BYGDEBLADET

2003

Kronoby Hembygdsförening r.f.

50 år

Bygdebladet

Jubileumsutgåva 2003
Utgivare: Kronoby Hembygdsförening r.f.

Bästa läsare!

Kronoby Hembygdsförening r.f. har nu verkat i femtio år. Styrelsen har velat markera denna milstolpe genom att ge ut en festskrift.

Bygdebladet utkom regelbundet åren 1973-86 och nådde ett stort antal läsare. Innehållet var varierande och tanken var att väcka intresse för den egna hembygdens historia. I föreningens arkiv på Säbrågården finns en del gamla Bygdeblad fritt tillgängliga för alla som närmare vill studera dem.

I den här festskriften har vi velat fånga föreningens verksamhet och dokumentera lokalhistoriska fenomen i ord och bild. Här finns en historisk tillbakablick på Kronoby Hembygdsförenings arbete från starten 1952 till dags dato. (När det gäller historiska fakta bygger vi utöver protokoll och verksamhetsberättelser även på material från Bygdeblad samt ÖB och JT.) I några artiklar fokuserar vi blicken på bl.a. utgrävningarna vid Stråka, soldattorpet på Hästö, Hospitalskullen och Kronoby folkhögskolas bokskatt. I en intervju möter vi Anita och Matts-Erik, två personer med ett starkt engagemang för hembygdsarbete och släktforskning. Vi hoppas det här Bygdebladet skall intressera och inspirera till vidare forskning och läsning om Kronoby socken och dess historia.

Ett varmt tack till alla medverkande författare, till Birgitta Finne som gjort pärmbilden och Sanna-Ria Björkqvist som bidragit med diktillustrationer. Ett varmt tack även till Harry Schaumans stiftelse, Svenska Kulturfonden, Stiftelsen Kulturfonden för Gamlakarlebynejden, Svenska Österbottens kulturfond och Kronoby kommun samt våra annonsörer, som genom ekonomiskt bidrag hjälpt oss att förverkliga utgivningen.

Med önskan om en angenäm läsning!

Kronoby i juni 2003

Lolan Björkman
redaktör

Carola Olenius
redaktör

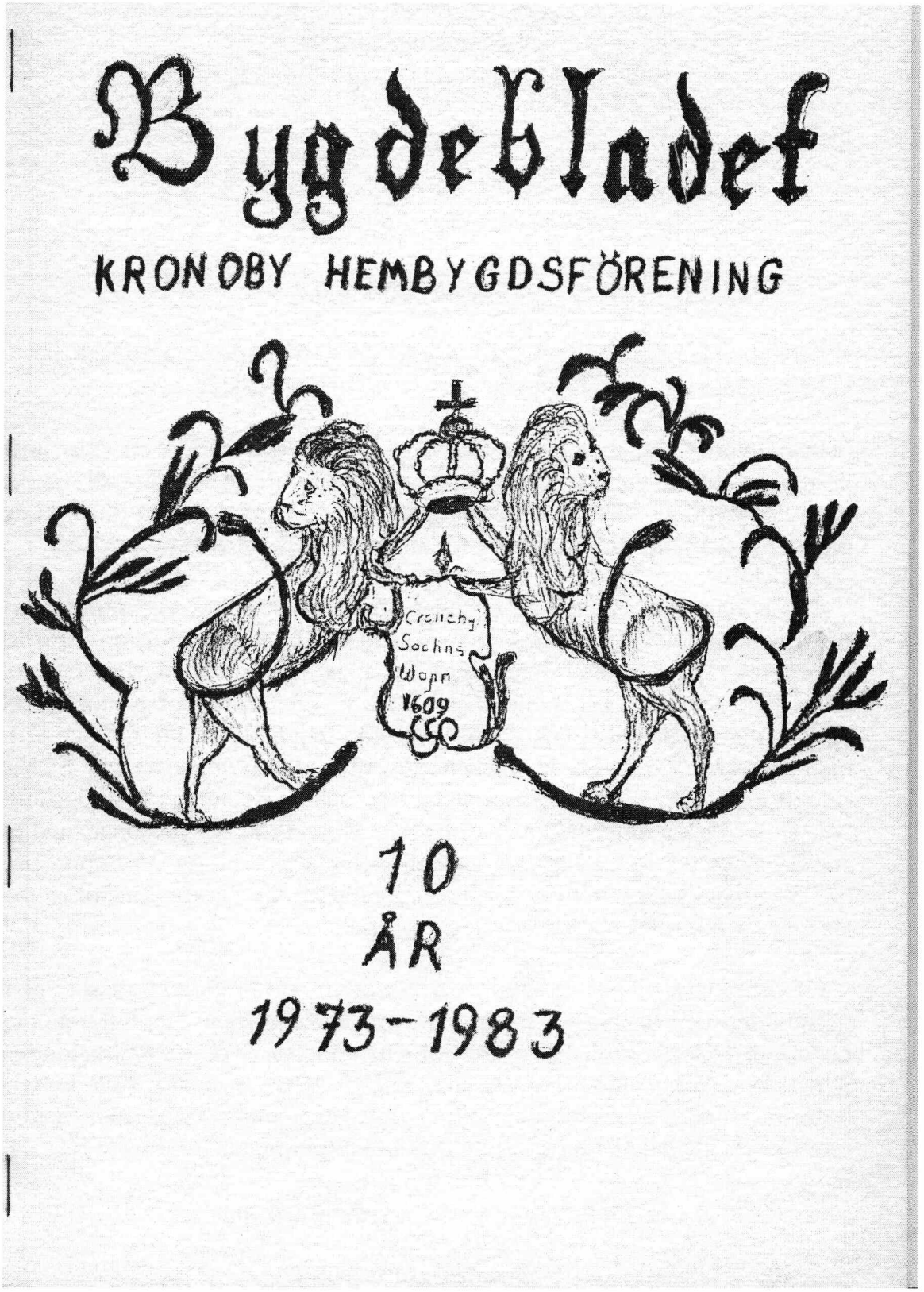

Pärmbilden på det Bygdeblad som utkom 1983 då publikationen fyllde 10 år och föreningen firade sina 30 år.

Ordförandens hälsning

Christer Lindqvist

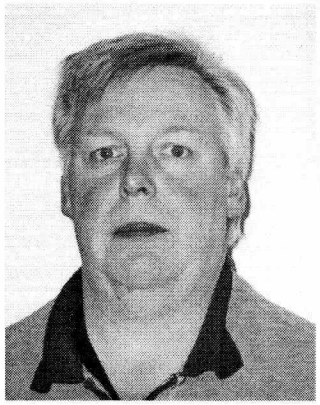

Kronoby Hembygdsförening ! Ett halvt sekel har du blivit, eller 50 år. Betydelsen är densamma – varken yngre eller äldre. Jag tycker ändå att ett halvt sekel låter mycket äldre. Om jag räknar mina egna år så blir de också snart ett halvt sekel. Så då är du nog bara 50 år och vi är båda nästan lika unga !

Hur många hembygdsmuseer behöver vi i framtiden? Det brukar sägas att Österbotten är världens museitätaste område. Då kan man svänga på frågan. Är Österbottens befolkning den som är mest intresserad av hembygdsföreningar i världen? Så är tyvärr inte fallet i Kronoby socken.

Tolvmansgården, hospitalet, skeppsvarvet och Torgare finns men var finns talkofolket? Var finns den sociala samvaron som bara kan uppnås då folk samlas och med gemensamma krafter bygger och skapar något? Idrottsrörelsen verkar ännu samla alla åldrar, men hembygdsarbetet och det museala tycks inte ligga i tiden - allra minst för ungdomen.

För vem och till vad har vi ett hembygdsmuseum? Är det ett ställe där tiden har stannat och skall återspegla en tid som snart ingen känns vid. Ett hus fyllt med saker som alla har glömt vad de användes till och vad de kallades. Eit träbessman, ein kastskovel, eit flagabrä, ein linklobbo, ein laggstjärar, ein brööstäga, ein stakultjäpp. Vad är det för någonting? Ja, säg det efter ett halvt sekel ! Hur skall folk då veta vad de användes till? I vilket arbete var de en gång viktiga föremål i en kultur som hör det förgångna till. Ja, förmodligen livsviktiga för att de finns på muséet i mängd och massor. Blir de till sist bara häftiga saker och inredningsdetaljer? Blir "brööstägan" en cykelställning, blir "träbessmanet" ett vapen från klubbekriget?

*

En "slägo" användes förr när man tröskade i rian. De människor som lever och var med på den tiden, hur viktiga budbärare är de när de tar i en "slägo" och lagar "slägoljude"? Själv har jag varken hanterat eller hört "ein slägo".

Så fort går tiden.

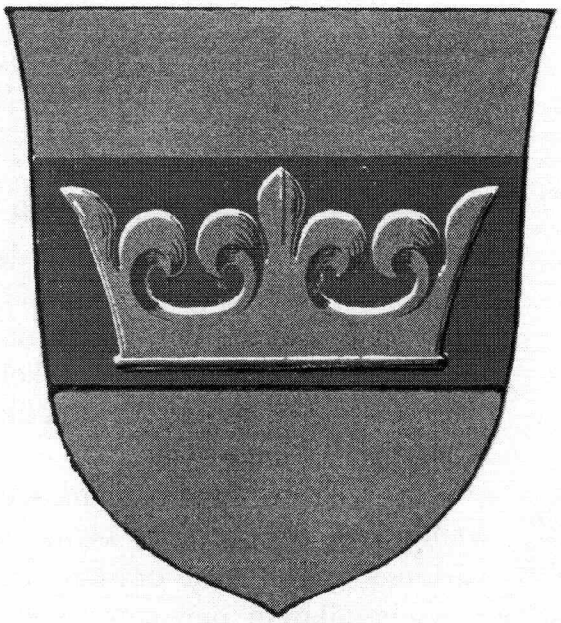

Kronoby kommuns vapen.
"I fält av guld en röd bjälke belagd med en krona av guld."
Komponerat av Gustaf von Numers, fastställt av Ministeriet för inrikes ärendena den 15 februari 1955.

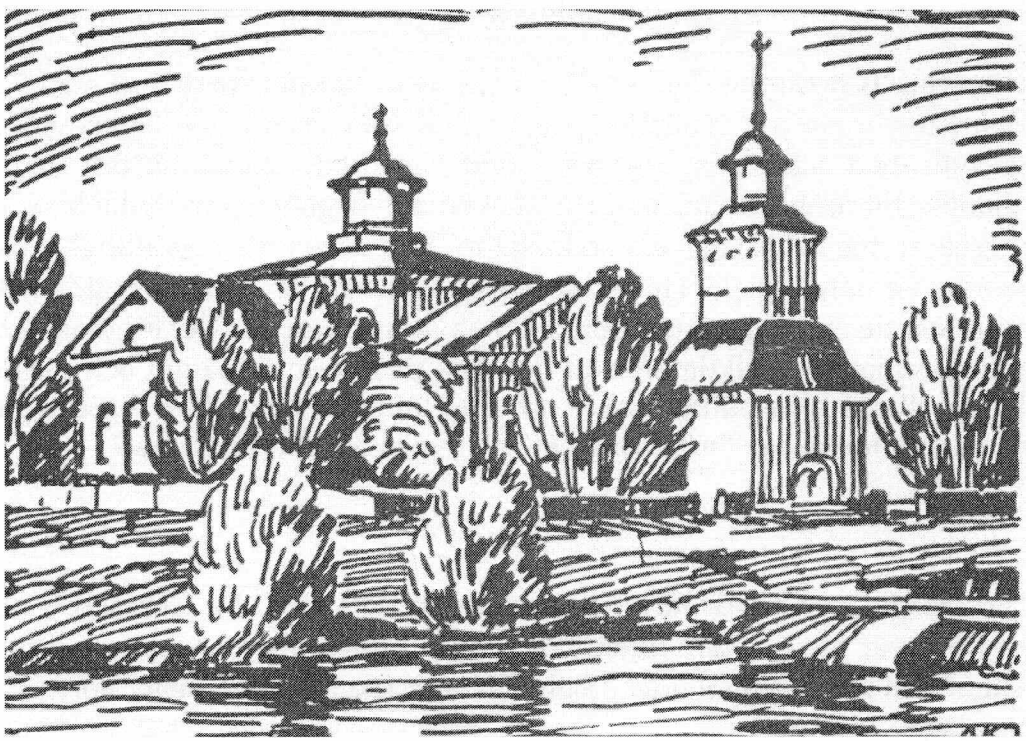

Kronoby kyrka enligt en teckning av Annie Krokfors. Församlingen har använt bilden på sina kort med julhälsningar åtminstone under 1960-talet.

Värdefullt arbete

Stig Östdahl

I flera hundra år har det funnits bosättning i Kronoby. Generation efter generation har arbetat och levt under karga och magra förhållanden. Utvecklingen mot det bättre skedde långsamt. Det krävdes anpassningsförmåga och företagsamhet för att finna utkomst utöver det som jordbruket kunde erbjuda. Man tog lärdom av tidigare generationer och verktygen gick ofta i arv.

Upplysningens tidevarv ledde också i Kronoby till att nya metoder och nya verktyg började användas. Allt mer började antecknas. Folkskolans införande ledde till att de breda lagren kunde läsa och skriva. Folkhögskolan kom att bli en kunskapshärd av stor betydelse för hela bygden.

Mycket material finns kvar från tidigare generationer. Men ju längre bakåt i tiden man kommer, desto knappare blir informationen. Samtidigt blir allt mer av det gamla förstört p.g.a. den modärna livsstilen.

Men det finns människor, som av intresse och ansvarskänsla vill ta till vara hembygdens historia och göra det möjligt för eftervärlden att både se föremål, hus och verktyg samt läsa skrifter och dokument från förr.

Kronoby hembygdsförening har verkat i femtio år för att bevara en del av hembygdens historia. Visserligen hade Kronoby Ungdoms- och Nykterhetsförening haft i sina stadgar och i sin verksamhet också "hembygdsarbete" och rätt mycket föremål hade samlats in. Då den nya hembygdsföreningen bildades var det bygdens tromän som stod för initiativet. Mycket av verksamheten har bestått av byggande. Gamla byggnader av olika slag har nu samlats till Tolvmansgården, för att tillsammans med de föremål som finns där, ge en bild för nya generationer av hur det var förr. Man har också forskat, katalogiserat och gjort utgrävningar.

Allt av intresse för historia, hembygdens historia. Tingen, socknen, kyrkan och byakistan har ofta stått för den skriftliga dokumentationen. Själva föremålen, sakerna, har samlats och samlas in i hela nejden.

Mycket av hembygdsföreningens arbete är museiverksamhet. Men till all lycka har man levandegjort hembygdsmuseet. Årligen har gamla hantverk presenterats, gamla arbetsmetoder demonstrerats och det är ej endast saker det gäller, utan görandet, tillblivandet, skapandet man får se, så länge det

finns folk som kan. Gamla hantverk, typiska för bygden och livet på landet, lever ännu, men hur länge ?

Som kommunal verksamhet skulle inte detta, som har skapats av föreningen ha varit möjligt. Och ser man på hela kommunens område gäller samma sak. Verksamheten i framtiden kan och skall inte heller kommunaliseras. Det finns helt enkelt inte resurser för något sådant. Det hela måste bygga på intresse och frivillighet.

Det är ett viktigt arbete föreningens medlemmar utför. Omfattningen av arbetet är imponerande. Kronoby har en del av sin historia på detta sätt väl bevarad. Tack vare femtio års medveten insats har detta varit möjligt.

Hopp för framtiden finns det så länge det finns intresserade personer som ställer upp för hembygdsarbete inom hembygdsföreningen. Eldsjälar behövs för att hålla det hela igång.

Under de gångna femtio åren har verkligen många personer deltagit i detta arbete. Styrelsen finns rätt väl dokumenterad, men alla de frivilliga, som på talkon ställt upp för den goda saken, kommer inte att konkretiseras för eftervärlden. De har inte heller väntat sig det. De har gjort det av intresse för hembygden och för hembygdens bästa.

Låt oss hoppas denna känsla lever vidare hos kommande generationer.

*

Kronoby kommun tackar Kronoby hembygdsförening för det viktiga arbete som utförts, för att för eftervärlden bevara föremål, hus och traditioner som beskriver livet i bygden. Samtidigt tillönskas en aktiv och givande framtid.

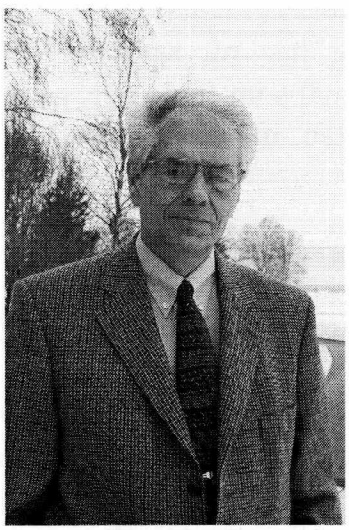

Kommundirektör Stig Östdahl

Vid stranden

Festdikt vid Kronoby Hembygdsförenings 50-årsjubileum 2 augusti 2003.
Lolan Björkman

Vänliga vatten
har värnat om dem.

*

Vid Krokforsen
porlade vattnet så friskt.
Ingen annanstans
sjöng fåglarna så vackert.
Vid stranden byggde Annie sitt hus,
levde med fågelsången och
vattnets väg genom byarna.
Hon fångade ögonblicken,
födde bilderna med ljus och skugga
på människans väg genom livet.

*

Vid Stråkas
restes i tiderna det första kapellet.
Ett hus för resanden
med budskap om hopp,
om ljus och om en framtid.
Det var vid vattnet
vid älvens strand
som de möttes;
dessa handlanden och kyrkobesökare,
dessa kända och okända

Vid Åminne och Biskop
forsade vattnet fritt
och kvarnen samlade kraft
för att mala säden till bröd
och stilla hungern.

Vid älvstranden
möts än idag de levande och de döda.
De talar till mig varje gång
jag tar vägen via kvarnen,
över bron och passerar Tingshuset.

Vid Ryttarholmen
flyter ån stilla
som för att inte störa
de som vilar i sin tystnad.
Som en varsam vaggsång
är ljudet av vattnets väg
mot de fria haven.

Vid Brudforsen
strävade en annan Anni.
Där ån kröker sig och
liksom tar sats för att nå fram till havet
flätade hon sina mattor
och band sina kvastar.
Kattorna var hennes sällskap,
de raserade drömmarna
och den dagliga kampen.
Anni vid Lakön målade också.
I varma färger
samlade hon sina landskap och drömmar
till vävar i grönt och gult och himmelsblått.

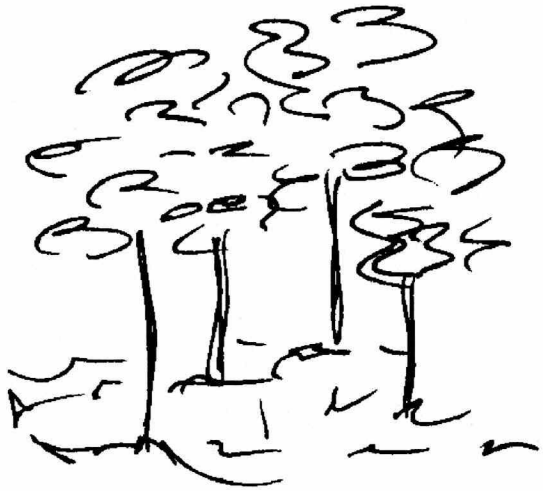

Kanske hörde hon ropen
från det förgångna,
rösterna från hjonen på Korpholmen
som låg bakom nästa krök.
Kanske tröstade det att veta
att en gång tar alla mödor slut
och den friska morgonen
sveper som ett hopp in i de
ensammas boningar.

Stugan byggde hon själv
och fostrade sonen
med den okända fadern.
Kanske satt hon någon sommarkväll
vid stranden nedanför Brudforsen
och förundrade sig hur vackert
fågelsången tonade,
hur snabb svalan var i sin flykt.

Nära vattnet
föddes de och levde.
Här samlar också vi våra dagar.

Vid varje strand
finns en osynlig hamn
och en båt förankrad.
Någon vänlig morgon
vid Krokforsen,
vid Åminne eller kanske vid
Brudforsen
äntrar någon sin farkost
och låter sig föras av strömmen
mot fjärdarna och de vidare vattnens vidder.

Vid aftonen samlar solnedgången
dagarna som gått i sin famn
och säger till sina vandrare:
Det blir aldrig natt,
det finns inget mörker att frukta.
Människans vandring genom tiderna är evig.

Kronoby Hembygdsförening r.f. 50 år

En historisk tillbakablick 1953 - 2003

Lolan Björkman och Carola Olenius

Bakgrund

Hembygdsarbetet har sina rötter i Kronoby Ungdoms- och Nykterhetsförening. Redan i oktober 1915 gjorde föreningen en programförklaring där även hembygdsforskningen skulle ingå. Det ordnades hembygds- och julfester med föredrag som stärkte hembygdskänslan. Detta skapade en god jordmån.

En kväll i februari 1926 när styrelsen var samlad blev det strömavbrott. I väntan på att felet skulle åtgärdas uttalade en av styrelsemedlemmarna ett förslag om att försöka få ett eget hembygdsmuseum. Alex. Strandvall föreslog att loftsbyggnaden på Forsnäs hemman skulle bli en lämplig museibyggnad. Sagt och gjort. Sommaren 1929 stod Fornstugan färdig en bit från Samlingshuset. Invigningen skedde genom en stämningsfull fest den 10 augusti 1930 där en prolog skriven av den unge Hjalmar Krokfors lästes upp av lärare Valter Jungner. Herman Cygnel höll hälsningstal. Även häradsdomare Johan Broända, kommunalrådet Johannes Klockars och nämndeman Johannes Storbjörk medverkade. (I Nils Storås bok "Kronoby kommuns historia II" kan du läsa mer om hembygdsarbetets barndom och föreningslivets historia.)

Så här började det

I början av 1950-talet aktualiserades tanken på en självständig hembygdsförening på orten. En egen förening gav mera möjligheter. Genom en annons i Österbottningen den 18 januari 1952 kallades alla intresserade till ett möte i Samlingshuset söndagen den 20 januari.

På detta möte beslöts att grunda en hembygdsförening. En interimsstyrelse tillsattes med Birger Åkerlund som ordförande. Styrelsen arrangerade en hembygdsfest för sina nya medlemmar och andra intresserade på våren samma år.

Hembygdsförening har bildats i Kronoby

Föreningens ordförande BIRGER ÅKERLUND

HEMBYGDSFEST

Ett konstituerande möte utlystes till den 6 december 1952 på vilket man definitivt beslöt att bilda Kronoby Hembygdsförening. En styrelse valdes och stadgarna, som utformats av Bertel Klockars, antogs.

Föreningens syfte skulle bli "att tillvarataga och vårda kulturminnen i Kronoby från såväl gången som nuvarande tid i såväl andlig som materiell bemärkelse. Den vill genom att upprätthålla ett museum understöda forskningen i hembygdens historia, dess natur, bebyggelse, näringar, levnadsförhållanden, språk, seder och bruk . . .
Den vill hos de växande släktleden stärka och vidga hembygdskänslan, klargöra betydelsen av förfädernas livsverk och binda bandet fastare mellan forntid och nutid." Den 25 juni 1953 blev Kronoby Hembygdsförening införd i föreningsregistret med nummer 63366.

Notiser i Österbottningen 21.3 och 28.3 1953.

Aktiva inom styrelsen de första åren

Enligt stadgarna skulle styrelsen bestå av nio ordinarie medlemmar och tre suppleanter. I en notis i Österbottningen lördagen den 21 mars 1953 har den nya hembygdsföreningens styrelse följande sammansättning: Ordf. Birger Åkerlund, viceordf. Birger Åminne, sekr. Bertel Klockars, kassör Alfred Grundvall, M. Eskil Andtbacka, Vilhelm Björkström, Valter Jungner, Annie Krokfors, Migga Storbjörk och suppleanter var Teodor Björklund, Gunhild Nordvik och Fride Björkström.

Den unga hembygdsföreningen stod inför många stora utmaningar. Bland de första åtgärderna var att tillsätta ett utskott med uppgift att besluta om och verkställa trädplanteringar och andra naturvårdande angelägenheter invid vägarna i hembygden. Denna landskapsvårdande arbetsgrupp bestod av Annie Krokfors, Valter Jungner och Einar Svartsjö. En annan angelägen sak var att till skifteskansliet inlämna föreningens förslag till fornminnesområden.

Museiområden

Redan innan den självständiga hembygdsföreningen bildades fanns i kommunen ett museum med fornföremål. Det var den redan nämnda Fornstugan invid Samlingshuset. Den var inredd av hembygdssektionen inom KU&N med bl.a. flagabräden, bärträn, gamla skrin, bandgrindar, linklubbor, gamla lodbössor, matsäcksbågar, sträckjärn, brännvinstunnor, en psalmodiko, trätallrikar, rullstolar, fartygsmodeller i miniatyr, gamla lås, kopphorn, träkoppar och -stop, härvträn, grynstampar, en snuskvarn, en gammal kyrkorgel, skåp, en Moraklocka, en kyrksläde, gamla almanackor, folkdräkter, en brudschal, en saltstamp, gamla mynt, en i trä utskuren tjärdal. Som raritet kan nämnas en gammal bibel tryckt 1618 med vackra kopparstick. (Denna bibel, en s.k. Karl XII:s bibel, finns nu deponerad i Kronoby församlings kyrkoarkiv). Dessutom insamlades en mängd gamla böcker som inte katalogiserades.

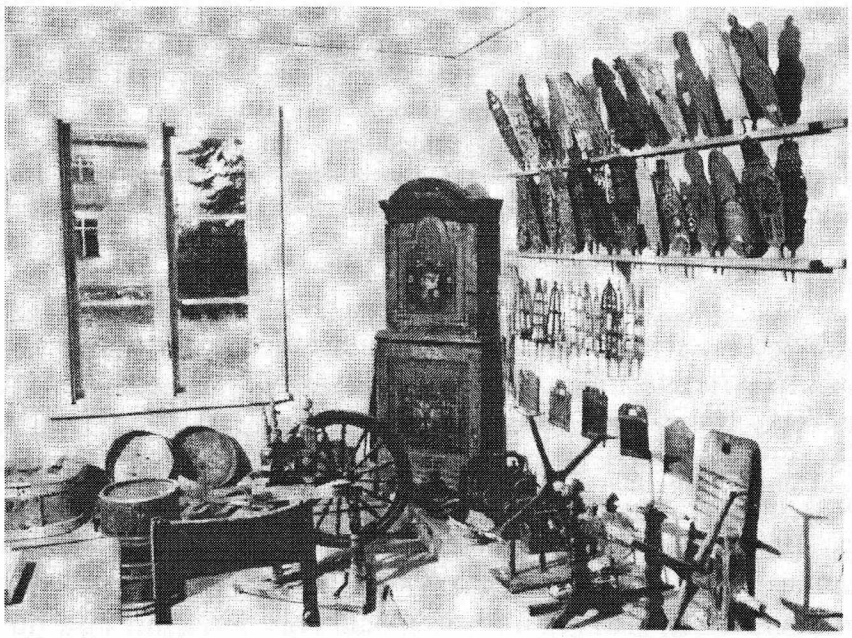

Fornsamlingarna i Drängstugan vid Torgare prästgård.

Med tiden blev utrymmet i Fornstugan för litet. Den nya hembygdsföreningen fick 1961 tillgång till nya utrymmen vid Torgare prästgård då Drängstugan där togs i bruk som ett museum. Redan tidigare hade hembygdsföreningen köpt ett område i Hopsala som skulle bli ett museiområde. Museiverksamheten vid Drängstugan löpte parallellt med verksamheten på det nyförvärvade området i Hopsala. I Drängstugan kunde föreningen ha sina fornföremål ända fram till 1988 då Torgarestiftelsen bildades.

Tolvmansgården i Hopsala

1958 kunde Kronoby Hembygdsförening köpa ett hemman i Hopsala av Felix och Vera Stordahl. I köpet ingick förutom huvudbyggnaden från 1700-talet, ett fähus med lider och en sädesbod. Det skulle dröja många år innan hembygdsarbetarna kunde börja ställa i ordning området. Lägenheten styckades 1971 och fick namnet Tolvmans. Sex år senare hölls officiell invigning av Tolvmansgården.

Loftet f.d. Fornstugan och Tolvmansgården i vinterlandskap.

Huvudbyggnaden har en planlösning med sidokamrar, vilket gör den litet speciell. Det finns inte många liknande gårdar bevarade i våra trakter. Det har varit ett omfattande arbete med många reparationer för att få huset i skick. I nedre planet finns en storstuga med öppen spis samt två sidokamrar. Den ena har inretts till ett litet kök. Ytterligare finns två rum varav det ena i början på 1990-talet inreddes till en kammarhandel med inventarier från Ferms gamla butik. På vinden finns två kamrar där den ena på gaveln är en s.k. flickkammare. Inredningen i huset skall som museum visa hur ett hem såg ut på landsbygden under 1800-talet.

Den första museibyggnaden i Kronoby, Fornstugan flyttades till Hopsalaområdet 1967 och kom att bli den s.k. loftsbyggnaden. Under årens lopp har byggnaden krävt tid, krafter och pengar. Det är grunden som behövt åtgärdas vid flera tillfällen. Idag finns i loftet bl.a. ett sävmuseum, olika körredskap och vävstolar samt en stensamling.

Från mitten av 1970-talet och framöver var byggnationen på museiområdet livlig. Under den här tiden utvecklades Tolvmans och flera hus tog form och fick sin plats. Storartade talkoinsatser utfördes under ledning av bl.a. Paul Nyberg och Sven Björklund.

Det började med en smedja, donerad av Cecilia Sunde i Hopsala, som flyttades 1975. Den gamla bysmedjan kunde invigas 1979 och var i funktion samma år då smeden Ener Haga under en kurs lärde ut härdningens svåra konst. Senare kom ytterligare en annan byggnad från Sunde då Osmo Tepsell donerade ett uthus. Den byggnaden kom att bli ett redskapslider.

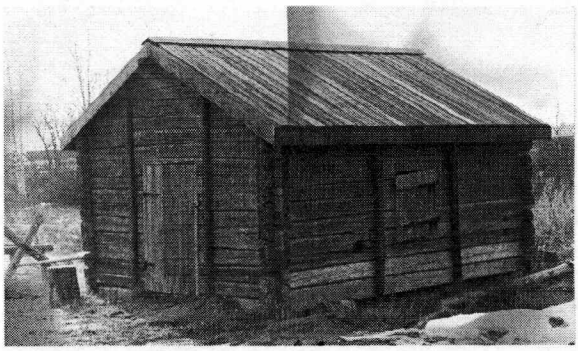

Smedjan vid Tolvmans.

Efter smedjan var det 1976 tur för rökbastun. Den kom från Krögers i Hopsala med Martin Spikbacka och Signe Fröjdö som donatorer. Den 1 maj 1982 var det premiärbad med kommundirektör Gösta Svenfelt i spetsen.

Ett gammalt utedass från Hästö fann sin väg till Tolvmans som en gåva av Anita Nynäs och Leif Hagvik. Det monterades upp 1977. (Huset placerades sommaren 2002 på Cronoholmens Skeppswarf.)

Följande utmaning för timmermännen var ett stall. Byggnaden kom från Bernhard och Gunnel Wikman i Överbråtö och placerades bredvid utedasset i linje med fähuset. Resningen skedde på våren 1979 och huset inreddes som stall och snickarbod. I Bygdebladet för 1980 annonserades för besökarna om det nya objektet. I början på 1980-talet kunde Tolvmans stå med en egen väderkvarn. Den var ett resultat av kurser i MI: s regi och otaliga timmar av talkoarbete.

Vingarna monteras på kvarnen 1989.

Området kunde kompletteras ytterligare då det från Huderbacka i Jeussen inköpta Slotte torpet från 1871 stod färdigt 1984 . På Tolvmansområdet blev huset den s.k. Torpstugan. Stugans schablonmålningar är kopierade efter originalet. Bakugn och spis murades av Sten Holm med Paul Nyberg som medhjälpare. Under flera år bakades i Torpstugan bröd som sedan såldes vid de årliga 1-maj festligheterna. Många kurser och möten har också hållits i dessa utrymmen. 1992 kunde en utställningslokal inredas på torpets vind.

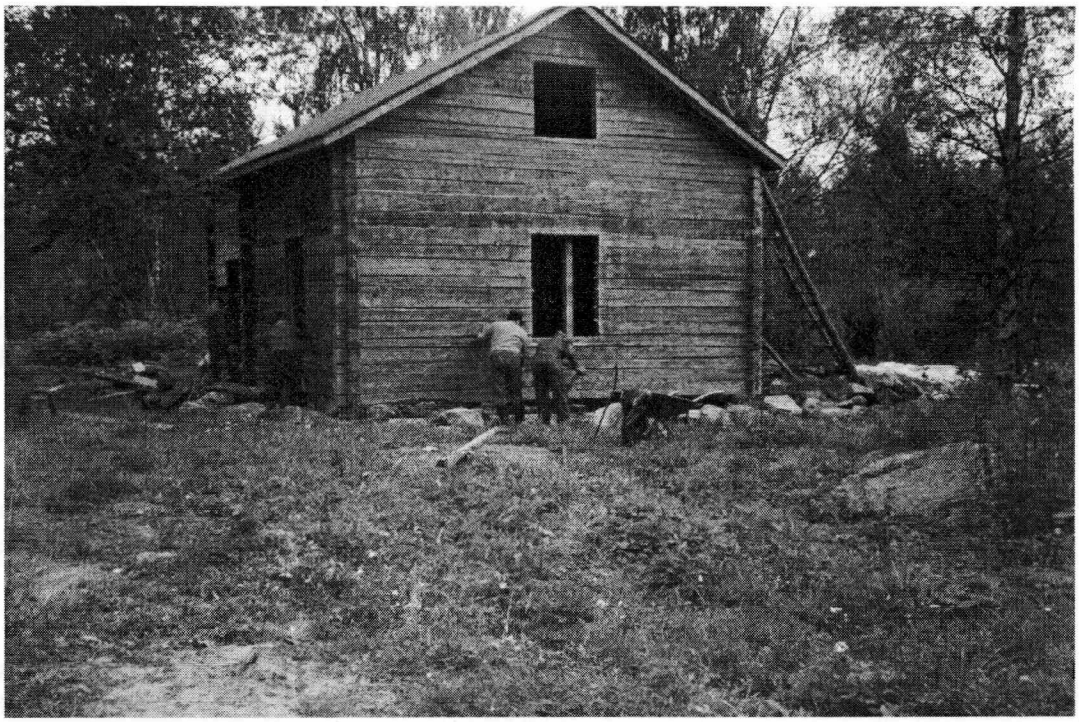

Torpstugan ställs på plats efter att först ha stått på Huderbacka i Jeussen.

Från Jeussen kom även en sädesbod skänkt till föreningen av Manasse och Hjördis Björklund. Den fick sin plats 1989 bredvid den bod som sedan tidigare fanns på området.

Den nästäldsta byggnaden på museiområdet, en ria från Lappfors byggd 1749, placerades på det markområde som donerats till föreningen av Margit Larsson. Rian, hembygdsmuseéts tolfte byggnad, kunde monteras upp 1991 tack vare tre anställda på sysselsättningsstöd och med Fredrik Vibäck som handledare. Samma år upptimrades även en lada donerad av Bernhard Lillsunde. Den fick sin uppgift som förråd och vedlider och placerades bakom rökbastun mittemot rian.

Ett båthus byggdes 1993 i anslutning till parkeringen. Där har Kronoby Båtklubb deponerat K. A. Slottes båt byggd av John Viklund, byns egen båtbyggare.

Drygt fyrtio år efter hembygdsföreningens grundande hördes talkoarbetarnas hammarslag än en gång. Nu var det Björkmans mors stuga,

det senaste tillskottet av byggnader, som ställdes i ordning. Det är en enkel torpstuga från 1800-talet som i tiderna byggdes av nedervetilbon Anders Andersson Timmerbacka. Stugan var till en början ett soldattorp – Timmerbacka No 23 på Överbråtös mark i Tarvos. Senare flyttades torpet till Lybäcksgårdarna på andra sidan ån. En tid var huset bagarstuga och snickarbod hos Johannes Björkman på Prästbacken. Efter några irrfärder räddade Christer Lindqvist torpet då han köpte det. 1995 stod det enkla torpet med ett enda rum färdigt. (En karta som visar byggnadernas placering finns som bilaga i slutet av skriften.)

*

Tolvmansgården, som finns i Hopsala längs med Backfolkvägen, är ett resultat av ett imponerande hembygdsarbete. Tack vare grundförutsättningarna med ett eget område och alla donationer i form av mark, byggnader och föremål har Tolvmans kunnat utvecklas och speglar idag bondesamhället från 1800-talet på ett fullgott sätt.

Sina främsta eldsjälar har Tolvmansområdet haft i Agda och Paul Nyberg. Under många år verkade de som värdpar på Tolvmans. Under deras värdskap hölls museiområdet öppet varje söndag fr.o.m. 1 maj fram till sommarens slut och Tolvmansgården upplevde något av sin glansperiod under paret Nybergs era.

Tolvmansgården inför invigningen den 10 juli 1977.

Hospitalet vid Korpholmen

En unik historia att vårda har hembygdsföreningen haft genom att lyfta fram och påminna om Hospitalskullen på Korpholmen. Under åren 1631-1848 verkade på området ett spetälskehospital. Det låg otillgängligt och var omflutet av vatten. När spetälskan försvann i slutet av 1600-talet blev det ett sinnessjukhus. Hospitalet tog sig an spetälskepatienter längs hela kusten från Uleåborg till Syd-Österbotten. Senare kom upptagningsområdet att vara nästan hela landet. Idag kommer man till området om man från riksväg 8 svänger av mot Hästö och kör ca. 500 meter framåt. En vägskylt på högra vägsidan visar var man kan köra in på den nyanlagda infarten.

Hospitalskyrkogården på en bild tagen våren 2000. Foto: Jan Björkman

Hospitalets historia hade länge varit i glömska. Kanske var det för smärtsamt och förknippat med skam att ha haft ett "dårhus" i socknen. I samband med nyskiftet åtar sig hembygdsföreningen att sköta området. Museiverket fridlyser området som historiskt värdefullt och en del av området bryts ut och får namnet Hospitalskullen. Under många år är det Kronoby Ungdoms- och Nykterhetsförening som innehar äganderätten även om hembygdsföreningen skött det praktiska arbetet. Genom ett gåvobrev som upprättades den 29 december 1997 övergick Hospitalskullen i Kronoby Hembygdsförenings ägo.

Bland de första åtgärder som hembygdsföreningen åtog sig var att placera ut minnesstenar på historiskt värdefulla platser i socknen. Den 29 augusti 1956 hölls en fest i samband med avtäckningen av en minnesplatta på platsen där hospitalet verkat. En gravvård restes över de döda 1996. En gammal gravsten hade donerats av ättlingar till Ener, Linnea och Else Snåre. Den restaurerades och fick en inskription som valts och skrivits av Lolan Björkman.

1970 hade området vuxit igen och hembygdsfolket samlades till talko för att röja och snygga upp bland gravarna. 1975 ingärdades området och grindar från Torgare prästgård placerades vid infarten till begravningsplatsen. 1989 utplaceras svartmålade kors för att markera gravarna. Dessa kors var inte så hållbara och nio år senare förnyas de. De nya korsen är tillverkade av impregnerat virke och borde ha längre livstid.

Vägen till hospitalet har varit besvärlig då besökare tvingats gå över privat markområde. 1999 lagades en ny infart. Detta ger ökade möjligheter att utveckla området och är ett led i hembygdsföreningens visioner att återuppbygga hospitalskyrkan med klockstapeln och förhoppningsvis det s.k. "dårhuset" för att kunna skapa ett mentalvårdsmuseum.

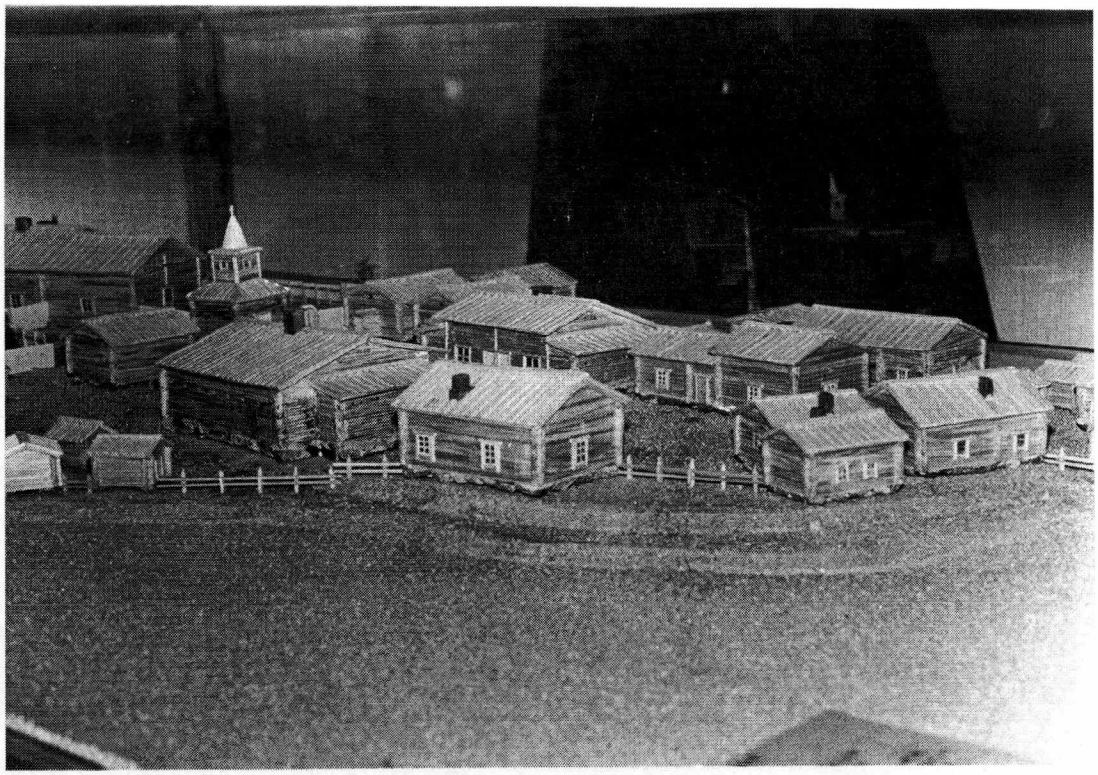

Bruno Hagas miniatyrmodell av byggnaderna på Cronoby hospital baserar sig på Jacob Johan Wikars karta över området sådant det såg ut 1743. Foto: Pia Andtbacka

Skeppsvarvet vid Jouxholmen

En annan plats med stort historiskt värde är Kungliga Amiralitetets skeppsbyggeri på Jouxholmen. Under åren 1673 - 1704 byggdes här ett 60-tal fartyg och skepp som den svenska kronan behövde för sin krigsföring. Verksamheten hade stor ekonomisk betydelse för nejden. Skeppsvarvet ligger uppe på en sluttning intill Jouxholmsfjärden. Besökare kommer till området från riksväg 8 i Kronoby genom att svänga av vid vägskälet mot Boholm och sedan följa skyltningen fram till varvet. Det går också att komma till området sjövägen. Vid en sidokanal till Kronoby å är en brygga anlagd.

Hembygdsföreningen insåg tidigt värdet i detta område och även här placerades en minnesplatta 1955. Den finns på väggen till det som antas vara den ursprungliga källaren. 1970 håller föreningens styrelse talko och röjer på området som blivit nästan otillgängligt för besökare.

Under 1990-talet väcks intresset för det maritima arvet både lokalt och på riksplanet. Byggmästare Bengt Berg gjorde 1996 ett kostnadsförslag för EU-projektet Cronoholmens Skeppswarf. Tack vare bidrag via T&E Centralen kunde arbetet med att återuppbygga en del av den forna skeppsbyggnads-platsen påbörjas. Under åren 1997 - 1999 skapades området som idag är Cronoholmens Skeppswarf. Det första huset som uppfördes var det s.k. visningshuset.

Det s.k visningshuset vid Kungliga Amiralitetets skeppsbyggeri på Jouxholmen uppfört 1997-98. Foto: B. Finne 2003

Kronoby Hembygdsförening har stått som huvudman i detta projekt inom Svenska Österbottens Leader II program. Medfinansiärer har varit kommunerna Kronoby, Pedersöre, Larsmo, Jakobstad och Karleby. Kronoby folkhögskola har varit samarbetspartner.

Projektet har administrerats av en styrgrupp bestående av museichef Pekka Toivanen, ordförande; Christer Lindqvist, verksamhetsledare; Lolan Björkman, sekreterare; Lena Nyman (Kronoby kommun), Peter Honga (Karleby stad), Matti Knutar och Jan-Erik Backa (Pedersöre). Hembygdsföreningens egen arbetsgrupp för skeppsvarvsprojektet bestod av Christer Lindqvist, Bernhard Wikman, Paul Törnqvist och Stig Aspfors.

Invigningsfesten av visningshuset och området skedde i juli 1999 med besök av museifolk från nämnden för traditionsfartygsregistret. Idag finns på området dessutom ett gammalt ankare som bärgats utanför Yxpila, en smedja, ett gammalt utedass, en kölsträckning samt en minnessten över österbottniska skeppstimmermän som for till Karlskrona i Sverige.

Samuel Wikström har vid flere tillfällen gjort arkeologiska utgrävningar på området under Håkan Vikströms handledning. Intressanta fynd har gjorts av bl.a. keramik, porslin, spikar och mynt. Fynden kan ses i en monter inne i visningshuset.

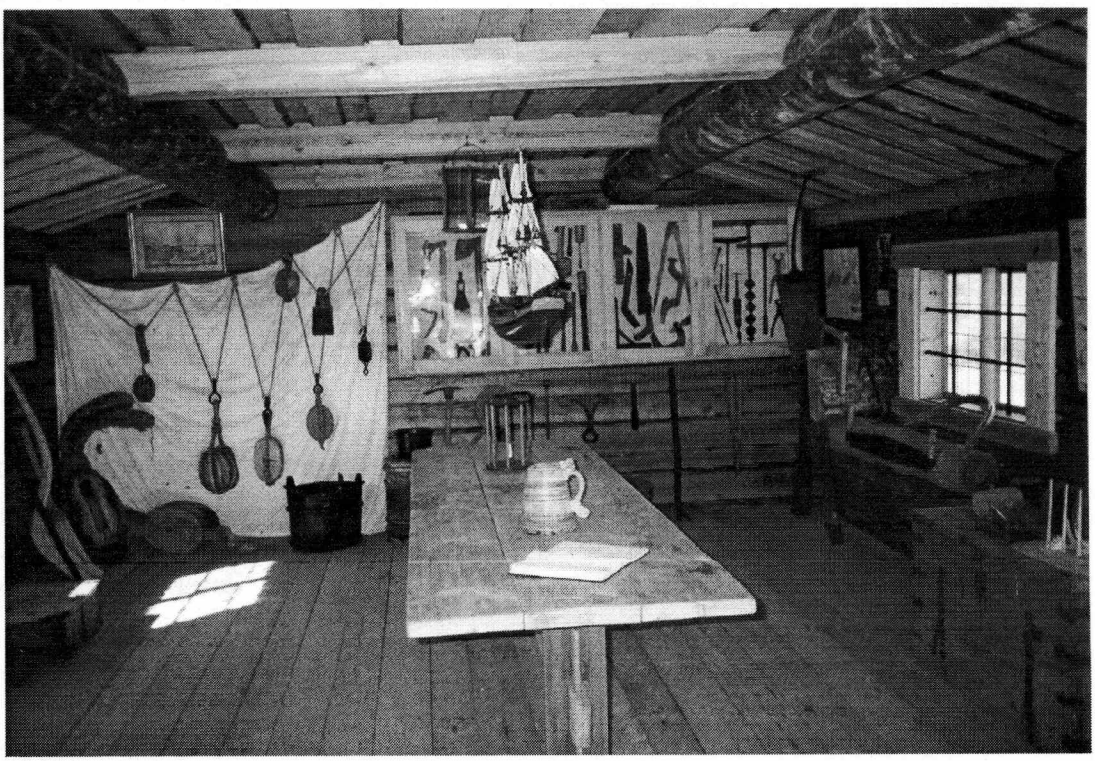

Interiör från visningshuset. Foto: A. Nynäs 2002

Verksamhetsformer

Under årens lopp har hembygdsföreningens aktiva arbetat på olika sätt för att utveckla och främja det hembygdsvårdande arbetet. Bland de första åtgärderna för den nya föreningen var att skaffa in fornföremål, katalogisera och arkivera dem. Det utåtriktade arbetet har bl.a. innefattat fester, kurser, informationstillfällen, utställningar, notiser i lokalpressen och även egen publikationsverksamhet. En viktig del av arbetet har varit att guida besökare på föreningens olika museiområden.

Hembygdsfester

Redan då hembygdsarbetet var en sektion inom ungdomsföreningen hade man arrangerat hembygdsfester. Bl.a. i mars 1953 hölls en hembygdsfest med fil.dr. Helmer Tegengren som gäst och även följande år 1954 var det fest med lektorn och författaren Hjalmar Krokfors som huvudtalare. Vid det här tillfället ordnades också ett stort lotteri som skulle finansiera Kronobyfilmen med Rolf Grandell som fotograf. Traditionen fortsatte ända fram till början av 1980-talet.

Småningom svalnade intresset för dessa fester och föreningens ansvariga måste hitta nya vägar för sin verksamhet. Nu blev det kalasens och marknadernas tidevarv.

Författaren Hans Fors festtalar i juli 1981.

Hembygdsfesterna samlade stora skaror i föreningens barndom. Det var tal, sång och musik och naturligtvis festdikt. Talare vid Kronoby hembygdsförenings fester har förutom ovannämnda även varit Ellen Fogel, Ragnar Granvik, Ragna Ahlbäck, Ann-Mari Häggman, Peter Slotte, Erik Vikström och Hans Fors.

Publikationsverksamhet

1973 gav föreningen ut det första numret av Bygdebladet. Genom att ge ut en egen publikation kunde man nå ut till flera med artiklar och material, som var av lokalhistorisk art. Innehållet var väldigt omväxlande. Aktiva redaktörer har varit bl.a. Rakel Bäck-Usvaala, Annie Krokfors, Gunnar

Tallgård, Rut Slotte, Agda Nyberg, Birgitta Östdahl, Christer Lindqvist och Karin Haga. Bygdebladet har utkommit regelbundet mellan åren 1973 – 1986 förutom 1985 då inget nummer trycktes. Ett särskilt nummer gavs ut då föreningen firade 30 år och Bygdebladet 10 år. Tidningen kunde köpas i olika affärer och på banken och självklart via föreningens styrelsemedlemmar. Upplagan rörde sig om 300-400 exemplar.

Bygdebladet 1978 med pärmbild av Annie Krokfors.

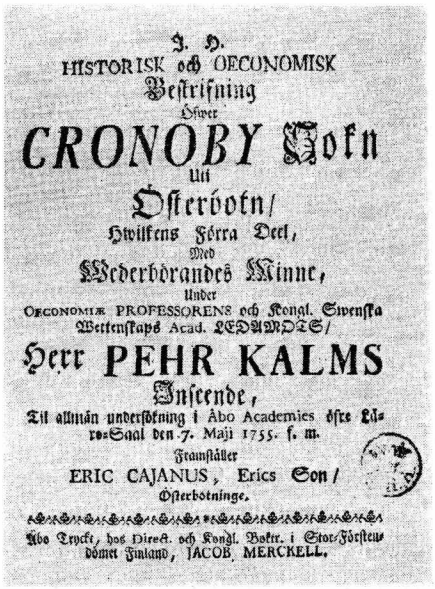
I. H.
HISTORISK och OECONOMISK
Beſkrifning
Öfwer
CRONOBY Sokn
Uti
Österbotn/
Hwilkens Förra Deel,
Med
Wederbörandes Minne,
Under
OECONOMIÆ PROFESSORENS och Kongl. Swenska Wettenſkaps Acad. LEDAMÖTS/
Herr PEHR KALMS
Anſeende,
Til allmän underſökning i Åbo Academies öfre Läro-Saal den 7. Maji 1755. f. m.
Framſtäller
ERIC CAJANUS, Erics Son/
Österbotninge.
Åbo Tryckt, hos Direct. och Kongl. Bokt. i Stor-Förſtendömet Finland, JACOB MERCKELL.

1956 utkom Eric Cajanus skrift över Cronoby 1755 i nytryck.

Kronoby Hembygdsförenings första stora satsning var förverkligandet av den s.k. Kronobyfilmen. Fotografen Grandell i Jakobstad åtog sig att göra filmen som hade förhandsvisning i Samlingshuset 1954. En egen filmprojektor köptes och Ingemar Jungner var den som reste runt i byarna och förevisade den för allmänheten. Originalet, som är restaurerat av Bernhard Lillsunde 1986, finns nu i föreningens arkiv på Säbrågården. Den gamla Kronobyfilmen i färg överfördes på video och man gjorde en video-version "Kronoby i helg och söcken". Bernhard Lillsunde fick uppdraget 1986.

Inom ramen för publikationer kan även nämnas de nytryck som gjorts av Eric Cajanus avhandling Historisk och ekonomisk beskrivning över Cronoby Socken (1956) och major C-B.J. Petanders sammanfattning och bearbetning över Striden vid Kronoby under kriget 1808 – 09 (1958).

Katalogisering och arkiv

De fornföremål som samlades in i hembygdsarbetets barndom katalogiserades i en särskild bok. Tack vare bidrag från bl.a. Svenska Kulturfonden kunde katalogiseringen fortsätta 1975 enligt museiverkets

anvisningar och normer. Tio år senare kunde dessa papper bindas in till sex stycken kataloger. Anställda för katalogisering har bl.a. varit Marcus Haga och Barbro Sandvik. Även Agda Nyberg har skött katalogiseringen.

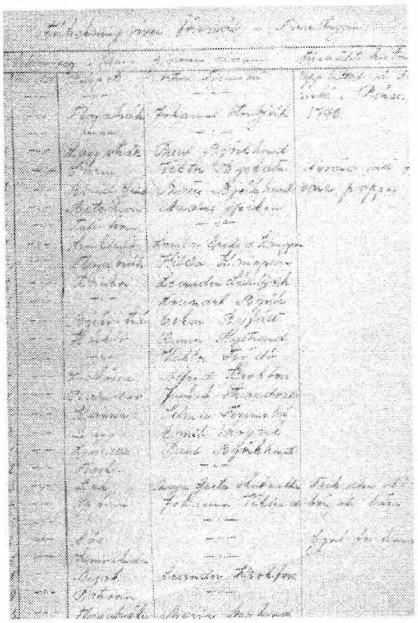

Under en tid disponerade föreningen arkiv genom att hyra ett bankfack. Idag har föreningen tillgång till tre skåp i kommungården. Det är en särskild "arkivgrupp" som arbetat för att förverkliga ett arkiv för alla föreningar i kommunen. Under 2001-2002 har sekreteraren Lolan Björkman tillsammans med Carola Olenius, anställd av föreningen på kombinationsstöd, färdigställt och ordnat alla dokument, böcker, foton och handskrifter. I skåpen finns även gamla kungörelser, äldre tidningar, andlig litteratur och skolböcker. Där finns också föreningens alla protokoll och handlingar som är sparade. En arkivalieförteckning är uppgjord och finns till påseende i Säbrågården. Alla intresserade är välkomna att bekanta sig med materialet som finns i skåpen nr. 12, 13 och 17. För att få nycklar till skåpen kan du kontakta någon i styrelsen.

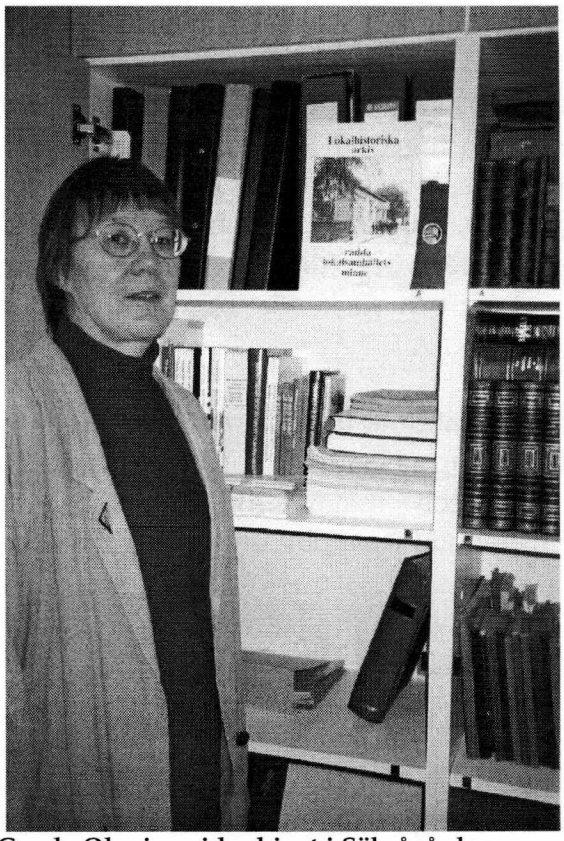

Carola Olenius vid arkivet i Säbrågården.
Foto: L. Björkman 2003

Särskilda satsningar

Turerna kring det gamla Tingshuset invid kyrkan har varit många och kom att bli en av de största frågorna på årsmötet 1974. Det anrika huset hotades av rivning men hembygdsfolk reagerade och lyckades få huset fredat via museiverket och Tingshuset kom i hembygdsföreningens ägo efter många om och men. Renoveringen påbörjades rätt snart och ideérna till användningen av huset var många. Men det mesta strandade på ekonomin och 1993 såldes huset till det nystartade Finlands Renoveringscenter. Dags dato är Tingshusets öde lika osäkert som för 30 år sedan.

Ett projekt som hembygdsföreningen satsade mycket tid och arbete på var den s.k. Laggnäsgården. Enligt planerna 1991 skulle den inköpas och flyttas till Tolvmansområdet men även här var det ekonomin som satte käppar i hjulet. Den vackra gården var tänk att ge mera utrymmen och återspegla tiden kring sekelskiftet 1900.

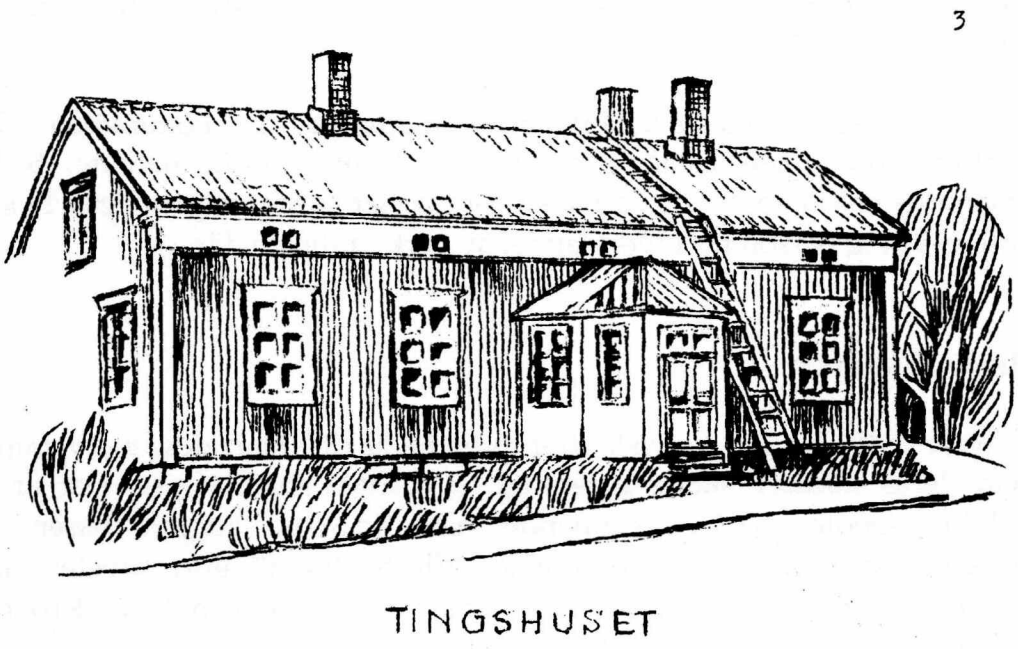

Tingshuset på en bild tecknad av Annie Krokfors 1973. Idag är det anrika huset från 1850 renoverat men dess framtid lika oviss som på 1970-talet då Kronoby Hembygdsförening lyckades rädda huset från rivning.

1998 tar diskussionerna om Kronoby kyrkas renovering fart. Hembygdsföreningen deltar i tidningsdebatten och väljer att följa museiverkets linje att fara varsamt fram med den ursprungliga inredningen och färgsättningen.

Kurser och skolning

Hembygdsföreningen har även varit med i ordnandet av olika kurser och seminarier där föreningens medlemmar fått skolning. Så har t.ex. arrangerats en kurs i byaforskning 1987 i Torpstugan, en hantverkarkurs 1990, en kurs i läsning av gamla kartor 1999. Medarrangörer har varit bl.a. Arbetarinstitutet, Kronoby folkhögskola och Svenska Studieförbundet.

Hembygdsföreningen har även stått som huvudman vid kurser i arkeologi och utgrävningar. Här är det Håkan Vikström som varit primus motor.

Samarbete med andra organisationer

Kronoby Hembygdsförening är medlem i Svenska Österbottens Hembygdsförbund och även i takorganisationen Finlands Svenska Hembygdsförbund. Via dessa organ kan den lokala hembygdsföreningen hålla sig ajour med vad som händer både regionalt och på riksplanet bl.a. via tidningen Hembygden som når alla enskilda föreningsmedlemmar.

Hembygdsföreningen är representerad i Torgarestiftelsen med två personer.

Även med folkhögskolan och martorna i kommunen har hembygdsföreningen under många år haft ett gott samarbete. Sedan Cronoholmens Skeppswarf öppnades för turister har företagare Peter Honga varit en viktig person för utvecklandet av verksamheten där.

Medlemskåren

En förutsättning för en livskraftig förening är självklart dess medlemmar. Utan deras insatser skulle ingenting ha kunnat förverkligas. Det är de enskilda medlemmarnas kunnande och tid som utgjort basen för verksamheten. Ibland har kommittéer tillsatts för att göra arbetet mera effektivt. Tack vare talkoarbete och andra arbetstillfällen kan Kronoby Hembygdsförening nu se resultatet av sina 50 år.

Det är svårt att få fram exakt antal medlemmar i föreningen under de femtio år som nu gått. En uppskattning som bygger på gamla ombudslistor ute i byarna pekar på ca. 300-500 medlemmar. Först på senare tid har en medlemsförteckning uppdaterats. Den visar att år 2002 är 195 hushåll med i arbetet och de ständiga medlemmarna är 8.

HEMBYGDSFÖRENING
KRONOBY

Nr 2

Kronoby den 7 april 15

Reversal över influtna medlemsavgifter 1953.

Lista		Medlemmar :	Mark:
1	Centrum	11	550:-
2	"	21	1050:-
3	"	31	1550:-
4	"	34	1700:-
5	Rudnäs	33	1650:-
6	"	14	700:-
7	Övre Bråtö	33	1650:-
8	Centrum(Övre Bråtö)	19	950:-
9	Slotte	17	850:-
10	Bäck etc.	14	700:-
11	Hovsala	5	250:-
12	Norrby	5	250:-
13	"	6	300:-
14	Ytterbråtö	42	2100:-
15	Lybäck	3	150:-
16	Norrpåras	22	1100:-
17	"	2	100:-
18	Söderpåras	2	100:-
19	Byskata	5	250:-
20	Merjärv	22	1100:-
21	Jeussen	10	500:-
22	Jeussen	12	600:-
23	[illegible]Söderby	12	600:-
24	"	4	200:-
25	Kivijärvi	11	550:-
26	Helsingfors	2	100:-
	Summa	392	19. 600:-

Mark nittontusensexhundra.

Inlämnats till kassören A.Grundvall, 8 april 1953.

Bertel Klockars

Bertel Klockars

Medlemslista från 1953. Flera ombud ute i byarna samlade in medlemsavgifterna.

Föreningen har även valt hedersmedlemmar. De är Agnes Wik-Wiese, Ingemar Jungner, Rakel Bäck-Usvaala, Margit Larsson och Annie Krokfors. Fredrik Vibäck tilldelades 1994 en medalj från Finlands Svenska Hembygdsförbund för sitt arbete inom hembygdsföreningen.

Under många år var Agda och Paul Nyberg aktiva inom föreningen och de var värdar för Tolvmansgården. De är värda ett särskilt omnämnande för sina insatser kring skapandet och utvecklandet av Tolvmansgården som ett allmogemuseum. Det är nog paret Nybergs förtjänst att Tolvmansgården blev till.

Christer Lindqvist är eldsjälen bakom Cronoholmens Skeppswarf. Han har genom många år hållit i trådarna och lotsat föreningen in i ett nytt millennium via olika projekt.

Ekonomin

En aktiv verksamhet förutsätter att det finns pengar. Då föreningen var ung på 1950-talet var de ekonomiska ramarna små. Medlemsavgifterna har alltid utgjort en grundplåt för den årliga verksamheten. Även lotterier har gett tillskott i kassan. Så finansierades t.ex. Kronobyfilmen och inköpet av en projektor just via ett omfattande lotteri i kommunen. De årliga hembygdsfesterna gav även de en viss inkomst.

Tack vare årliga bidrag från kommunen och sporadiska understöd från olika organisationer bl.a. Svenska Kulturfonden, Svenska Österbottens Kulturfond, Stiftelsen för Kulturfonden för Gamlakarlebynejden, Svensk-Österbottniska Samfundet och Harry Schaumans stiftelse har hembygdsföreningen kunnat förverkliga många projekt. På senare år har även EU-bidrag haft en stor betydelse. Cronoholmens Skeppswarf kunde genomföras tack vare EU-finansiering.

Styrelsen framför sitt varma tack till alla privatpersoner som genom donationer varit med i arbetet att skapa en museal miljö i Kronoby. Varmt tack även till alla som hjälpt till att stärka ekonomin.

Inför framtiden

Närmast i planerna finns återuppbyggandet av Cronoby Hospitals kyrka och klockstapel och utvecklandet av Hospitalskullen till ett intressant historiskt område. Kronoby socken firar sina 400 år inom en snar framtid. Jubileumsåret 2007 vill Kronoby Hembygdsförening vara med och visa på betydelsen av en levande hembygd.

Det finns idéer och planer inom medlemskåren och i styrelsen. Så finns t.ex. behov av någon som kunde dokumentera via intervjuer äldre människors liv och öden. Mera utrymmen väntar på att byggas på Tolvmansområdet för nya föremål kommer hela tiden in och allting blir förr eller senare musealt. Idag finns inget särskilt rum som speglar t.ex. ett hem från 1900-talets början med den första radion och telefonen och den tidens inredning.

Glädjande är att skolorna i allt större utsträckning visar intresse för hembygden och dess museer. En av de största utmaningarna styrelsen har i sitt framtida arbete är att kunna nå de unga målgrupperna. Det är deras insatser som skall föra arvet vidare.

Kronoby Hembygdsförenings styrelse 2003 samlad till ett möte hos ordf. Christer Lindqvist. Sittande fr.v. Samuel Wikström, kassör; Christer Lindqvist, ordförande; Gun Westerlund, Lolan Björkman, sekreterare. Stående fr.v. Kristian Tallgård, viceordförande; Matts-Erik Nynäs, Barbro Wikström, Helen Högnabba-Lindqvist, Gunnel Wikman, Robert Rudnäs, Stig Aspfors och Håkan Vikström.

Det äldsta huset i Kronoby?

Anita Nynäs

Det gamla hemlighuset på bilden nämns första gången i skrift den 5 mars 1780 då Lill Mattas hemman på Hästö delas mellan sönerna Johan och Matts. Det blev Johan som ärvde utetuppen. Huset stod på samma plats ända fram till 1944 då min morfar, Leander Lindö, flyttade det ett tiotal meter och gjorde om det till lekstuga. I början av 1950-talet fick huset en ny användning då det blev jaktstuga i Hästölandet åt ynglingarna Leif Hagvik och Harry Hästö. På 1970-talet fick Agda och Paul Nyberg höra om byggnaden. De insåg dess värde och bad att få flytta huset till Tolvmansgården.

År 2002 beslöt styrelsen för Kronoby Hembygdsförening att placera det gamla huset vid Cronoholmens Skeppswarf. Där kommer det mera till sin rätt och passar bra in i tidsmiljön. Matts-Erik Nynäs, gift med lekstugeägaren och notisförfattaren, åtog sig att flytta huset.

Det gamla hemlighuset, troligen en av de äldsta byggnaderna som finns bevarade i Kronoby, kan idag beskådas på skeppsvarvet vid Jouxholmen.

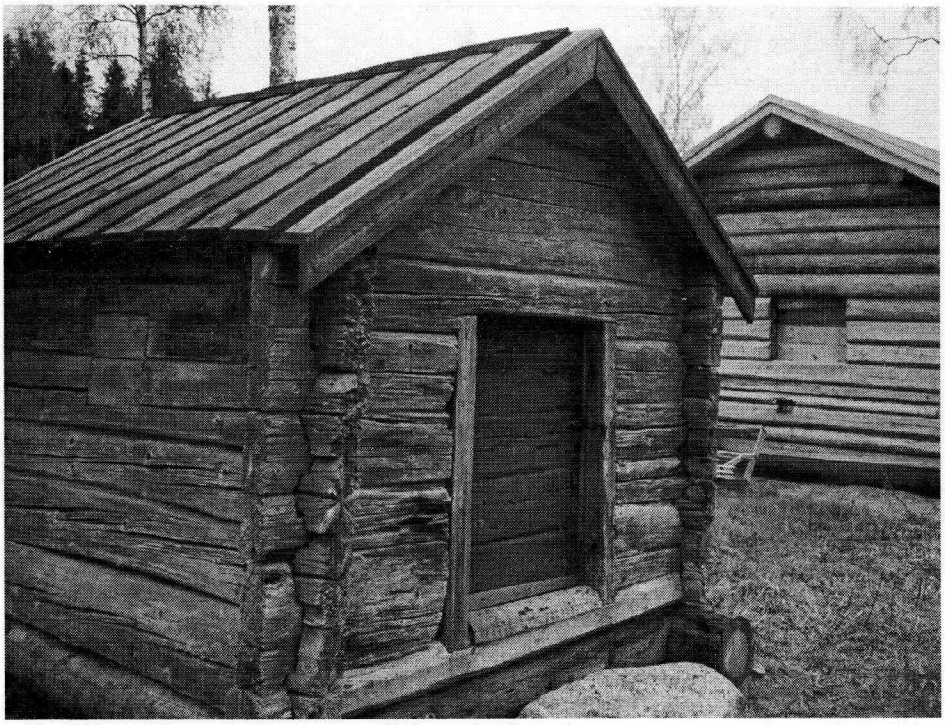

Hemlighuset som är dokumenterat i skrift redan 1780 är nu placerat vid Cronoholmens Skeppswarf. Foto: A. Nynäs 2002

Kapellets olösta gåta

Håkan Vikström

Lagom till Kronoby sockens 350-årsjubileum reste hembygdsföreningen och församlingen 1957 en minnessten vid Stråka. Den högtidliga texten på stenens bronsplatta börjar: "Här stod Påras kapell, Kronoby första kyrka..."

På vilka grunder initiativtagarna placerar kapellet just vid Stråka kan inte längre entydigt fastställas. En del bybor har också tvivlat på riktigheten i platsvalet.

Stråka sett från öster över loman i förgrunden. Minnesstenen göms i syrenbusken mitt i bilden. Ån flyter osynlig i bildens vänstra kant. Foto: H. Vikström

För att inför det förestående 400-årsjubileet få klarhet i denna fråga har jag under 1990-talet under flera somrar och med hjälp av många olika intresserade personer utfört arkeologiska undersökningar vid Stråka. Genom att kvadratmeter för kvadratmeter frilägga sedimentlagren under plogskiktet hoppades vi kunna upptäcka eventuella gravar som mörkfärgade ovaler i den rena lersanden. I bästa fall kunde ett mindre utsparat område på kyrkogården utvisa kapellets exakta plats också om dess grundstenar hade bortodlats.

Är det då inte mera logiskt att räkna med att föremålen deponerats som gravgåvor i ett hedniskt gravfält? Århundraden av bebyggelse och odling på platsen har självfallet rört om och förstört eventuella strukturer i gravfältet så att fyndsammanhangen gått förlorade. Den i Finland vanligaste hedniska begravningsformen vid slutet av järnåldern, det s.k. brandgravfältet under flat mark, var dock i sig mycket enkelt: den dödes aska o.a. likbålsrester ströddes på marken och täcktes av ett tunt sten- eller jordlager, i vilket gravgåvorna låg utspridda.

Den sållade matjorden innehöll faktiskt rikligt med sot och kol, vilka dock kan härröra från många andra källor. Men sållningen av myllan gav också rikligt med järnslagg och ett hundratal hästtänder, två fyndkategorier som ofta kunnat kopplas till en hednisk gravritual. Några tiotal underbart vackra, rundade, släta små flintnoduler kunde möjligen också höra hit. Slutligen är det kanske dock mängden brända, vita små benflisor som blir avgörande för tolkningen: om en osteologisk analys identifierar benmaterialet som mänskligt, är hypotesen om det hedniska brandgravfältet besannad!

Gården vid Stråka var sannolikt en mycket tidig och betydelsefull bebyggelse, som kanske rentav gett namn åt såväl byn som älven. När man vid mitten av 1600-talet för första gången i en skattelängd upptar även gårdsnamnen, bär gården namnet Pårasbo.

Det strömdrag, Stråkan strax intill, vilket senare lånade sitt namn åt gården, uppkom troligen ca. 1200 som en följd av den fortgående landhöjningen. Åtminstone fram till denna tidpunkt hade Pårasgården ett ypperligt läge med tanke på handel och transporter. Var den kanske en viktig anlöpningshamn där både havsgående knarrar från väst och lätta håpar från öst lade till i den breda och vattenrika loman österom gården? Har vi här förklaringen till de många viktloden, oumbärliga för uppvägning av betalningssilvret och till namnet Knärrstranden, som också synes häfta vid platsen? Och den ovanliga stenkällaren under en av Stråkagårdarna – kan den ha fungerat som varulager på handelsplatsen?

Hur passar då kapellet in i bilden? Ja, självfallet hör det inte till en hednisk miljö. Men efter ett religionsskifte i bygden, vilket kanske inträffade redan under 1200-talet, var situationen en annan. Kristna kapell restes oftast på platser där folk vant sig att samlas. Pårasgården bevarade sannolikt en tid framöver sin centrala roll och det hedniska gravfältet var ingen styggelse. Tvärtom, den kristna kyrkan hade kanske ett intresse att framhäva kontinuiteten på kultplatsen.

Det lilla kapellet hade möjligen ingen begravningsrätt, den förbehölls en moderkyrka. När kapellet plockades ned 1614 och knutstenarna odlades bort, försvann de sista spåren.

Resultatet var till denna del en besvikelse: inte en endaste mörkfärgning på det ca. 500 m² stora undersökningsområdet kunde tolkas som en grav! Några stensättningar under en kapellbyggnad kunde inte heller noteras.

I stället gav den systematiska sållningen av matjordslagret ett mycket rikligt och överraskande fyndmaterial: ett trettiotal hela eller fragmenterade knivar, ett par dussin isbroddar såväl för hovar som skodon, ett halvt dussin eldstål i olika utformningar, ett dussintal små viktlod, en ålderdomlig skära, ett par ullsaxar, ett stort antal brynen, av vilka några hålförsedda hängbrynen, en liten skifferplatta med gjutform för smycken, många hundra flintskärvor m.m. Särskilt intressanta är den avbrutna dräktnålen i brons, ett hängsmycke i tenn, ett ringspänne i järn, några bronslänkar av en dräktkedja samt några pärlor, av vilka några av bärnsten.

Olika typer av rostiga isbroddar funna vid Stråka. Foto: H. Vikström

Det spännande med detta material är att artefakterna har sin motsvarighet i finländskt och nordeuropeiskt arkeologiskt fyndmaterial från sen järnålder, främst 1000-, 1100- och 1200-talen. Eftersom undersökningsområdet på åstranden vid Stråka ligger drygt 10 m över havets nivå, torde gårdsplatsen ha blivit beboelig just på 1000-talet.

Men hur och varför har föremålen hamnat i jorden vid Stråka? En enkel förklaring är att de tidiga bebyggarna tappat eller kastat bort de mestadels små föremålen. Men varför hittade vi då så få föremål från senare århundraden?

Den ovan skisserade utvecklingsprocessen är fortfarande endast en hypotes, men summerar man alla kända fakta kan man väl tänka sig att minnesstenen vid Stråka ändå står tämligen rätt!

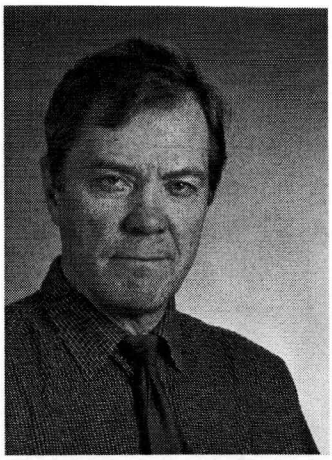

Håkan Vikström, f. 1938
är pensionerad rektor från
Kronoby gymnasium.

Soldattorpet på Hästö

Matts-Erik och Anita Nynäs

Det har inte funnits så många soldattorp i Kronoby. Det beror på att den manliga befolkningen i socknen var befriad från soldattjänst mellan åren 1672 - 1804. Under den tiden utfördes krigstjänsten i stället som timmermansarbete på olika skeppsvarv.

År 1804 blev bönderna åter tvungna att hålla rotesoldater. I samband med storskiftet, som började på 1770-talet och slutfördes långt in på 1800-talet, utbröts Hästö soldattorp. Grunden av torpet hittar man om man färdas ca. en halv kilometer efter Hästö skogsbilväg från Hopsala sidan, och kör vidare ca. 100 meter förbi vägkorsningen. Där uppe på backen, på vägens södra sida, finns grunden av torpet med en del av soldatåkern som idag är en viltåker. Torpet revs och flyttades i början av 1940-talet. Grunden i sig själv är väl inte så intressant utan mer de personer som bott på torpet. Vi vill här lyfta fram två familjer.

Soldatfamiljen Fris

Hästöbornas soldat hette Johan Fris. Han var född 3 augusti 1783. När han 1807 kommer till Hästö är han gift. Hustrun heter Anna Mattsdotter. I kyrkböckerna har hon flera olika födelsedatum, enligt en uppgift är hon född i mars 1781 men troligen är det inte hennes rätta födelsedatum och därför är det svårt att spåra var hon föddes. Hennes föräldrar bodde åtminstone en tid i Nedervetil. Soldaten Johan och Anna får en flicka Anna Caisa i maj 1808. Anna Caisa fick säkert inga minnen av sin far ty han dog under reträtten vintern 1808-09 i Torneå. Men av det hon berättat för sin systerdotter får man reda på litet om förhållandena på soldattorpet.

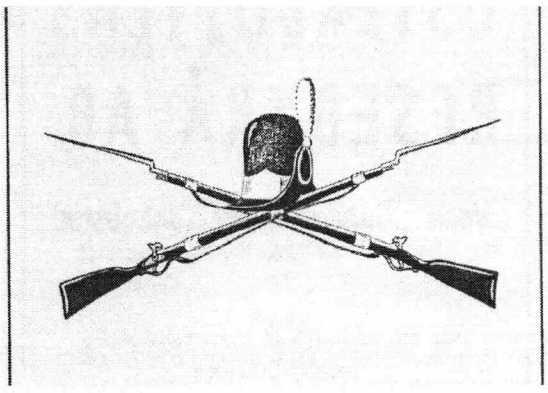

Johan Fris hade inte så långt till närmaste soldatkollega för ett par kilometer in mot Hopsala bodde på Laggnäsrotan soldat Erik Gran. Det är troligt att de följdes åt under hela kriget för det var Gran som skötte och tog hand om Johan när han insjuknade och dog i tyfus i Torneå. Kanske var det också Erik Gran som tog vara på Johans bössa och tog den med sig hem till Kronoby. Bössan finns idag i Torpstugan på Tolvmansgården i Hopsala.

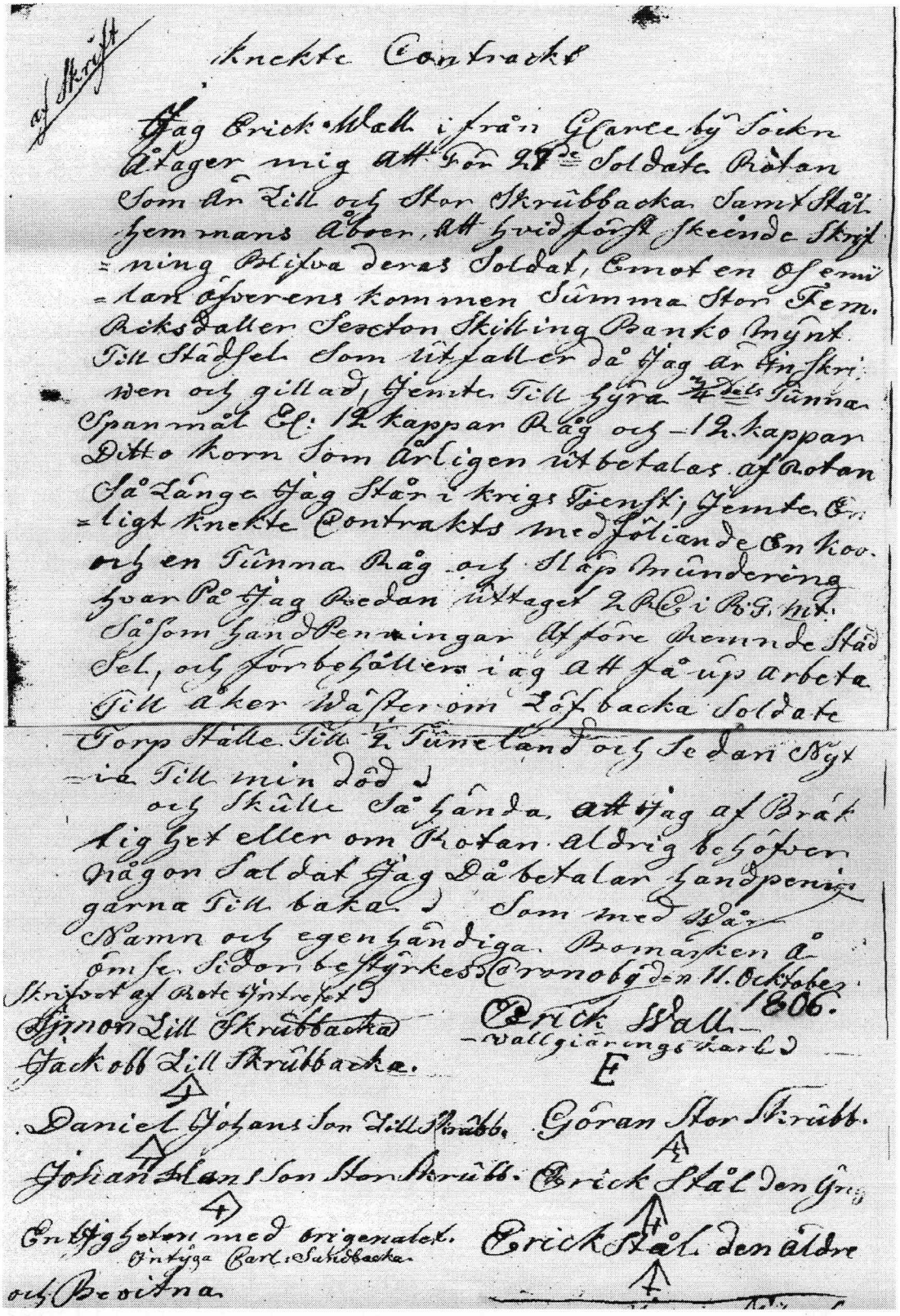

Knekte Contract

Jag Erick Wall i ifrån Gamla by Socken
åtager mig att för 9 Soldats Rotan
som är Till och Stor Skrubbacka samt Stål
hemmans åbor, att hvidhörsk skeende Skrif
=ning Skiljva deras Soldat, emot en öfver
=lant öfverens kommen Summa Stor Tem.
Riks Daller Sexton Skilling Banko myntt
Till Städsel som utfaller då Jag är in skri
ven och gillad, Gemte Till Gyra ½ Dels Summa
Spannmål El: 12 kappar Råg och 12 kappar
Ditto Korn som årligen utbetalas af Rotan
Så länge Jag står i krigs Tienst, Gemte En
=ligt knekte Contrakts med följande En Ko
och en Summa Råg och Slags Inmundering
hvar På Jag Redan Upptaget 2 Rd i R:G:mt
Såsom Handpenningar Ifrån Berörde Städ
sel, och förbehåller jag att få upp arbeta
Till åker Wåster om Löfbacka Soldats
Torp Ställe Till 2 Tuneland och sedan Skyl
=dig Till min död
och Skulle Så hända, att Jag af Bräk
lig Het eller om Rotan aldrig behöfver
någon Soldat Jag Då betalar Handpenin
garna Till baka Som med Vår
Namn och egen händiga Bomärken å
om se Sidorn bestyrkes Cronobyden 11. Octobr.
Skrifvet af Rote Hustrefst 1806.
Hjnon Till Skrubbacka Erick Wall
Jackobb Till Skrubbacka. Wallgiärings Karl
E
Daniel Johans Son Till Skrubb. Göran Stor Skrubb.
Johan Hans Son Stor Skrubb. Erick Stål den Gr
Erik Hansson med örigenalet. Erick Stål den äldre
Öfntyga Carl i Skrubbacka
och Bevitna

Ett kontrakt skulle skrivas mellan rotesoldaten och de bönder som städslade honom. Här är ett kontrakt uppgjort år 1806 mellan några bönder på Skrubbacken och Erick Wall från Gamlakarleby.

Efter kriget bodde soldathustrun Anna med dottern Anna Caisa på Hästö fram till 1815 då hon flyttar därifrån. År 1821 finns Anna Mattsdotter med dottern Anna Caisa i Merjärv. Anna är då gift med torparen Mickel Andersson Haglund född i Hopsala. Anna och Mickel Haglund får två barn, en son Anders som dör som liten, samt en dotter Brita som senare gifter sig med bonden Jacob Mickelsson Korpilainen Krokfors. Efter Mickel Haglunds död 1834 är Anna Mattsdotter åter änka. Hon och dottern Anna Caisa lever på Haglunds torp fram till 1854. Då flyttar de till Krokfors till mågen Jacob och hennes andra dotter Brita Mickelsdotter.

Soldathustrun Anna Mattsdotter dör på Krokfors 11 januari 1857 av ålderdomssvaghet 78 år och 10 månader gammal. Efter moderns död bor Anna Caisa som är ogift kvar hos halvsystern och hennes familj. Under de sista åren av sitt liv är hon svag och sjuklig. Hon dör 1878 av vattusot 70 år gammal.

Historierna om soldatfamiljen har berättats av Anna Caisa Johansdotter Fris för halvsystern Brita Mickelsdotters dotter Maria Elisabet född 1851 som i sin tur berättat dem vidare.

"Min mormor var soldathustru och hette Anna Haglund. Hon hade soldattorpet på Hästölandet. En kort tid efter det att hon fått barn, min moster, kommo hennes far och mor från Nedervetil för att hälsa på henne. Om söndagen gingo de till kyrkan alla och hon stannade ensam hemma. Plötsligt kommo 14 kosacker framstormande ned till skogstorpet. Byborna hade fört sin dyrbaraste egendom dit till torpet då de trodde att ryssarna inte skulle hitta dit. Mormor trodde nu att ryssarna skulle förstöra boddörrarna och kistorna och allt när de stodo där och bråkade med dörrarna. Därför tog hon bodnyckeln och gick ut för att låsa upp dörren och låta dem taga vad de ville ha, men knappt sågo ryssarna henne komma förrän en gav henne ett slag över huvudet så att hon svimmade. När hon vaknade till sans höllo de på och plundrade boden. Hon smög sig in till barnet och såg ut genom fönstret hur ryssarna lassade i säckarna allt som de fingo, både matvaror och kläder, och kastade över hästryggarna. När det var gjort, laddade alla sina gevär och siktade med bössorna åt fönstret där hon stod. Hon trodde nu att hennes sista stund var kommen, men de sköto alla på en gång en salva upp i luften, och så redo de iväg med sitt byte. På vägen mötte de folket som kom från kyrkan, och så togo de mormors far mellan två hästar och läto honom springa efter. Gumman fick gå ifred hon. Där trodde nu både hustru och dotter att han skulle bli borta för alltid, men så olyckligt gick det ändå inte. Han fick följa med ända tills de sågo tornet av Pedersöre kyrka. Han visade med handen på detta. Ryssarna talade något med varandra, gåvo honom ett slag allesamman och så fick han löpa och kom hem.

Soldaten Johan Fris kom inte tillbaka från kriget. Han insjuknade i Torneå i starksjukan (tyfus) och dog. Medan han var i fält brukade han skriva hem

att "bloden sjuder i krigares ådror då de bara måste tåga undan och aldrig fingo ordentligt slåss med ryssarna". Det var så kallt där i kvarteret där han låg. En soldat Gran från samma by skötte om honom, och han berättade att vattnet frös till is, som han hade i stopet åt den sjuke. Så fort han hade dött var en ryss och skar lappstövlarna av hans fötter medan Gran var ute.

Johan Fris var inte en simpel soldat och fick därför omkring sig en låda av ohyvlade bräder, däri man lade honom med kläderna på. Vanliga soldater lade man utan kista i en grop i jorden."

(Maria Björkqvist)

Marias historia belyser på ett bra sätt reträtten i 1808-09 års krig. Den ger även en bild av den skräck som ortsbefolkningen kände för de ryska soldaternas trakasserier som bygden periodvis utsattes för, från Stora Ofreden ända fram till Frihetskriget.

Om man tar ett steg framåt drygt 70 år i tiden finner man ett annat par på soldattorpet i Hästö. Deras historia är helt annorlunda men även den väl värd att minnas. Den har nedtecknats av Anita.

Eirik och Tilda

Eiriks och Tildas liv blev på många sätt en märklig historia. Det kom att handla om fattigdom och umbäranden. Men också om stark tro och äkta Kärlek som trotsat många hinder, om förtröstan och förnöjsamhet. Sådant som gör att folk än idag minns dem med vördnad.

Eiriks föräldrar var torparen och skogsvakten Matts Eriksson Kronholm Hästö och hans hustru klockardottern Lisa Isaksdotter Sundqvist från Esse. Eirik hade fyra systrar och tre bröder.

Tildas föräldrar var spelmannen och mångsysslaren Anders Gustav Andersson "Fux" Blomqvist och hans hustru Brita Henriksdotter Fagernäs. Tilda hade tre systrar och en bror.

Tilda hade inte hunnit fylla 16 år och Eirik var 31 år äldre då deras äldsta son föddes. Eiriks första hustru Brita Caisa levde då ännu, hon dog först året därpå. Den tidens stränga lag krävde fängelsestraff, vilket Eirik avtjänade i Vasa. Hur länge han befann sig där känner jag inte till, inte heller hur han kom dit. Hemfärden på 150 km avverkade han i varje fall till fots. Hemkommen sade han till Tilda: "Hä va gaaje hä". Det blev ett talesätt som lever kvar ännu.

Efter hustrun Brita Caisas död levde de som trolovade på det gamla soldattorpet, halvvägs till kyrkbyn från Hästö, senare kallat Eirikas. Torpet hade ett litet rum, kök och ett sovrum på vinden. Till torpet hörde några små åkrar och ett litet fähus. Omgivningen var vacker, huset stod i ett backkrön och intill stugan stod en hängbjörk. Bakom huset reste sig stor ståtlig granskog och nere på tomten bakom uthuset rasslade en aspdunge. På tomten fanns en källa med ovanligt gott vatten. Tilda lär ha sagt att "nån ska inte behöva gå ut ur mitt hus utan att ha fått nånting, har jag inte annat att bjuda på så kan jag alltid bjuda på en skopa gott vatten." Inne i huset var prydligt och en stilla frid vilade där. Väggarna och inredningen gick i gröna och bruna toner. En stor öppen spis med vitkalkad kupa dominerade rummet. Veden förvarades i en väggfast bänk nära spisen. Mellan bänken och spisen fanns en så med vatten. I bänken fanns också plats för grytorna. På väggen ovanför hängde en "karahylla." Hyllan var vackert snidad, likaså stolarna och köksskåpet. För de små fönstren fanns vita gardiner och en röd pelargonia stod på köksbordet.

Tilda fotograferad någongång på 1930-talet.

Eirik och Tilda gifte sig aldrig trots påstötningar av prästen. Tildas förklaring var kort och bestämd: "Josef å Maria va bara trolåva, så hä dööger åt Eirik å mä å."

Barnaskaran blev med tiden stor, sex pojkar och fyra flickor växte upp på torpet. Två av pojkarna dog som små. Det var säkert en kamp att få mat och kläder åt alla. På höstarna gick Tilda ofta till gårdarna och begärde att få skor åt flera av barnen. Det var många fötter som blev större på en sommar, men folk var villiga att hjälpa den tiden.

Vartefter barnen växte upp begav de sig ut för att söka sin utkomst. Några fick tjänst i städerna. En son for ända till Australien, där han idag har efterkommande. En dotter for till Sverige. Yngsta sonen var den sista som reste bort, han gifte sig i Vasa.

Min mamma har berättat att det vilade en stor förnöjsamhet över paret. Tilda var varmt religiös. Vacker var hon ännu på gamla dar med sin långa svarta fläta och sin smidiga flinka kropp. När Eirik ville visa sin uppskattning så sjöng han "Du är så vacker för mina ögon som tusen liljor uppå en kvist". Han hade en vacker och bärande stämma, sägs det. Men så var hans morfar också klockaren Isac Sundqvist från Esse. Jag har minnen av Tilda fast jag var bara tre och ett halvt år då hon dog. Det fanns inte någonting hon var rädd för utom zigenare och åska. Vid ett åskväder kom hon till oss på kvällen. Mamma bäddade åt henne tillsammans med mig. Jag minns att jag tyckte att hon var vacker som en prinsessa. Hon hade den vackraste virkade underkjol jag sett. Den var i regnbågens alla färger och virkad i ett vågigt mönster. De många färgerna kom säkert av att hon bara ägde rester, men tänk att ha förmågan att komponera dem så fint.

Folk som for förbi deras stuga stannade gärna för att vila eller byta ord med Tilda. En sommar besökte jag Tilda tillsammans med Emma Pulkkis som gästade mamma. Det var kusligt spännande. Emma tänkte försöka få Tilda att avslöja "Geitisolen" (en ramsa som lästes bl.a. för att stilla blodflöden). Men där gick hon bet. Tilda sa att hon kan dem inte. Men åt mamma sade hon senare att hon sade så för att det är synd att syssla med sånt. Emma var besviken och sa att skulle vi inte ha haft ungen med skulle vi nog fått veta. Ungen det var jag.

Eirik blev sjuklig på gamla dar så han levde sina sista år på kommunalhemmet. Tilda vistades sin sista tid hos Ina Dahlnäs i Hopsala dit Lennart Dahlnäs förde henne när han fann henne sjuk och ensam strax före julen. Där dog hon ett par veckor senare den 27.12 1940 som 69-årig. De flesta av barnen var döda eller vistades långt borta.

Både Eirik och Tilda är begravda på Bäckas begravningsplats där grannarna på Hästö rest en sten till deras minne. Hästöbornas inställning till Tilda kommer bra fram i Bror Lindös efterlämnade kassett: "Föga anar en sentida vägfarande som bara har vägarna förbi hur pass intelligent Tilda var".

En kärnkvinna

Kerstin Martinazzoli, dotter till Emma Pulkkis, har skrivit en dikt om Tilda. Den har varit publicerad i Österbottningen.

Ofta minns jag
gamla Tilda i sin gråa stuga
ensam vid vägen
genom det öde skogsskiftet,
när vi for ut till landet
för att gästa släkten,
dessa sagolika
dagslånga
sommarresor
med häst och kärra.

Vägbiten genom skogen
kusligt spännande.
På ett backkrön
den gråmossiga stugan.
Några små ängslappar,
kornåker, potatisland.
Gumman Tilda med sin ko,
tre får
och den stora ensamheten.

Länge bodde Tilda där
sörjde för sig och djuren,
en egen frihet
att giva och att taga.
Glad var hon
att byta ord
med de farande på vägen.
I sommarhettan
bjöd hon en härlig skopa
ur sin djupa brunn.
Om hon ville,
fick hon hjälp med skörden.

Tilda med klara ögon,
flink i tal och sysslor.
Hon var kanske litet häxa,
tänkte vi barn.
Hon kunde ju
"djeitisolen".

II

Men åren går och går,
somt blir bättre, somt sämre.
Inget mjölklass,
ingen stadskärra
skramlar över stenarna
i soldattorpsbacken.
Borta är gamla Tilda
och hennes ensliga stuga.
Ingen läser mera
"djeitisolen".

Den nya
biltrafikerade byavägen
tar en vid kurva
närmare havet.

Kerstin Martinazzoli

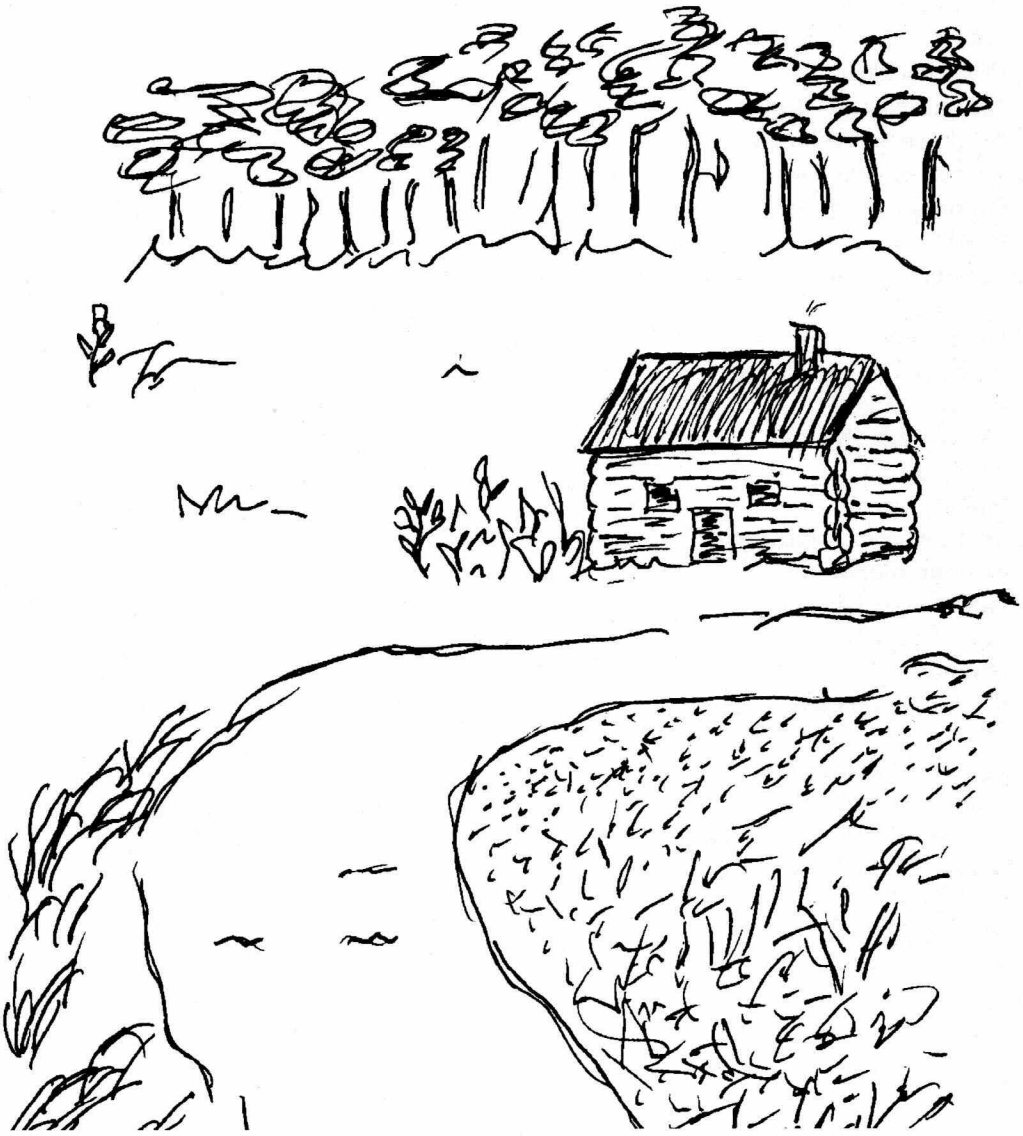

Tankar kring ett gammalt papper

Matts-Erik Nynäs

I Kronoby hembygdsforskares arkiv finns en gammal avskrift från 25 juni 1757. Avskriften rör ett gammalt dokument daterat Cronoby tingstad den 2 januari Anno 1666. Det är en begäran från landshövding Johan Graan att få Lagförarens och Tolvmännens intyg och bevis att hans nyinköpta Slotte hemman inte tålde högre än ¾ mantal skatt, delvis på grund av att den nya kyrkan med tillhörande kyrkogård fått "sitt rum" på Slotte hemmanets åkrar.

Landshövding Graan ägde Slotte hemmanet endast några år. Det är ändå sannolikt att han under sin vistelse i Österbotten bodde åtminstone någon tid på Slotte. Något landshövdingsresidens fanns där knappast men en gård måste han ha haft. Var gården stod kan man inte idag exakt veta av flera orsaker. Det är länge sedan och källor saknas. Dessutom drabbades Slotte hårt under Stora ofreden – nästan allt blev nedbränt. Jag tror ändå att man med största säkerhet kan säga att den äldsta bebyggelsen på Slotte fanns vid det vi idag kallar Kvistas. Där torde också landshövdingen ha bott och haft sin gård. Antagandet styrks även av Wikars karta från 1743. På den finns tre gårdar på Slotte N:o 7. Två av gårdarna finns på Kvistas. Den tredje gården är inritad längre ner efter ån vid Smedas. Namnet Kvistas är av yngre datum. Det kommer från Johan Mattson Qvist. Han var född 1750 och kom som måg och bonde till Slotte och Kvistas då han 1774 ingick äktenskap med Margareta Davidsdr. Slotte, född 1755.

Det gamla dokumentet för också tankarna till Heliga Trefaldighetskyrkan. Vi vet idag var den stod men ingen har ritat av kyrkan så vi vet inte exakt hur den såg ut. Lägger man ihop de fakta som finns får man ändå en rätt klar bild av vad det handlade om. Heliga Trefaldighetskyrkan var säkert en ståtlig byggnad – nästan 30 meter lång och drygt 12 ½ meter bred och försedd med en hög tornspira prydd med ett kors. Enligt vissa uppgifter var tornspirans höjd nästan 50 meter.

Av Backmans målningar som flyttades till den nuvarande kyrkan kan man ana att kyrkan var hög. Sannolikt var yttertaket brant sluttande. Enligt den tidens sed måste det vara så för att inte hin onde och hans anhang skulle kunna landa på kyrktaket och hållas kvar där. Så i tankarna kan vi se ett mäktigt tempel.

Sakristian var placerad på kyrkans norra sida eller den långsida som vette mot Bäckas. På andra långsidan eller den södra sidan fanns två kyrkfarstur. Ytterligare en ingång fanns från väster eller i den ända där tornspiran stod.

Kyrkans inredning finns ganska väl beskriven i Kronoby sockens historia (H.Tegengren). Under golvet både inne i kyrkan och i kyrkfarstun hade församlingsborna möjlighet att köpa sig en gravplats. Detta framgår av de äldsta bevarade kyrkoräkenskaperna. År 1710 köpte Storå folket ett gravställe i mellersta kyrkfarstun för 24 daler. Gravplatsen var för hela gården. Det var dyrare att få en gravplats inne i kyrkan. År 1711 betalades 9 daler för både bårkläde och en lägerstad i kyrkan för Hans Myrskogs änka Anna Cnutsdotter. I detta fall rörde det sig om en enda gravplats.

Bara ett gammalt gulnat papper
men ändå en del av vår historia

Matts-Erik Nynäs har gjort utskriften av dokumentet från 1666:

Såsom Herr Kong. Maj:ts wår aller nådigaste Konung och Herres Trooman och Landshöfdinge öfver Öster och Wästerbothn Edehl och wälbetrodde Johan Graan hafver för en tid kiöpt ett hemman uti Österbothen Cronoby Sochn och Bråtööby, af en bonde Mats Matzon, och begiäradt af oss Edsworne: Laghföraren och Tollfmännerna ett sanfärdigt bevijs, huruledes med samma gårdh är beskafwadt, så betyga wi uti all sanning, att samma hemman hafver fuller förra tijden warit ett heelt mantahl, men åhr 1610 den 15 Augusti ettersom af då warande under Lagmans fordom, Jöran Jönzons doom förnimmas, ährr Twå öhres Landhjordh wid Kläpparbacken tagna ifrån samma hemman, och laghda under Prästebordet som dehr och ännu liggia, och sädan hafva samma hemman, tidh ifrån etter tidh, blifwit förmedlat, stundom och til halfparten, såsom af gamle förmedlings länghderna befinnes kan. Föruthan detta efwen för några åhr sädan, den nya Kyrkian i Cronoby blef uppsatt, på ett annat rum, då togs en dehl af samma hemmans åkerlindor under Kyrkian, och til Kyrkiogården, och kan derföre nu icke högre skatt liggia än treefierdedels mantahl som det ock i näst förledne åhrens afkortnings längden infördt ähr, samma hemman hafwer och mechta ringa höösslagh: Til större säkerhet att denna attest ähr aldeles wiss och sanfärdigh, verifieras detta medh Härads signete, jemte nämndens underskrifwande.
Actum Cronoby tingstadh den 2 Januarii Anno 1666
Jacob Josephsson
Föregående afskrift ware enlig med des här befinteliga och Civil Acten N:o 44 för Åhr 1690 widfogade orginal Intygar af Åbo Hofrätts arkivo den 25 juni 1757
Georg Salonius
actuarie

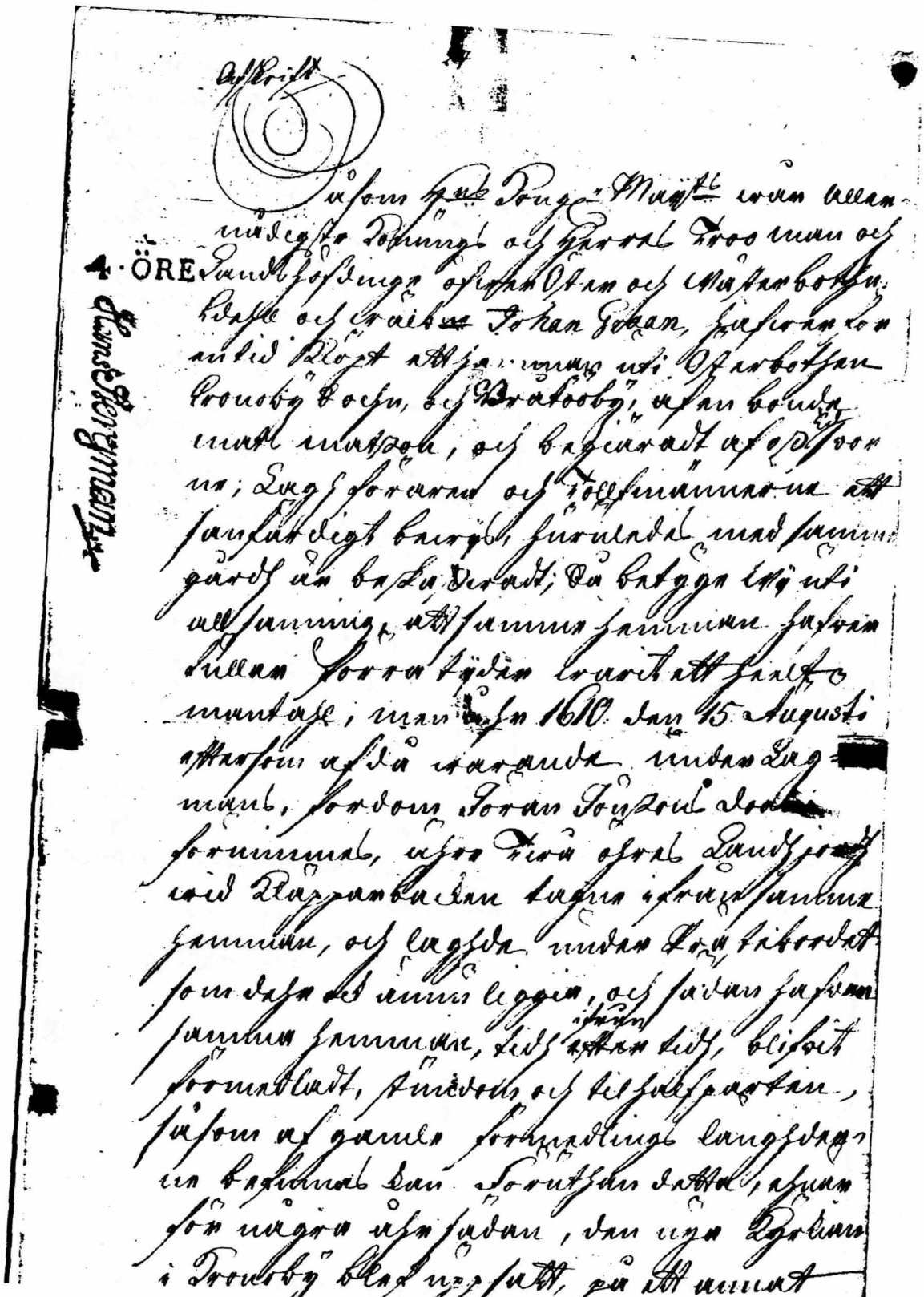

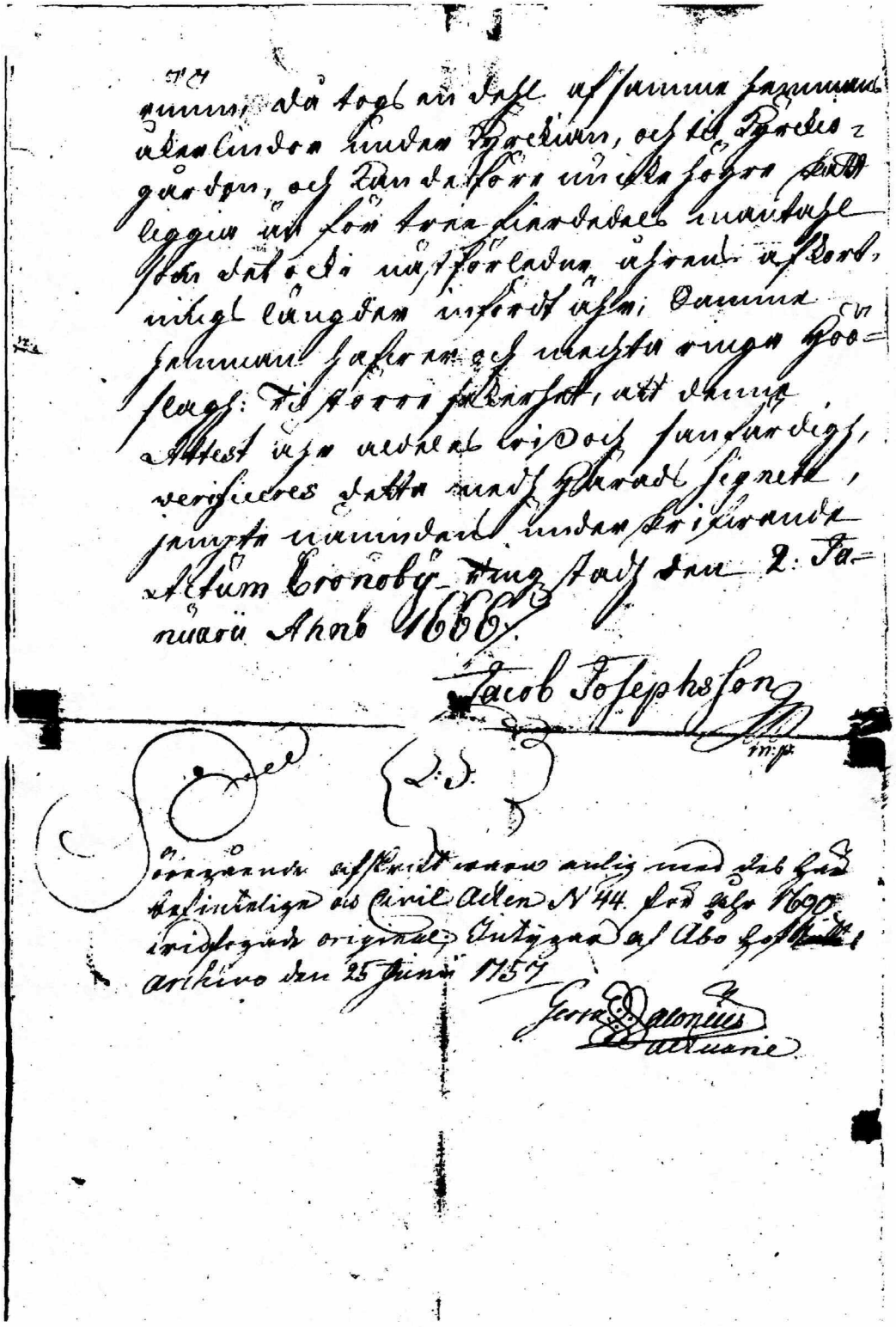

Det här dokumentet är en avskrift från 1757 av den anhållan landshövding Graan inlämnade till Cronoby tingstad 2 januari år 1666.

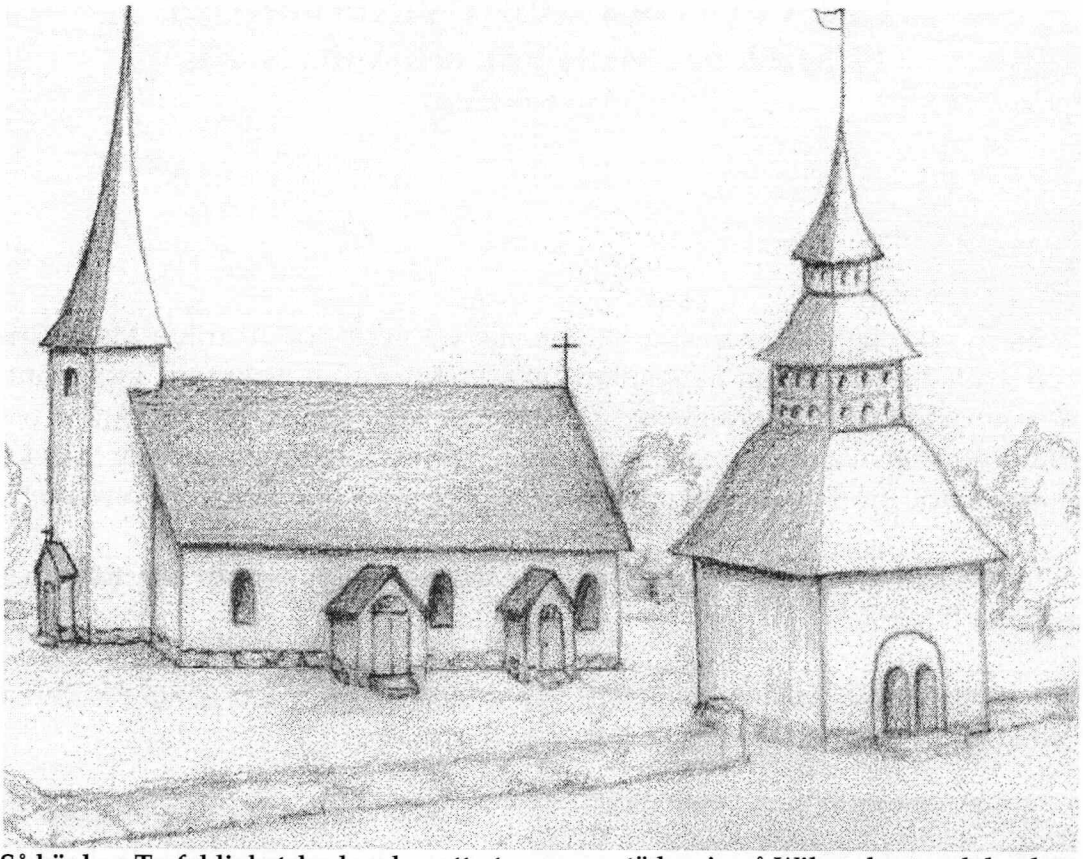

Så här kan Trefaldighetskyrkan ha sett ut om man stöder sig på Wikars karta och landshövding Graans dokument. Anita Nynäs har tecknat bilden 2003.

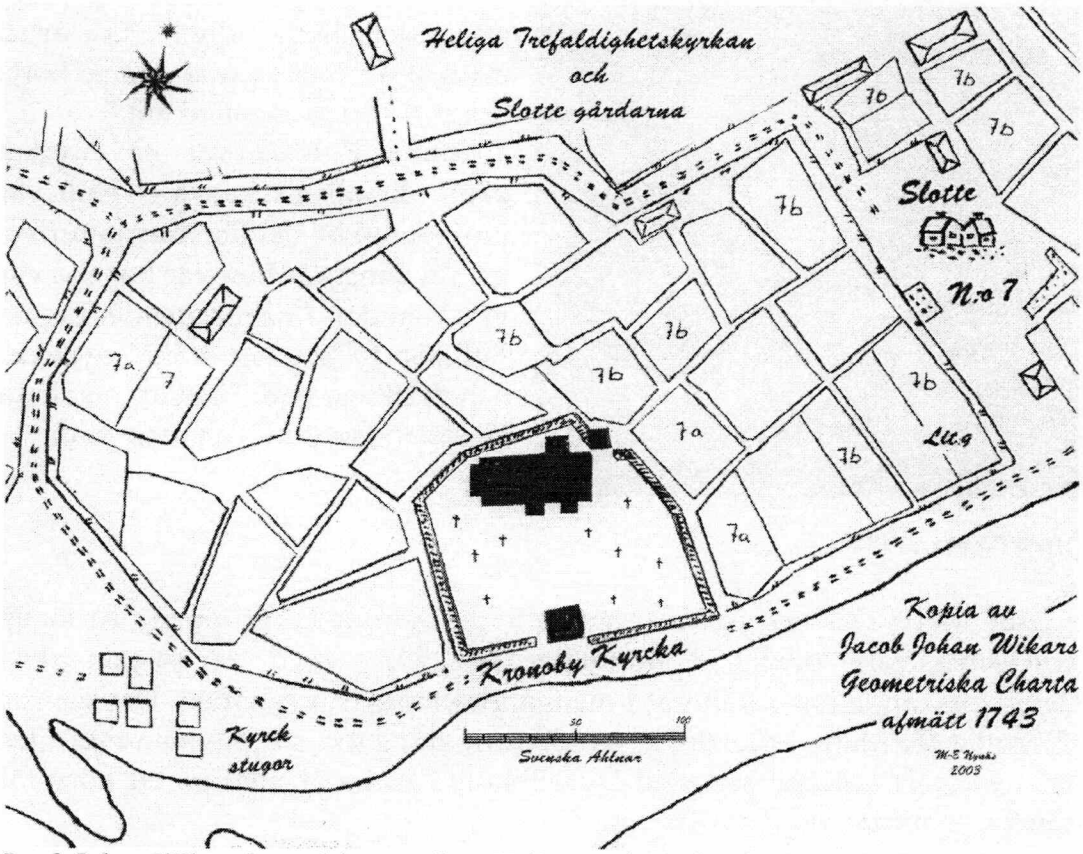

Jacob Johan Wikars karta från 1743 över Heliga Trefaldighetskyrkan och Slotte gårdarna. Matts-Erik Nynäs har förtydligat från originalet.

Två verkliga hembygdsvänner

På besök hos Matts-Erik och Anita Nynäs

Lolan Björkman

En förmiddag i mars 2003 är jag på väg till Bråtö för att träffa Matts-Erik och Anita Nynäs. Vi har länge planerat ett möte för att diskutera intressanta och bortglömda personligheter i Kronoby. Jag känner till att Anita och Matts-Erik är något av tusenkonstnärer. Jag vet också att båda är mycket intresserade av släkt- och bygdeforskning och mycket kunniga på området.

Våren kan anas över de vida fälten i Bråtö och jag undrar om tofsvipan anlänt till byn...

Jag blir varmt emottagen. Matts-Erik möter i dörren och Anita har dukat vid köksbordet. Vårsolen lyser rakt in i köksfönstret.

Anita Nynäs, f. 1937.

- Emma Pulkkis är nog orsaken till att jag blev intresserad av historia och gamla tider. När hon var på besök i Hästö sa hon till oss barn, att vi skall börja tidigt. "Det är så mycket att lära så man måste börja tidigt för att hinna med allt."

Emma Pulkkis var en mycket känd hembygdsforskare. Hon var intresserad av det litet övernaturliga. En gång när hon var hos oss var vi på vinden i något ärende. Emma Pulkkis tyckte sig höra mystiska och märkliga ljud. "Det är nog bara Hästelandsuuvin", menade mamma.

Både Matts-Erik och Anita är aktiva inom släktforskargruppen i Kronoby som samlas varje torsdag i kommungårdens källare där de har ett eget arkiv. Deras forskande har resulterat i många utredningar och häften. Det senaste tillskottet för Matts-Eriks del är en släktutredning om spelmannen Fux. Den har han gjort tillsammans med Lars Boholm. Anita är med på ett hörn för hon har gjort den fina pärmbilden.

Anita är en verklig tusenkonstnär. Hon är en skicklig sömmerska och har sysslat med knyppling som en specialitet. Dessutom är hon konstnär och aktiv inom konstklubben i Kronoby. I parets hem i Bråtö finns många av Anitas målningar och teckningar på väggarna.

- Om det någongång skrivs en minnesruna över mig, skämtar Anita, så är det nog mina kunskaper i kompostering som jag kan bli omnämnd för. Jag vågar nog säga att jag är en expert på det.

Anita är född och uppvuxen i Hästö. Hennes pappa, som hette Hagvik, stupade i kriget 1944 och lämnade kvar på ryska sidan. Länge var familjen oviss om faderns öde, om han var död eller tillfångatagen. Samma år på hösten började Anita i skolan. Barnen i Hästö hade lång väg till skolan så de var tvungna att bo på internat i Hopsala hela skolveckan. Under denna höst dog även hennes mormor som varit en stor trygghet under en orolig och oviss tid. Det var många förändringar och omställningar för ett litet barn. I en skrift som är ett resultat av projektet Landsbygdskvinnor i öst och väst har Anita Nynäs dokumenterat sitt liv och sin bakgrund tillsammans med några andra kvinnor i Bråtö. Ett mycket läsvärt och intressant lokalhistoriskt dokument om landsbygdskvinnors liv och villkor.

Under samtalets gång märker jag att det finns många likartade intressen förutom den historiska forskningen, som förenar Anita och Matts-Erik. Båda fängslas av poesin och har mängder av dikter de kan hänvisa till när vi diskuterar. De lokala författarnas verk är kända. Ofta lästa är Hjalmar Krokfors och Viola Renvall. Det är Anita som vet att Kerstin Martinazzoli, dotter till Emma Pulkkis, i tiderna skrivit en dikt om Tilda. (Den finns publicerad i det här Bygdebladet.) Båda har på ett speciellt sätt tagit till sig en dikt av släktforskaren Viktor Peltokangas, med släktband till Bråtö, och säger att de ord han ger uttryck för speglar deras egna motiv och känslor i fråga om att släktforska och söka sina rötter.

Många timmar vi suttit och knåpat
länkat och knutit trådar samman
av livets brustna sköra väv.
Vi suttit och begrundat,
sett liv efter liv passera revy.
En ständig kamp mot sorg och nöd.
Ett hopp har närts och burits
av släktled efter släktled
så långt och länge vi kunnat tillbaka blicka.
Vi stannat, begrundat.
Det går en viskning
från led till led.
Giv ej upp!

Viktor Peltokangas

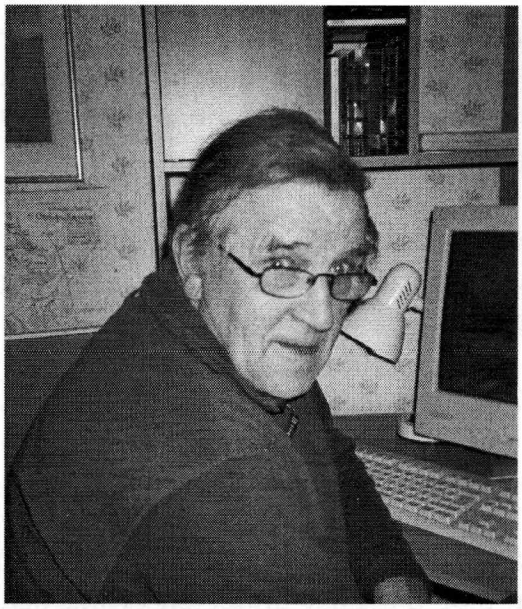

Matts-Erik Nynäs, f. 1936.

- För mig var det nog Viola Renvall-Krokfors som väckte mitt intresse för gamla tider. Hon var min lärare här i Bråtö skola och var mycket kunnig och hade en förmåga att fängsla. Hon berättade inte historia utan historier. Det var levande historia som stannat kvar i minnet, berättar Matts-Erik.

- Jag har alltid uppskattat byaforskarna och lokalbefolkningens kunskap och förmåga att berätta. De är de verkliga experterna. Det är glädjande att byaforskare samlas för att dokumentera sin historia innan det är för sent.

Matts-Erik är speciellt intresserad av gamla kartor och tingsprotokoll. Han har sammanställt en diger lunta med Jakob Johan Wikars kartor där han klarlägger hur Kronoby såg ut vid mitten av 1700-talet. I sin dator har Matts-Erik mängder av material som berör det gamla skeppsvarvet vid Jouxholmen och skeppsbyggnadskonsten i Österbotten. Han har samlat allt material han känner till och dessutom fogat in antaganden och egna teorier om skeppsbyggeriet. Mycket material har han också om de tre stora skeppsbyggmästarsläkterna i Kronoby. Det är ett omfattande och intressant material som vi hoppas Matts-Erik i sinom tid vill dela med sig och publicera.

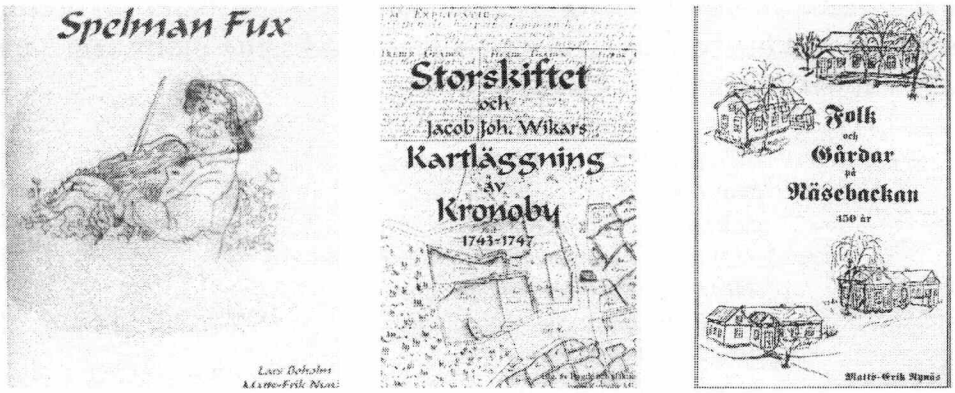

Några av de släktutredningar som Matts-Erik Nynäs gjort i nära samarbete och i samråd med hustrun Anita.

Olika släktutredningar har det forskande paret också sammanställt. Bl.a. om släkten Biskop och Nynäs. Matts-Eriks intresse för kartor har resulterat i ett digert kompendium med Jacob Joh. Wikars kartor över Kronoby. Det senaste tillskottet är som redan nämnts släktutredningen om spelmannen Fux.

Tack vare Matts-Erik och Anita finns nu Cronoholmens Skeppswarf återskapat och utvecklat som ett museiområde. Det är de som markägare som genom avtal upplåtit området vid Jouxholmen för Kronoby Hembygdsförening. Det kan nämnas att Matts-Eriks far Magnus Nynäs var med i arbetet under Kronoby Hembygdsförenings första tider. Han var bl.a. med när minnesmärket planerades och inristades på Jouxholmen i början av 1950-talet.

Datorn har även för Anita och Matts-Erik blivit ett arbetsredskap som underlättar forskandet. Foto: L. Björkman

Det har gått många timmar. Anita säger att hela tiden kommer nya saker upp i dagen. "Ibland blir man alldeles omtöcknad och svettig när något nytt dyker upp", menar hon.

Det är dags att bryta upp efter en god måltid som Anita dukat fram medan Matts-Erik och jag suttit vid datorn och jag fått bekanta mig med det omfattande material som det släktforskande paret samlat in på sina datorers hårdskivor. Jag är imponerad av det arbete de utfört och den kunskap de har. Det känns tryggt att veta att det finns personer som håller historien vid liv och ser till att vi inte glömmer våra förfäders liv och insatser.

Kan vi rädda något av ödemarkslandskapet?

Bertel Klockars

Bertel Klockars (1914-2000), rektor vid Kronoby folkhögskola 1946-1954, var en av de stiftande medlemmarna i Kronoby Hembygdsförening. Han var en stor naturvän, biolog och ornitolog. När Bygdebladets första nummer kom ut 1973 skrev Bertel Klockars den här artikeln med ett angeläget budskap som är aktuellt än idag.

*

Kronoby! Det är min födelsebygd, det är nejden för min ungdoms alla somrar.

Här väcktes mitt intresse för blommor och djur. Här strövade jag några somrar på 1930–talet kors och tvärs och kartlade fröväxters, ormbunkars och fåglars utbredning och förekomst. Det var tunga, ansträngande vandringar över myrar, mossar och sumpiga skogsmarker, men det var samtidigt oförglömliga stunder av upptäckarglädje och naturupplevelser.

När jag ser tillbaka, grips jag inte bara av vemod utan även av sorg över att det inte finns mycket kvar av det som kanske kunde ha bevarats åt eftervärlden. Det är inte kronobybornas fel. Liknande har skett överallt i vårt land. Men jag kan inte låta bli att grubbla över, varför det så snabbt har gått så illa.

Borta är Kaskhusfjärden, full av sällsynta vattenväxter och fåglar. Borta är större delen av "Larsmosjöns" rika vattendjurliv. Borta är Kainmossens fantastiska laggar, de allra finaste växtplatserna för rara, sällsynta, underbara blomster. Borta är pilgrimsfalkarna på de stora mossarna, borta är de flesta tjäderlekplatserna, borta är nästan alla hålträn med ugglebon.

Man måste ha varit med på 1930 – talet för att förstå huru allvarligt problemet egentligen är. Med allvarligt menar jag den rubbade biologiska balansen i naturen, en balans som **måste** finnas för att livet skall kunna fortgå. Det gäller också människan själv och hennes livsmiljö.

Lyckligtvis kan en ljusning skönjas. Man är nu bättre underrättad om vad saken verkligen gäller. Och tiden **kan** läka även en del sår i naturen, om vi vidtar de nödiga hjälpåtgärderna.

Och vad kan då kronobyborna göra? Först gäller det att inventera, dvs. ta reda på vad som finns kvar, vad som eventuellt kan skyddas och värnas. Jag medger, att personliga initiativ måste tas, eftersom marken till största delen är privatägd. Gäller det att söka bevara något för kommunen unikt, räcker

det inte med fredning av enstaka naturföremål (såsom en vacker ormgran i Småbönders eller en tall med märklig krona i Söderby), inte ens med skydd för ett mindre område.

Finns det kvar i Stor-Kronoby växtplatser för sumpnyckel och myggblomster (två orkidéer), myrbräcka, sumparv, trindstarr och kärrbräken (typ Kainmossens våta laggar)? Finns det kvar på åsen flacka sandiga sumpmarker med brunag, vitstarr, dytåg och småsileshår? Finns det sjöar med spädnate, långnate, dyblad, korsandmat – sjöar där sothöns, brunänder, svarthakedopping, brun och blå kärrhök trivs och bygger bo? Finns det mossar med pilgrimsfalk och ljungpipare? Och hur är det med lundmarkerna i Terjärv och Nedervetil med t.ex. tibast, backsmörblomma och fältgentiana?

För de flesta är väl denna uppräkning av namn intetsägande. För mig är den starkt känsloladdad och sammankopplad med bleknande men levande minnen av upplevelser i orörd naturmiljö.

Kommer våra efterkommande någonsin att kunna förstå vad en ödemarksupplevelse sist och slutligen innebär? Kommer det att ges tillfällen för dem att söka lisa och meditation i vild natur, utanför den hektiska vardagsmiljön med stress, oro och ytligt nöjesliv.

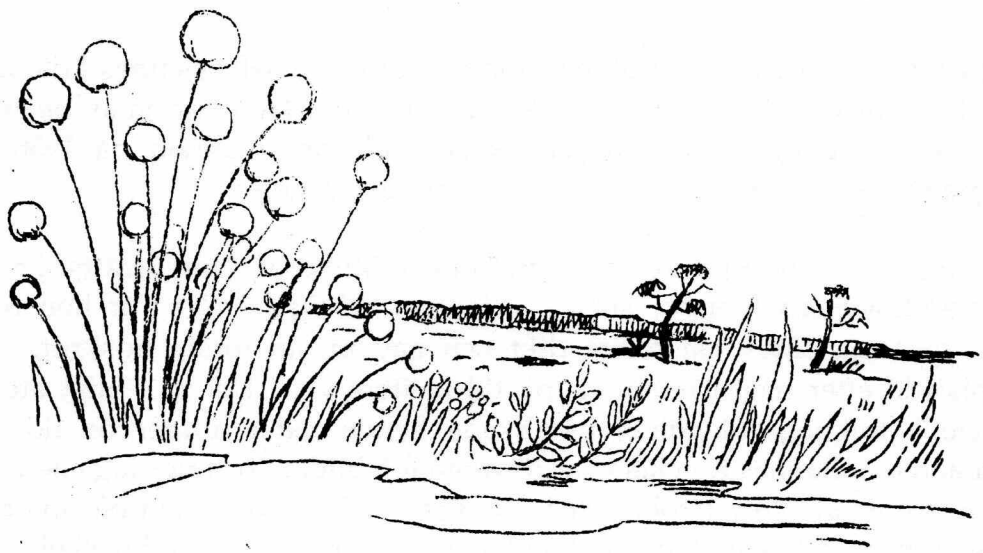

Teckning: Annie Krokfors 1973

Kinamissionären och Birgittaforskaren

Birgit Klockars och hennes anknytning till Kronoby

Lolan Björkman

Birgit Klockars föddes den 1 augusti 1912 på folkhögskolan i Kronoby. Hennes föräldrar var Johannes och Karin Klockars (f. Wahlbeck). Han var föreståndare för folkhögskolan och hon var ämneslärare där. Parets första barn döptes av prosten Berg den 7 september, samma dag som fadern firade sin 45-årsdag, och fick i dopet namnet Birgit Valgerd. Sina tidigaste barndomsår kom Birgit att tillbringa i Kronoby och miljöerna kring folkhögskolan fram till 1918 då familjen flyttade till Vasa.

Trots flyttningen kom familjen att ha kontakter till Kronoby på flera sätt. Här hade de sin sommarstuga på Idberget i Norrby. (Läs Birgits uppsats om sitt sommarhem som ingår i detta nummer.) Hennes bror Bertel (f. 1914) var rektor på folkhögskolan 1946-54 och Birgit kom att besöka hans familj vid fler tillfällen. Själv vistades hon hösten 1951 på skolan i Snåre med ansvar för fyra klasser.

Birgit Klockars kom att bli en pionjär på många sätt. Hennes kristna tro och humanism präglade hennes väg genom livet. Hon var en av de starka och begåvade kvinnogestalterna i vårt land som i början på 1930-talet vågade gå sina egna vägar och följa sin inre övertygelse.

Tidigt visade Birgit intresse för böcker och litteratur. Hon berättar i boken "Finlandssvenska kvinnor skriver" (Holger Schildts 1984) hur hon redan som sexåring skrev sin första dikt och gav ut sin första tidskrift, "som upphörde efter några nummer, på tidskrifters vis." Det är troligt att den speciella folkhögskolemiljön påverkade henne redan under de tidigaste barnaåren. Johannes Klockars var förutom folkbildare och tidningsman även författare. Han skrev läroböcker i svenska och "testade" dem på sina barn. Dessutom drev han en liten bokhandel i sitt arbetsrum på folkhögskolan.

När familjen Klockars bodde i Vasa hade de en tjänarinna som hette Fina. Hon var frälsningssoldat på kåren i Vasa och via henne kom Birgit i kontakt med William Booths lära och ideologi. Efter en tid bröt familjen upp från Österbotten och flyttade till Grankulla. Där fortsatte Birgit Klockars sin skolgång och blev student 1930 och inledde därefter språkstudier.

Under studietiden blev Birgit allt mer intresserad av Frälsningsarmén. Hon invigdes till soldat och sökte sig till kadettskolan i Stockholm för att bli officer och på heltid arbeta för organisationen. Snart kände hon en inre kallelse att bli missionär. År 1935 reser Birgit till Kina för att påbörja sitt arbete bland de kinesiska barnhemsbarnen. Där kom hon under en omvälvande tid att arbeta över tio år. När det blev krig i Kina och kommunisterna övertog makten var hon tvungen att lämna landet 1950.

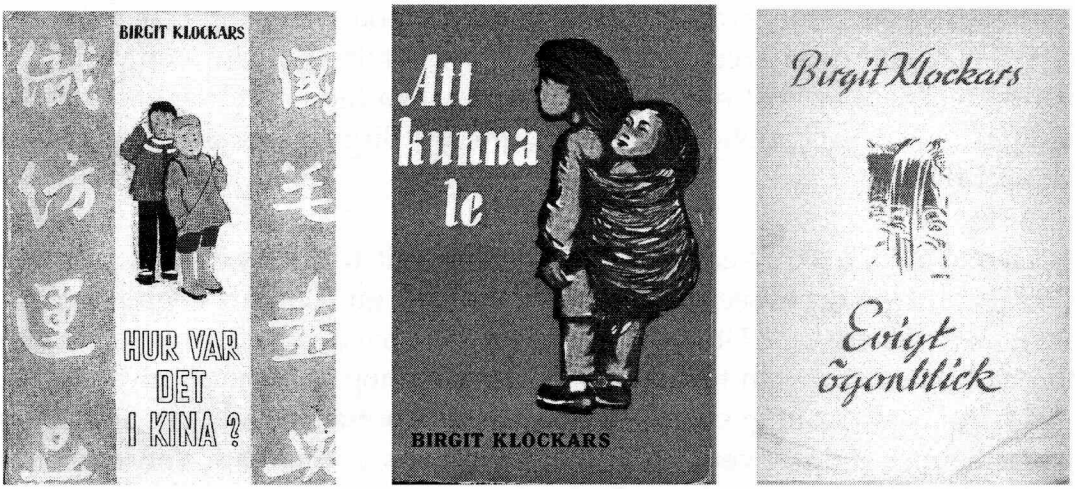

Birgit Klockars´ tidigaste produktion.

Några år efter hemkomsten från missionsfältet kom Birgit Klockars att bo hos olika vänner och bekanta, bl.a. hos Annie Krokfors i hennes "trivsamma stuga vid Kronoby å". Här arbetade Birgit med sin andra bok om Kina, "Att kunna le", som utkom 1952. Tidigare hade hon skrivit boken "Hur var det i Kina" (1947) och diktsamlingen "Evigt ögonblick"(1948).

Snart stod Birgit Klockars inför ett annat vägskäl. Det väckte stor uppmärksamhet när hon 1952 lämnade Frälsningsarmén för att bli katolik. När hon var 40 år planerade hon att gå i kloster men fick avslag från ledningen med motiveringen att hon var för gammal! Birgit återupptog nu sina studier och gjorde "en förbluffande akademisk karriär." Hon blev fil.kand. 1956 och doktorerade 1960 med avhandlingen "Biskop Hemming av Åbo". Hon skrev flera historiska verk med vilka hon blev en av de främsta experterna på den heliga Birgitta och medeltidens religiösa litteratur. "Birgitta och hennes värld" utkom 1971 och i en mycket omtyckt pocketutgåva 1973. "Birgittas svenska värld" fanns i bokhandlarna 1976 och "Nådens dal" 1979. Birgittatraditionen i Nådendals kloster hörde till Birgit Klockars specialområden.

Åren 1966-75 verkade Birgit Klockars som docent i nordisk historia vid Åbo Akademi där hon även 1988 blev utnämnd till teologie hedersdoktor. Under åren 1972-75 verkade hon även som forskare vid statens humanistiska kommission.

När Birgit Klockars lämnade arbetslivet och den akademiska världen engagerade hon sig på nytt inom det sociala arbetet. Finland tog emot de första flyktingarna i slutet av 1970-talet och Birgit Klockars med sin bakgrund och sina erfarenheter från missionsfältet var med i mottagandet av båtflyktingarna. Hon arbetade även med memoarboken "Ett år – ett liv" (1984) och påbörjade även en fortsättning med titeln "Ett hem – en värld". (Undertecknad har just nu i uppdrag att försöka hitta en förläggare och jag hoppas boken kan publiceras inom några år.) Birgit Klockars avled den 10 januari 1996.

Gustaf Widén skrev en minnesruna om Birgit Klockars i SFV:s Kalender (1996). " ... I många avseenden personifierade Birgit Klockars begreppen " en god människa". Utan att någonsin framhäva sig själv lyckades hon förena humanistisk och teologisk forskning på hög akademisk nivå med en social insats av ovanligt slag. Och som en klangbotten för allt hon företog sig fanns hennes djupa övertygelse om individens okränkbara värde bortom nationella och religiösa gränser."

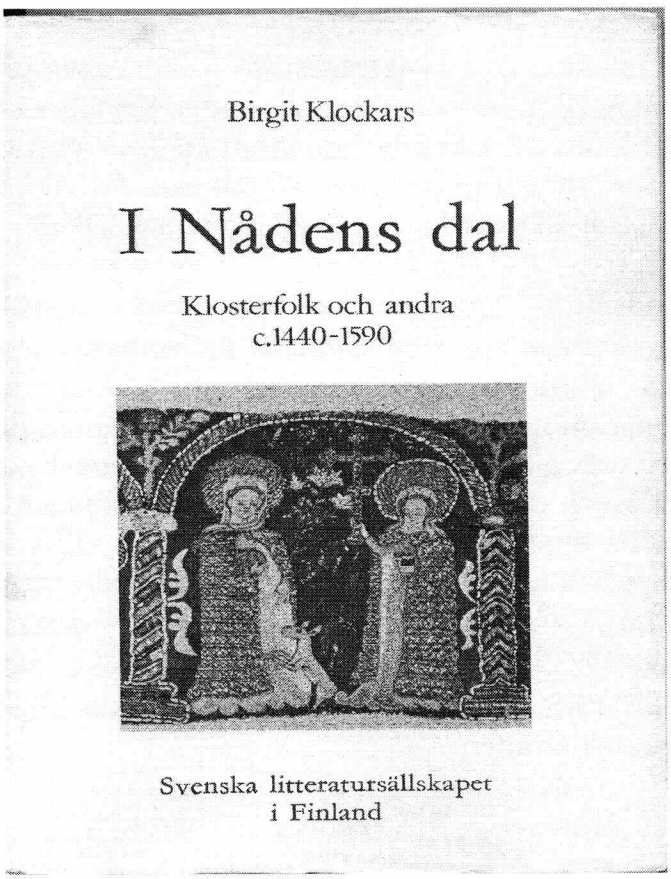

Mitt sommarhem

Birgit Klockars

(Uppsatsen är troligen skriven läsåret 1922-23 i Vasa av den då 10-åriga Birgit Klockars. Familjen Klockars flyttade hösten 1927 till Grankulla.)

*

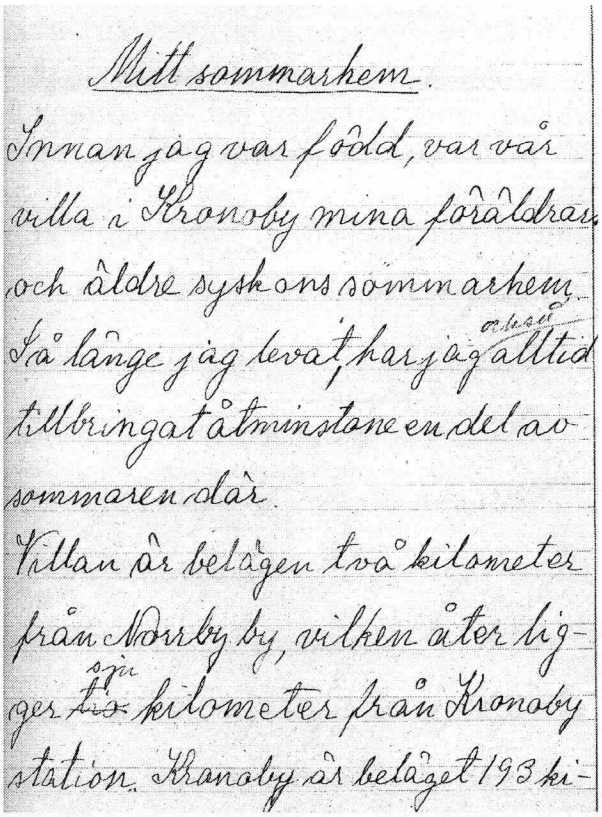

Mitt sommarhem.

Innan jag var född, var vår villa i Kronoby mina föräldrars och äldre syskons sommarhem. Så länge jag levat, har jag alltid tillbringat åtminstone en del av sommaren där.

Villan är belägen två kilometer från Norrby by, vilken åter ligger tio kilometer från Kronoby station. Kronoby är beläget 193 ki-

Innan jag var född, var vår villa i Kronoby mina föräldrars och äldre syskons sommarhem. Så länge jag levat, har jag också alltid tillbringat åtminstone en del av sommaren där.

Villan är belägen två kilometer från Norrby by, vilken åter ligger sju kilometer från Kronoby station. Kronoby är beläget 193 kilometer norrut från Vasa.

Från stationen taga vi vanligen häst eller bil för att fara till vår villa. Dock bruka vi trots den en mil långa vägen ofta gå dit.

Vi gå ungefär sex kilometer längs landsvägen till Jakobstad och vika sedan av på en väg, som leder till Norrby. Denna väg fortsätter förbi byn till byns båthus. Innan vi komma till båthusen, vika vi in på en mindre gräsbevuxen väg. Den är isynnerhet om vårarna mycket slaskig, varför vi för det mesta där ta av oss strumpor och skor och gå "barfota". - Vägen blir allt smalare och kan till sist ej mera kallas väg, utan stig. Efter det vi gått genom några grindar, skymtar slutligen den röda stugan mellan träden.

Den är belägen på en udde, vars namn är Idberget. Orsaken till namnet är väl den att man där förut fångat idar, ty nu finnes det ej just några sådana i sjön. Från stugan, som ligger på en bergsklack, har man endast några steg till stranden. En mängd holmar skymma utsikten, så att man ej på något ställe kan se öppna havet. Från stranden kan man också se de förut omtalade

båthusen. Vi förkorta ofta vägen till byn genom att ro med båt till båthusen och promenera därifrån.

Villan är omgiven av björkar, alar och granar. Där finnes ej någon trädgård, ty vi komma dit så sent, att vi ej hinna ställa den i ordning.

Stugan bestod från början av blott ett rum och kök, men medan jag ännu var liten, blev den tillbyggd, så att där nu finnes två rum och kök i nedre våningen och två vindsrum. Av vindsrummen är det ena flickornas, det andra gossarnas. "Flickorna" äro nu min yngre syster, förr voro de mina tre äldre systrar.

Då vi bott så länge i vår villa, tycker jag så mycket om att vara där, att jag tyckte det inte vore en riktig sommar, om jag inte åtminstone delvis finge tillbringa den å villa Berget, som villan vanligen kallas. Nu, då sommaren nalkas, börjar jag längta till villan med alla dess nöjen: simning, rodd, bärplockning o.s.v. När sedan sommaren gått, är det svårt att lämna allt det roliga. Men man har ju dock minnena och hoppet, att nästa sommar få återkomma till skären.

*

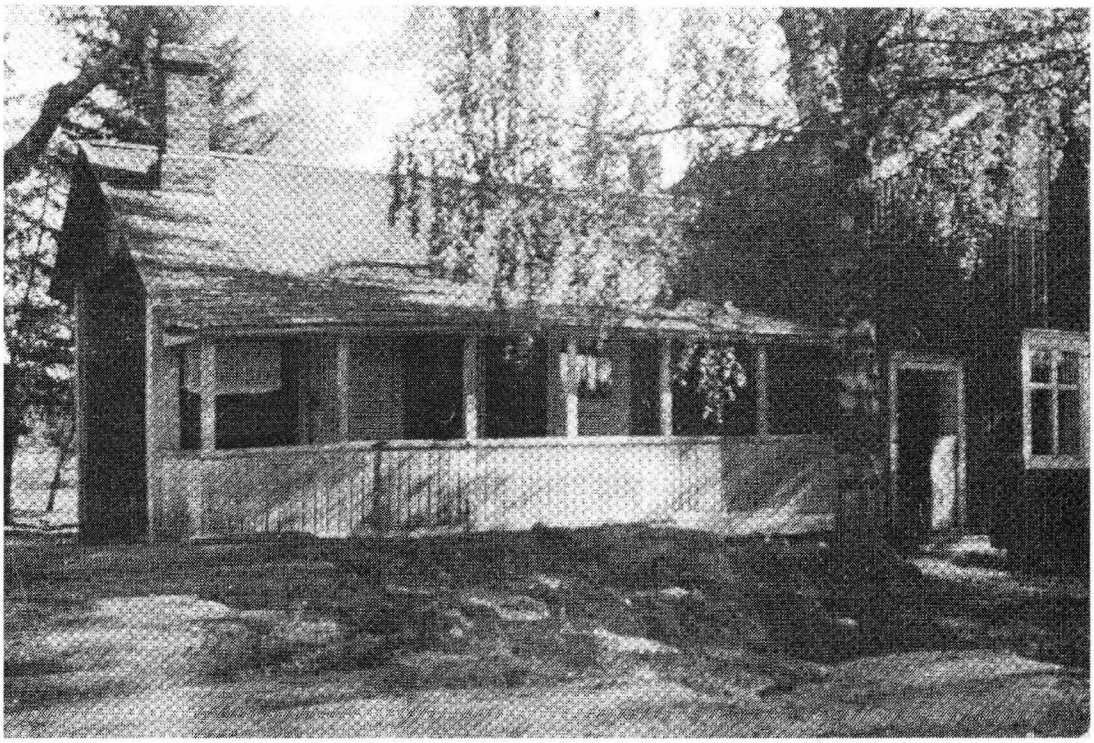

Familjen Klockars sommarvilla på "Berget" i Norrby, Kronoby som Birgit Klockars skriver om i sin uppsats "Mitt sommarhem". Familjens villa hör till den tidigaste bebyggelsen av sommarstugor i Kronoby. Folkhälsan höll här sin första sommarkoloni 1939.

Bildkonstnären Birgit Klockars

Birgit Klockars var inte bara litterärt och språkligt begåvad. Bland det material som Kronoby Hembygdsförenings ordförande Christer Lindqvist räddade från Snåre skola inför dess renovering fanns förutom hennes tidiga skoluppsatser även teckningar och skisser. Birgit Klockars ritade de här bilderna i sin barndom och under sina tidiga tonår.

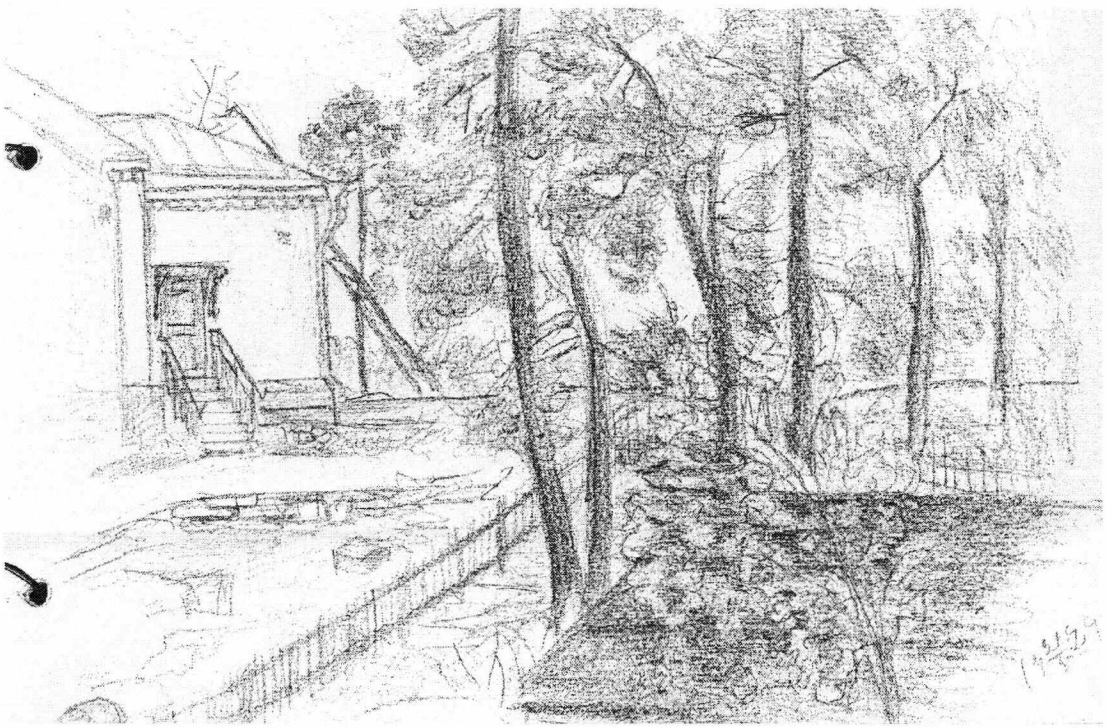

Teckning gjord av Birgit Klockars 21 maj 1929.

Tryggare kan ingen vara....

Hospitalet i Cronoby

(1628 - 1848)

Den lidande och kämpande människans historia

Lolan Björkman

Hospitalskullen gömmer på en dramatisk historia. År 1631 stod den första byggnaden färdig för att ta emot patienter som hade drabbats av spetälska - den mest fruktade sjukdomen på den tiden. Korpholmen, som stället också kallas, låg otillgängligt vid mynningen av Kronoby älv. Området var enligt urkunderna bevuxet med en nästan ogenomtränglig granskog mellan väldiga stenrösen och låg isolerat då det var kringflutet av vatten. Ett lämpligt ställe för att isolera de sjuka från omvärlden med tanke på smittorisken. Hospitalet blev något av en förvisningsort.

Ännu idag, 375 år senare, är ett besök på Hospitalskullen en upplevelse. Ingen kan undgå att fängslas av den speciella atmosfären. De gamla asparna och träkorsen talar sitt eget språk. Det är ett säreget sus i de gamla träden och än idag kan den som kommer till Hospitalskullen känna historiens vingslag.

Vy över Hospitalskullen med gravstenen som restes 1996 och korsen som markerar de gamla gravarna. Foto: L. Björkman 2000

Kronoby Hembygdsförening har under många år haft hand om skötseln av området som är fredat av Museiverket. En del husgrunder finns kvar men har inte ännu frilagts. Redan i föreningens barndom insåg hembygdsvännerna värdet av det gamla hospitalsområdet och reste vid en välbesökt invigningsfest den 29 augusti 1956 en minnessten på den plats där man antog att hospitalskyrkan hade stått.

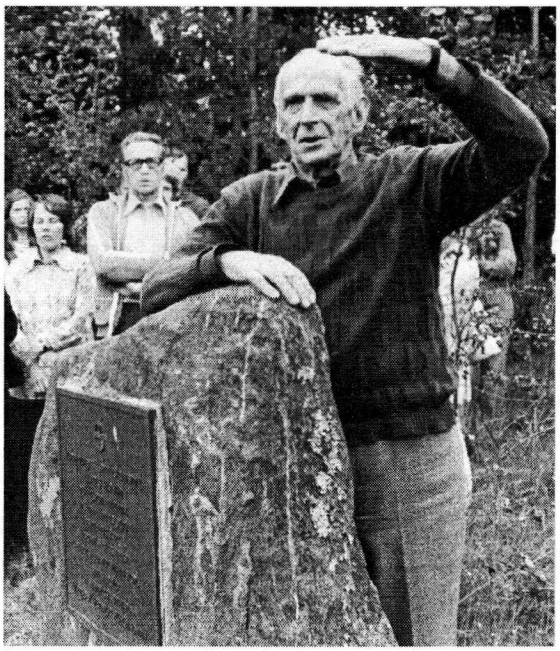

Läraren och hembygdsvännen Valter Jungner vid minnesstenen på Hospitalskullen.

Bröderna Ingemar och Valter Jungner var måna om att Hospitalskullen skulle vårdas och bevaras som en historisk plats. Ingemar Jungner var vid den tiden ordförande för hembygdsföreningen och han höll tal vid festligheten. Minnesplattan har inskriften: "Korpholmens spetälskehospital anlades här 1628 och bestod intill 1848. På denna plats stod hospitalets kyrka, varifrån Guds tröst bjudits lidande människor som här vila i namnlösa gravar. Kronoby Hembygdsförening 1956"

*

Helmer Tegengren har i Kronoby sockens historia skrivit utförligt och detaljerat om hospitalet och dess utveckling. Jag rekommenderar alla intresserade att läsa avsnittet i hans sockenhistoria.

För mig har det varit viktigt att få veta något om de människor som har vistats på spetälskehospitalet, antingen som patienter eller anställda. Det är ändå den enskilda individen och människan som ger liv, ett ansikte och ett namn, åt den historiska platsen och miljön.

I min bok "I mörkret skyddad av ljus" (Sahlgrens 1998) har jag lyft fram några livsöden. Uppgifterna bygger till största del på den kommunionbok som finns bevarad från hospitalet. (Originalet finns i Kronoby församlings arkiv.) En del namn på de intagna har jag fått via tidigare forskning och artiklar som publicerats bl.a. i utgåvor av Bygdebladet. I vissa sockenhistoriker finns Cronoby hospital omnämnt i samband med översikter om sjuk- och fattigvården.

Författarna Tore Nilsson, Erik Andrén och Lolan Björkman har skrivit böcker som är förankrade i Kronoby hospitals historia.

Sedan min bok blev färdig har hela tiden nytt material kommit i dagen och säkert finns ännu okända källor för forskning som väntar på att upptäckas. Bl.a. kan gamla tings- och rättsprotokoll ge mycket intressanta upplysningar. Det senaste tillskottet i dokumentationen över de intagna hjonen på hospitalet är ett tingsprotokoll från 22-23 februari 1678. Det är hembygdsforskaren Matts-Erik Nynäs som gett mig uppgifterna.

Vid detta ting hade en fattig och mycket gammal prästman, herr Mårten Taiterus inkommit med ett klagobrev om sitt usla och skröpliga tillstånd som han och hans fattiga ålderstigna hustru råkat i och de anhöll hos rätten att få komma i åtnjutande av stöd från hospitalet och bad om att socknen skulle bistå med inlösningspeng. Det kostade 20 daler att få en plats på hospitalet och när inlösningspenningen var ordnad skulle ytterligare en anhållan göras hos landshövdingen.

Mårten Taiterus var kaplan och var känd som en mycket grälsjuk och våldsam man. Dessutom var han hemfallen åt en svår dryckenskap. Han kallades av lokalbefolkningen ibland för "Grym". Många av hans förehavanden finns dokumenterade och bl.a. kyrkoherden Jacob Brennerus hade mycket bekymmer med sin hjälppräst. I tingsprotokollet framkommer att kyrkan förordar hjälp för kaplanen med förhoppning att hospitalet kan vara till hjälp. För att finansiera inlösningspenningen bistår församlingen med 6 daler, lagman Hamnius lovar 3 daler, prosten Brennerus bidrar med 3 daler och länsmannen ger 2 daler. Detta med villkor att socknen därefter skall från kaplanen "tunga af dem frija varda."

Ett domslut av annan karaktär som berör hospitalet fälls vid samma ting. Det gäller de med spetälska behäftade hjonen, "blinda och gifta karlen Stephan Hansson ifrån Uhlo Stadh om sina 40 och några åhr och ogifta pigan om sina 30 åhr, Margareta Jönsdåtter, barnfödder uti Dahlabäcken och

Pedersöre sochn." Som intagna innanför staket (isolerade från övriga intagna), dömdes de till dryga böter för att de under ett och ett halvt års tid "haft med hvarandra hemmeligen sammanlag.". Sina böter fick de betala genom att rätten dömde dem till indragna matransoner. Man kan bara ana sig till att de säkert fick svälta en lång tid. Och rätten gav dem en allvarsam förmaning "at de uti deras Elendighet icke sigh uti sådane grafva Synder beblanda" med hot om ännu strängare straff som "Kongl.Maj. öfver slike Personers förhållande utgifvne Resolution Dicterar.."

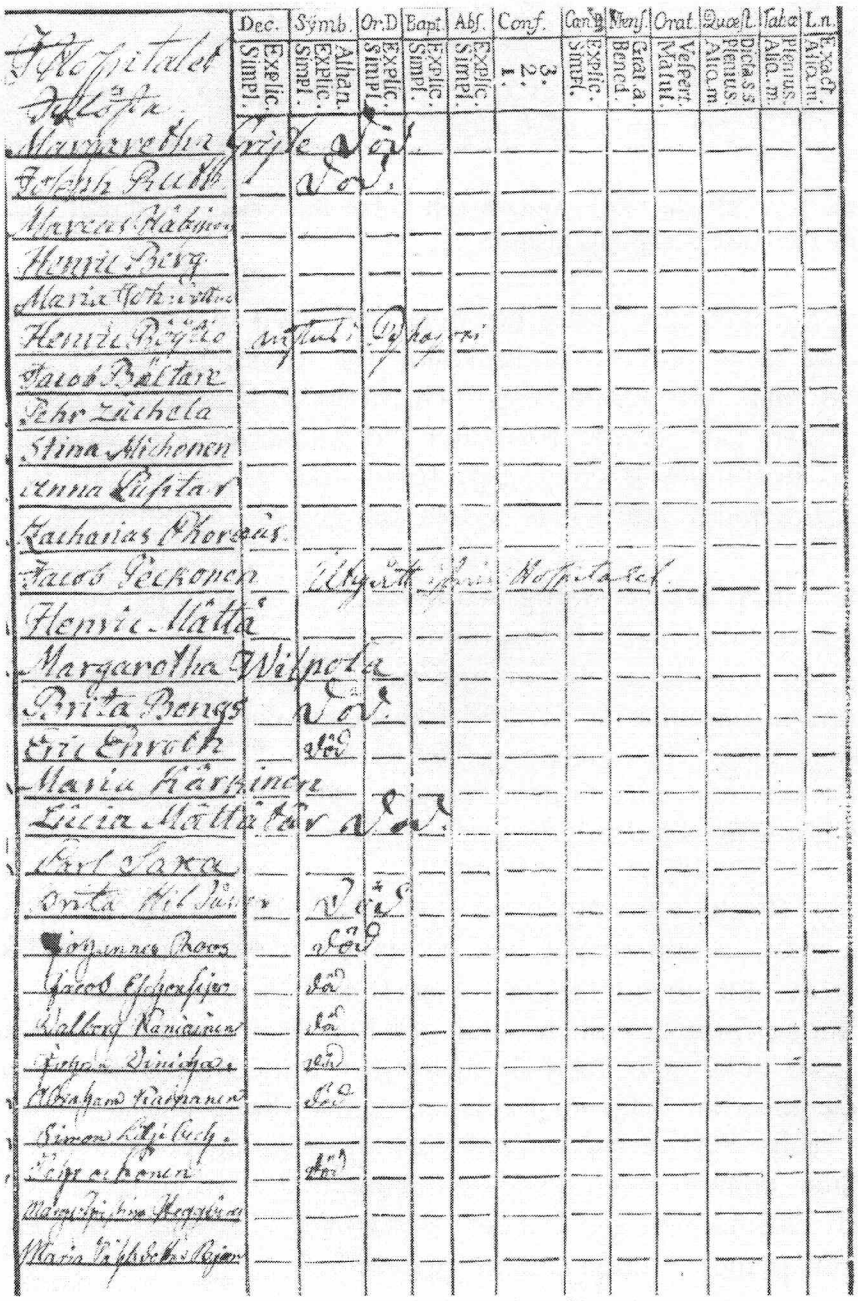

En sida ur hospitalets kommunionbok med en förteckning över intagna patienter.

Persongalleriet bland de intagna på hospitalet är brokigt. Här fanns högt utbildade; präster och lärare. Mest känd är kanske den unge prästen Carl

Saxa från Uleåborg som drabbas av olycklig kärlek och intas på Cronoby hospital 1792. Den första finlandssvenska kvinnliga författarinnan Sara Wacklin berättar hans historia i sin bok Hundrade minnen från Österbotten, som kom ut 1844.

Prästen Henric Berg från Pyhäjoki, som insjuknade under studietiden, kom att vistas 40 år som patient på hospitalet. Simon Achrenius, präst och författare, inlöstes 1768 och dog på hospitalet i december 1782. Läraren vid trivialskolan i Vasa, Christian Alcenius som förlorade förståndet då ryssarna under Stora ofreden rövade bort hans hustru, kom att vistas 36 år i sjukstugan på Korpholmen. Några intagna är endast nämnda vid sitt förnamn; Jacob som rymde i april 1654, Brita som var en spetälsk piga, hustru Lisa som kom från Håpsala i Cronoby, Malin som var en utgammal och nästan blind hustru. Listan kunde göras hur lång som helst.

Strax efter Stora ofreden (1710-21) var det anstormning till hospitalet. Många av krigets offer behövde hjälp då de hade blivit torterade och var hårt plågade av fienden.

*

Ett celebert besök hade Cronoby hospital år 1732 då Carl von Linné kommer till platsen. Hans besök finns noterat i hans bok "Lappländska resan" (1811 engelsk utgåva, först 1889 svensk utgåva).

*

Det är över 350 år sedan spetälskehospitalet fick sina första patienter och en dramatisk socialhistoria tog sin början. Till Cronoby hospital kom man för att aldrig återvända. Det handlade i början om en livslång förvisning till den isolerade holmen. Otaliga och okända är de flesta livsöden som hör ihop med hospitalets historia. Men en del fakta är kända. Vi efterlevande kan bara ana oss till hur svårt de intagna måste ha haft det.

När spetälskan försvann i slutet av 1600-talet blev hospitalet ett sinnessjukhus, eller dårhus, som man kallade det. Hit kom de sinnessvaga när de inte längre kunde vårdas i hemmet och blev farliga för sig själva eller sin omgivning. Alla kategorier av handikappade var samlade på ett ställe. På Wikars karta från 1743 får vi en klar bild av hur området såg ut, var byggnaderna låg och hur de var dimensionerade.

Hospitalets historia är unik och får inte glömmas. Av särskild betydelse är också hospitalet i Cronoby då det var det första hospitalet som fick en medicinskt inriktad vård. Den första läkaren, J. G. Staudinger, anställdes 1811. Själö hospital, som är det äldsta i landet, fick sin läkare några år senare.

*

Vad skiljer dessa intagna mentalpatienter och socialt utsatta från dagens svaga handikappgrupper? Ingen lider i dag brist på mat och kläder, ingen svälter ihjäl men man kan fråga sig om vi inte ännu idag har alltför många undanskuffade och bortglömda på institutioner och vårdhem. Människor och "nådehjon" som tynar bort i brist på mänsklig närhet och social stimulans. Vår fattigdom och hunger är en annan.

En gravvård restes på Hospitalskullen 1996 av hembygdsföreningen. Stenen är donerad av ättlingar till Ener, Linnéa och Else Snåre och har följande inskription författad av Lolan Björkman: "För gemenskapens skull har vi gått i ensamhet, för glädjens skull har vi vandrat under gråt, för livets skull har vi vandrat med döden. Vi har vågat gå i mörkret skyddade av ljus." Foto: L.Björkman 2000

Inför Kronoby sockens 400-årsjubileum har hembygdsföreningen långtgående planer på att få det gamla hospitalsområdet upprustat och återuppbygga hospitalskyrkan med klockstapel. En klocka till klockstapeln har redan inköpts. Ett gammalt altare i barockstil som nu finns på Torgare i deras förråd är avvikt för hospitalskyrkan. Även en byggnad som skall

inrymma ett mindre museum över social- och mentalvårdens historia ingår i byggnadsplanerna.

Hembygdsföreningen har i sin ägo en bok som har varit i användning på hospitalet. Dessutom har en del föremål hittats i marken, bl.a. ett intressant lås. I planerna ingår även att göra en tavla med namnen över de intagna som är kända och som man kan anta är begravna på området.

Sedan några år har en ny infart anlagts och inom en snar framtid skall den få en informationskarta med en beskrivning över hospitalets historia och dess byggnader. En lätt transportväg skall byggas för att även handikappade skall kunna besöka området. Den nya infarten ligger bra och inbjuder besökaren till en fridfull vandring genom en vacker skog och markvegetation.

Visionen är att Hospitalskullen kunde ge en ny kulturprofil åt vår bygd och ge dagens generation en möjlighet att på ett mera konkret sätt lära känna sin lokalhistoria – bli en plats där vi kan följa den lidande och kämpande människans väg genom tiderna.

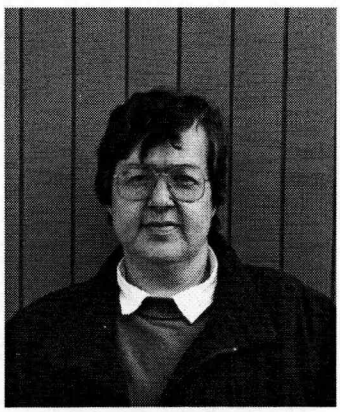

Lolan Björkman, f. 1953
författare, sekr. i Kronoby Hembygdsförening.
Foto: M. Lindgren

Ingemar Jungners anförande

vid festen 29 augusti 1956
då minnesstenen vid Korpholmen avtäcktes.

"328 år har gått sedan här anlades ett spetälskehospital och 108 år sedan det upphörde. Det har blåst många vindar sedan dess över denna kulle, där en gång en kyrka stått, som kallat till gudstjänst. Träd och gräs har vuxit över kyrkogården som gömmer stoften av hundratals olyckliga människor, som här sova sin sista sömn. Minnet därom har nästan fallit i glömska, endast asparna har prasslat sina vemodiga gravsånger. Men kanske det är nyttigt att ibland erinra oss gångna tiders hårdare levnadsvillkor. Våra egna besvärligheter bli små vid jämförelse med dem.

Här talar minnena ett kärvare språk än vad vi är vana med. Kanske behöver vi sådana påminnelser ibland, då vi skall söka oss till detta ställe. Hit till denna hospitalskulle där själva stenarna tala."

Minnesstenen vid Hospitalskullen som restes 1956 på den plats där man antar att kyrkan stått.

Bokskatten på Kronoby folkhögskola

Lolan Björkman

Kronoby folkhögskola har i sin ägo en kulturskatt som få känner till. När jag tillsammans med Carola Olenius i november år 2000 arbetade med att ordna upp Kronoby Hembygdsförenings arkiv fick vi av Christer Lindqvist, föreningens ordförande, tips om att det på folkhögskolan fanns en mängd böcker i deras källare och på den öppna vinden. Enligt Christer var det säkert ett intressant material som höll på att fara illa på vinden där regn och damm hotade förstöra de undangömda och avlagda böckerna.

Vi blev naturligtvis nyfikna på vad som kunde finnas och kontaktade rektor Peter Sandbacka. Vi erbjöd oss att göra en grovsortering av den här litteraturen och från folkhögskolan var man mycket positiv till att vi var intresserade. Genast ordnade rektorn så vi fick utrymmen på skolan. Det blev det s.k. forskarrummet, högt under takåsen med utsikt mot hantverkarutrymmena. Jarl Riska såg till att vi fick en bra trappa upp till "kammaren".

Med stor iver började vi bekanta oss med böckerna på våren 2001. Lådvis med litteratur av alla kategorier bars upp och ned mellan källaren och forskarrummet. Även från vinden fraktades tunga lådor med böcker. Kunskapen har alltid varit tung! Till vår hjälp hade vi de tjänstvilliga civiltjänstgörarna. Varmt tack till Simon och Jonas!!

Dammigt var det! Smutsigt var det! Men vi rustade oss med vatten-ämbar, trasor och en dammsugare. Britta och Rita försåg oss med allt vad vi behövde i städväg.

Det här var verkligen en guldgruva för bokälskare! Sällan har man med sådan glädje farit till sitt "arbete"! Vi fyndade och fyndade! Inte visste vi att så mycket hade skrivits om allt mellan himmel och jord.

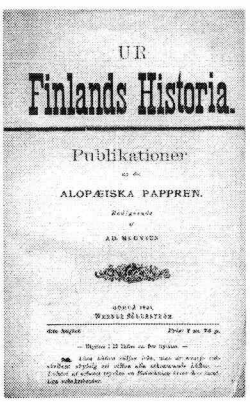

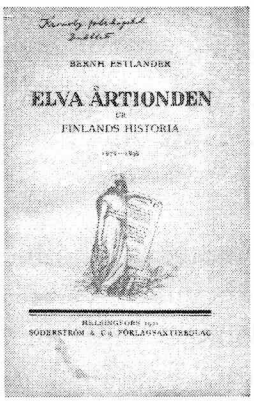

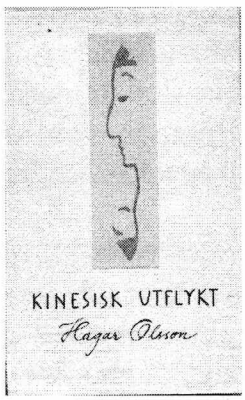

Här fanns fina första upplagor av de finlandssvenska skönlitterära författarna, t.ex. Ernst V. Knape, Jakob Tegengren, Hagar Olsson, Hjalmar Krokfors, Birgit Klockars, Elmer Diktonius. Någon Edith Södergran hittade vi inte! Diktsamlingarna var många! Att teaterverksamheten på skolan varit livlig visar de talrika böckerna med pjäser. En hel del noter och sångböcker hittades också.

Här fanns tidskriftssamlingar med hela årgångar: Genos, Svenska Folkskolans Vänner, Saima, Fram, Idun osv. Imponerande är samlingen av Svenska Litteratursällskapets skrifter. Vi kunde konstatera att det fanns många historiska verk. Här fanns mängder av skollitteratur i historia, modersmålet, biblisk historia, religion, lantbruk och lanthushållning, kokböcker. Även böcker som blivit donerade i samband med folkhögskolans invigning hittades. Här fanns också böcker som i tiderna funnits för utlåning på biblioteksfilialerna i Påras, Norrby och Bråtö. Även reservkompaniets låneböcker fanns här. En bibel, en s.k. Gustaf II Adolfs bibel och några gamla bibliotekskataloger hittade vi också.

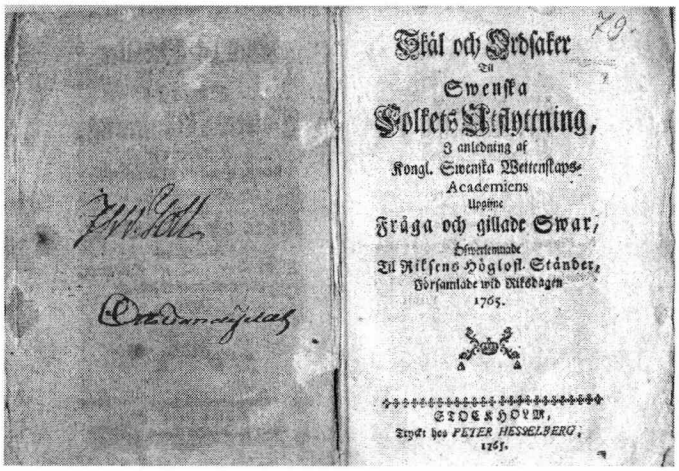

Något av det vackraste var de gamla böckerna från 1700 - talet. Bl.a. böcker som tillhört släkten Tandefelt. Denna adelssläkt hade sina herrgårdar i Gustaf Adolfs socken (Hartola). Adolf Tandefelt hade verkat som landshövding i Uleåborg/Vasa. Det var inte fråga om någon vanlig allmogelitteratur utan kunskapsböcker. De här böckerna tillhörde mest kategorin juridik och naturvetenskap. Högst troligt är att dessa böcker kommit till folkhögskolan som donationer. Då skolan inledde sin verksamhet 1891 gjordes upprop i tidningar och på olika tillställningar om att litteratur behövdes för biblioteket och verksamheten.

Det verkliga fyndet var nog ändå Timotheus Wahlbergs dagböcker från 1818-20. Till det yttre anspråkslösa men vilken värld att upptäcka på de gulnade bladen med den vackra handstilen. Vem var han och hur kunde hans dagböcker ha hamnat till Kronoby folkhögskola? Vi forskade och funderade och hade teorier.

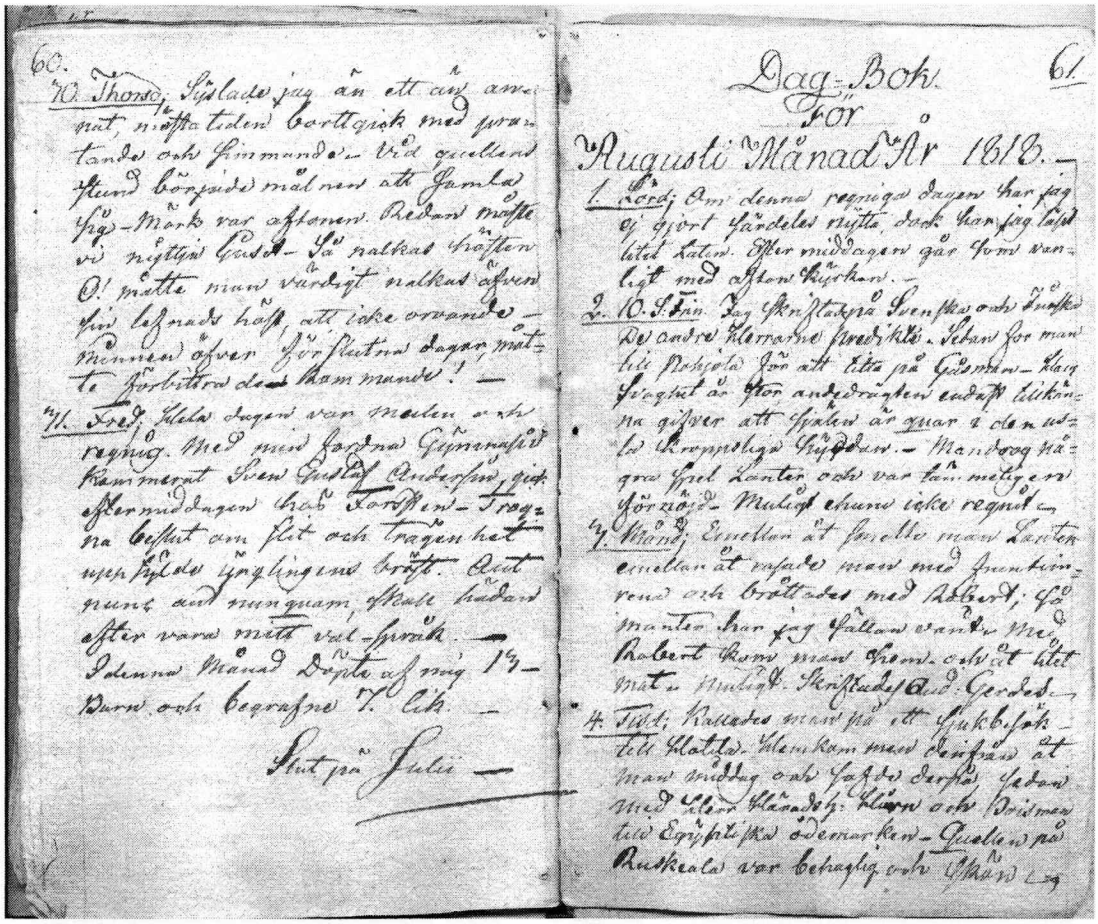

Dag-Bok
för
Augusti Månad År 1818.

Ett uppslag ur Timotheus Wahlbergs dagböcker 1818-1820 som Lolan Björkman hittade bland de gamla böckerna på Kronoby folkhögskolas vind.

Timotheus Wahlberg föddes 2 maj 1791 i Askola nära Borgå. Hans far var bonde och nämndeman. Wahlberg blev student i Borgå. Efter studier i Åbo blev han prästvigd 1814 och fick tjänst som hjälppräst i Gustaf Adolfs samma år. 1819 blev han utnämnd till kaplan. Han gifte sig 1824 med Christine Elisabeth Östergren och de fick sitt första och enda barn, Carolina Elisabeth 1824. Följande år i september dog hans hustru i lungsot endast 28 år gammal. Timotheus Wahlberg dog 26 februari 1833.

Den dagbok vi hittade skrev Timotheus mellan åren 1818 -20. Han var då ännu ogift och hade verkat i Gustaf Adolfs församling i 4 år. Det var en kontrasternas församling. I Gustaf Adolfs med omnejd fanns många stora herrgårdar med allt det välstånd vi förknippar med adel och herrgårdsliv. Arbetarna på de stora godsen var fattiga torpare med många barn. Som präst fick Wahlberg bekanta sig med både de mycket välbärgade och de mycket utsatta. Allt detta noterar han i sina dagböcker. De är ett unikt dokument från en miljö där livet i fest och i vardag beskrivs både i slott och i koja.

Kronoby folkhögskolas ledning har gett mig rätt att ta hand om dessa vackert handskrivna dokument i syfte att få dem publicerade i bokform.

Våren 2004 borde dagböckerna komma ut på Sahlgrens förlag och bli tillgängliga för allmänheten.

Wahlbergs handstil är vacker och trots att dagboken skrevs för snart 200 år sedan är den till stor del lättläst och tydlig. I sitt skrivande är han metodisk. För varje dag har han antecknat. Det han skriver om kan vara t.ex. om besök på herrgårdarna, vad de åt och med vem, tjänsteresor på sjukbesök i fattiga torp eller skatteuppbörd eller pastorsvisitationer. Nästan dagligen noterar han väderleken. Specifikt är också att han nämner olika personer vid namn, att han skriver ner sina egna känslor inför olika händelser, både i privatlivet och i fråga om arbetslivet. Wahlbergs dagbok speglar tiden på ett synnerligen klart sätt.

*

Inte kunde vi ana vad arbetet med de gamla böckerna skulle ge upphov till. Det till synes mest anspråkslösa skulle visa sig vara den "verkliga skatten"! Visionen är att Kronoby folkhögskola skulle ha tid och resurser att återskapa sitt forna bibliotek - det som i folkhögskolans barndom var dess hjärta.

Kronoby folkhögskola firade 110- års jubileum i november 2001. Vi fick i uppdrag att ordna en bokutställning. Foto: M.Näse

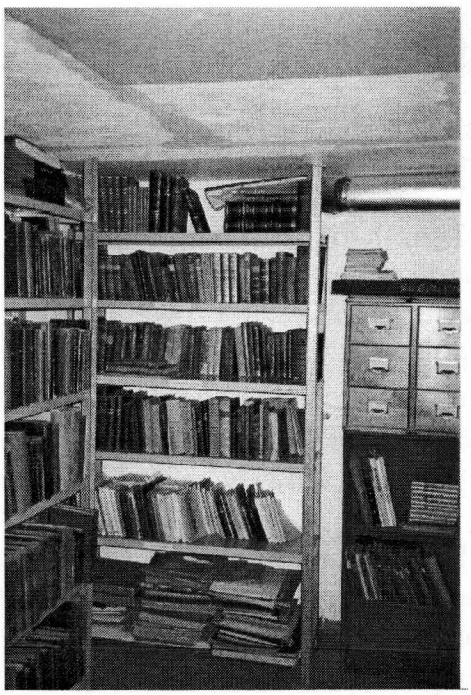

Här är en del gamla böcker som vi ordnat upp och förvarar i skolans arkiv i källarplanet. Foto: L. Björkman

Från bygd och by

Österbottniska tidsbilder
tecknade av Signe Strömborg

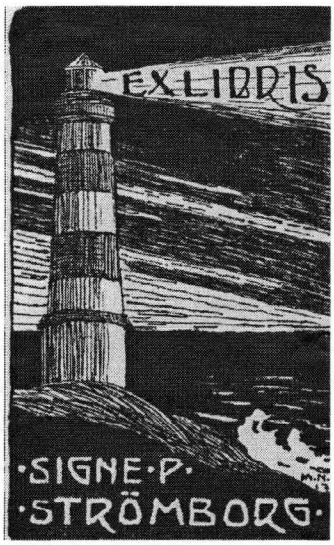

Signe Strömborg verkade som rektor på Kronoby folkhögskola (1922-45). Hon var aktiv inom många områden och något av en kulturprofil. Även inom hembygdsarbetet var hon engagerad. I sin bok "Från Bygd och by" som kom ut 1932 på Söderströms förlag hade hon samlat några berättelser om originella och kända personer från Kronoby. Uppgifterna bygger på intervjuer med bl.a. häradsdomaren Johan Broända (1866 – 1947). Boken är läsvärd. Med god tur kan du hitta den i bibliotekens magasin. Vi har valt att publicera berättelserna om Maja-Kaja och gyckelskåpet (troligen den första dockteatern i nejden) samt En lyckad operation.

Signe Strömborg hade ett eget ex libris, bokägarmärke, som finns i några av hennes böcker på Kronoby folkhögskola.

Maja-Kaja och gyckelskåpet.

I forna tider, då det ännu intet samlingshus fanns i Kronoby, intet föreningsliv, ingen järnväg, inga omnibusar och bilar och ingen biograf att fara till i staden, hade man sin förnöjelse och förströelse av Maja Kajas gyckelskåp. Hon bodde med sin man Skomakar-Ant i en liten stuga, där sportplanen nu befinner sig, vid vägen, som leder till prostgården. De hade gift sig vid unga år och hade en son och två döttrar. Då våren kom, strax efter islossningen, for Ant ut till skären. Han hade en liten stuga på Väderholmen, där han fiskade och metade sommarn lång. Allt mera motbjudande blev skomakararbetet för honom. Han tålte knappt sig själv och var elak mot Maja-Kaj, när hon kom ut till honom med bröd, för att han skulle ha tilltugg till fisken. Han till och med piskade och slog henne. Forsnäs-Juck förargades över detta, att lilla Maja-Kaj skulle få så mycket stryk. Han tog sig före en dag att tukta Ant riktigt eftertryckligt bakom en rivägg. Men det blev tingssak av det. Vittnen funnos, och han fick plikta 600 mk för misshandel.

Nå ja, Ant blev småningom allt latare och ovilligare att bedriva skomakaryrket. Han gjorde sig till och med sjuk för att slippa göra något. Till sist började man kalla honom Lata-Ant. Men Maja-Kaj fick lov att åtaga sig försörjningsplikten mot familjen. Hon var kopperska för hela socknen, och det var då hon började fara omkring med gyckelskåpet och koppattiraljen i korgen. Se, de hade en vit märr, och Ant hade gjort i ordning ett gyckelskåp med många roliga gubbar i. Hon körde kring socknen med sina kopphorn och sitt skåp, mest på vintern, men även på sommarn, och hon utsträckte sina färder ända till grannsocknarna. När Maja-Kaj var i antågande, var det att elda bastun och lägga sig på laven, och så kom hon och sög fast sina horn och drog ut "värkbloden" ur kroppen på en. "Si, så svartan värkblod!" sa' hon, när bloden var mörk. De feta Per-Jöns-karlarna läto ofta koppa sig av Maja-Kaj. Värst var Jeuss-Niss. Han skulle alltid ha allting kraftigare än andra. En gång sög hon fast 100 horn på honom. Men då svimmade Niku. - "Si, nu kommer Koppatrossen!" brukade man säga, då Maja-Kaja syntes komma.

Men barn och ungdom skyndade till i stora skaror, då hon körde in på gården med sin vita märr och sitt gyckelskåp. Märren spände hon från släden - en hötapp åt den fick hon i varje gård - och så satte hon gyckelskåpet i gång och började visa gubbarna. Hon gjorde sig osynlig och kröp bakom skåpet, allt medan hon hade gubbarna att agera och ändrade rösten efter var och en som talte. Det var nog en 8 - 10 olika figurer i hennes gyckelskåp, sådär 25 cm långa, med målade ansikten och kläder av tyg. Där voro Halicken och Göken och Judas med pungen, som samlade in kollekten i en låda. Han tog helst pengar, men även bröd och salt strömming, varför han också ibland benämndes " Strömmings-Judas ".

Men en gång blev Maja-Kajas gyckelskåp föremål för pojkstreck. Det var när skriftskolepojkarna kommo från skolan och råkade gå förbi, som en av dem, Broänd-Eirik, tog sig före att kasta stenar in i gyckelskåpet. När prosten Cajanus fick veta detta, vägrade han Eirik att gå fram det året. Eirik tyckte det var orättvist, för han ansåg sig kunna läsa lika bra som någon av de andra.

En dag kallade så prosten på honom, när han gick och plöjde. Om han ville be om förlåtelse för att han kastat sten i gyckelskåpet, skulle han få konfirmeras med de övriga. - " Nej ", sa' Eirik, " ja' ber int'!" Forsnäs-lektorn, hans kusin, stod bakom dörrspringan och lyssnade.

Eirik var oböjlig. Han for ut i världen som sjöman och var på en och samma gång borta i 40 år. Till slut var han maskinist på en ångbåt på Nevan. Senare var han anställd vid Maskin- och Bro i Helsingfors och förstörde, förklädd till rysk matros, kanonlåsen på Sveaborg under röda upproret.

Maja-Kaj och Ant blevo gamla och vandrade hädan till slut. Gyckelskåpet råkade i glömska. Sist sågos resterna av det på skullen i en gård på Harabackan.

En lyckad operation.

Det var när prosten Sandelins pojkar Odo och Eino gingo i Vasa lyceum, som prosten till jul hade skickat sin dräng Backman med häst efter dem, för det fanns ännu ingen järnväg. Drängen var svår att supa. Det var förskräckligt kallt, och på vartenda gästgiveri skulle han in och ta sig ett glas, och ju mera förfriskad han blev, dess längre blevo uppehållen. Pojkarna, som fröso duktigt i sina paletåer, blevo utledsna vid den långsamma farten, och i Torp i Kållby togo de hästen och körde hem ensamma, lämnande drängen där att sitta och supa. Men Eino blev svårt förkyld och fick en stor böld i nacken. Det såg ut, som om han ej skulle kunna vara med i julkyrkan, och det kunde inte gå för sig, att en medlem av prostgårdsfamiljen skulle fattas i kyrkan på julmorgonen. Prosten skickade honom därför till skjutsrättar Lindqvist, som på den tiden var hela socknens fältskär och kirurg.

"Va' fattas nu pojkman, då du är så ombunden om nacken?" frågade skjutsrättarn. Men när han fått titta på bölden, kom det resolut: "Dehär ska stjäras." Lindqvist var slaktare också, och slaktarbyxorna voro blanka framtill av torkad blod. Han tog kniven ur slidan och strök med den några tag på byxorna, medan han sade till hustrun: "Hör du, Lovis, om du gar tid på skullan, tär ä' nå' gambäl gardiner i en rå, så vi får ti bind om." Och Lindqvist stack in kniven i bölden, så var och blod kom ut, och när han hade klämt ut allt han kunde få, slog han droppar i såret, så det sved och brände som eld. Det var skjutsrättarns universalmedel för desinfektion - ammoniak. Så lindade han med gardinremsor omkring nacken. Och operationen lyckades så bra, att Eino kunde vara med i julkyrkan.

Den sedermera kände medicine- och kirurgieprofessor Eino Kauno Sandelin har utfört hundratals lyckade blindtarms-, struma- och andra operationer i sitt liv, men endast en gång torde han själv ha blivit opererad, och det var, då skjutsrättar Lindqvist i Kronoby opererade honom för böld i nacken. Och det var också en lyckad operation.

Julafton vid fronten 24.12.41.

Till Rektor S Strömborg.

Får tacka så mycket för julgåvan som jag hade äran att få mottaga av Eder. Det är nog roligt att bli ihågkommen. I kväll är det julafton, men inte vill det bli någon julstämning. Klockan tre på eftermiddagen var hela sektionen samlad till julbön. Först sjöng sektionens manskör några julsånger där, efter höll pastorn andakt, och därefter talade komendören och till sist sjöngs. Ho himmelshöjd, så var det slut med vår enkla tillställning. I morgon kl 7 har vi julottan för de som vill. Här är det vackert vinterväder, i kväll är det 20° kallt. Ryssarna tycks nog ha reda på att vi firar jul, det har inte varit så lungt uti vid linjen förr som det är i kväll. Man får hoppas att det blir lungt överallt snart. Här går nog allt bra, bara det vore mera arbetskraft därhemma så att inte allt skulle bli ogjort som borde göras i vinter. Ja inte har ja nå att skriva om mera. Slutar nu med hälsningar och Gott Nytt År. Per.

På Kronoby folkhögskola finns en hel del intressanta handskrifter och brev. Det här brevet skrev Per från fronten julaftonen 1941 till rektor Signe Strömborg som ett tack för att hon kommit ihåg sin forna elev och sänt honom ett julpaket.

Från flydda tider . . .

I hembygdsföreningens arkiv finns en mängd fotografier tagna av Hagar och Georg Nikander somrarna 1943 och 1945 i samband med H. Nikanders arbete med boken "Det gamla byggnadsskicket i Kronoby"(Svenska litteratursällskapet i Finland, 1950). Här är några vyer från ett Kronoby som förändrats och försvunnit.

Vy från Rudnäsbacken med Selma Rudnäs loftsbyggnad.

Vy från Spikbacken i Hopsala, Amanda Storvalls.

Broända bro. Wikars smedja finns strax intill än idag.

Gårdsplan och fähus vid Lillsunde, Öurisbackan.

Bildkavalkad

Här hålls det första årsmötet på Tolvmansgården 8 mars 1977. På bilden fr.h. Paul Nyberg, Agda Nyberg, Christer Lindqvist, Gunnar Tallgård, Bengt Holmbäck och Einar Svartsjö.

Kronoby kommuns historia del II av Nils Storå har blivit färdig 1982. Agda Nyberg t.h. och Fredrik Vibäck delar ut boken till bl.a. Lars Abbor.

Hantverk i gamla tider
Från hantverkardagar på Tolvmans 2-9 november 1980.

Jenny Zittra mal kaffe medan Bernhard Käld ser på.

Paul Nyberg separerar mjölk. Nanny Lindqvist i bakgrunden.

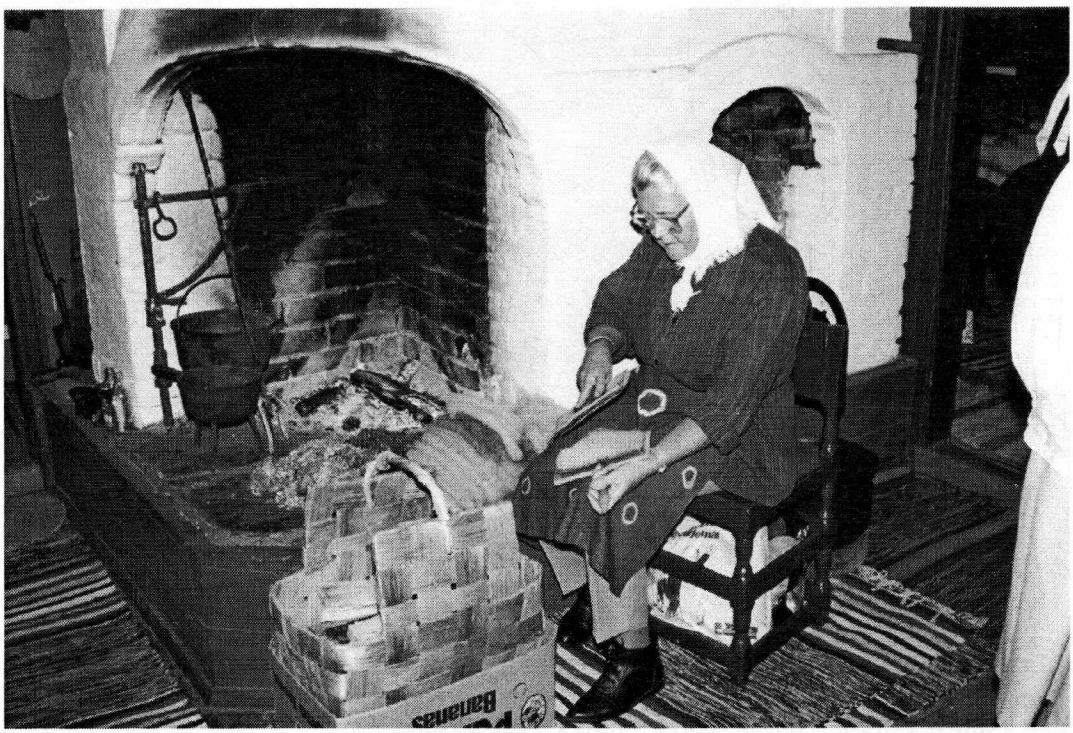

Lisbeth Kling kardar ull i storstugan på Tolvmans.

På kalas vid Tolvmans på 1980-talet.

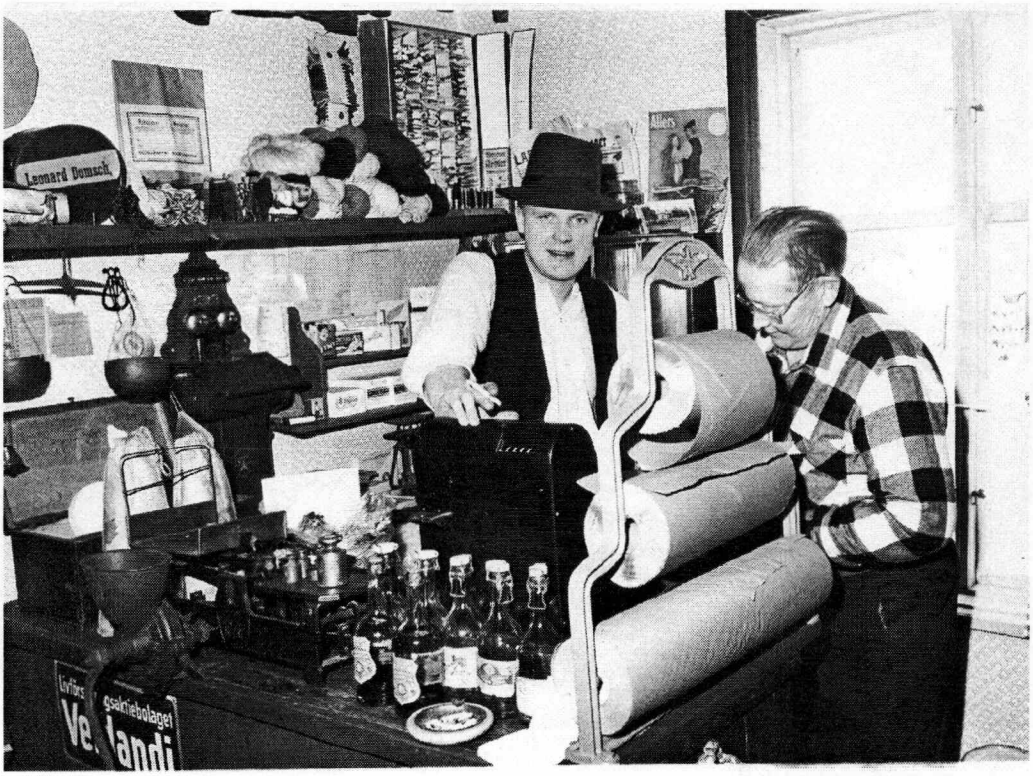

Mårten Holm t.v. och Bror Lindqvist i kammarhandeln som är inrymd i Tolvmansgården.

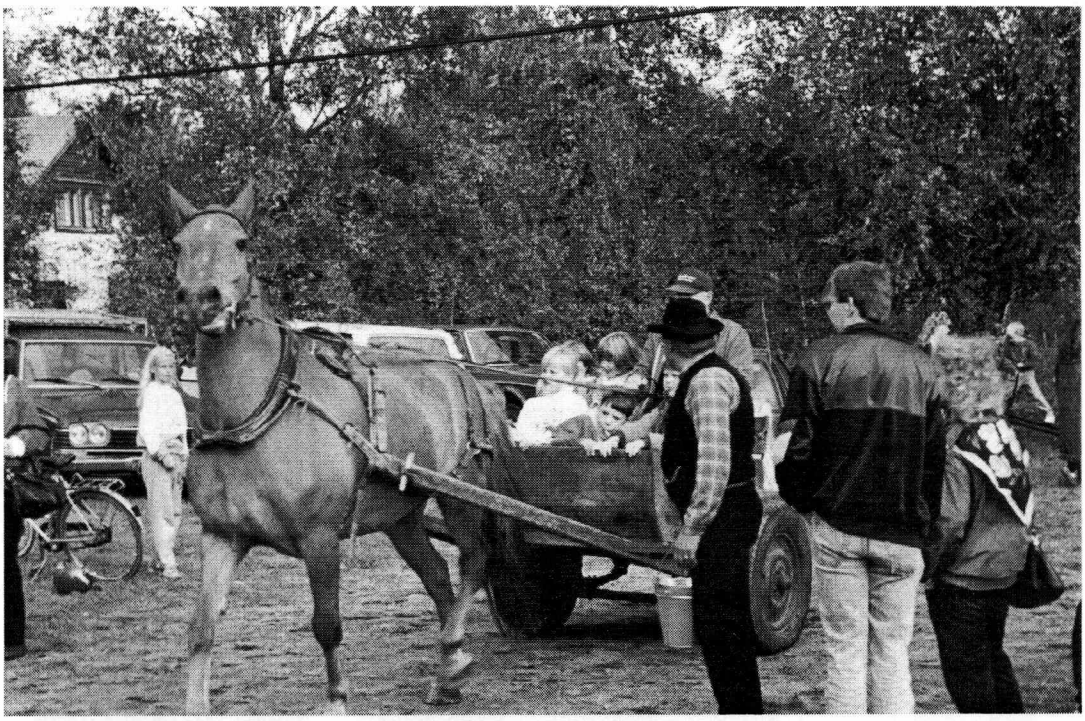

Till en riktig marknad hör häst och kärra . . .

. . .liksom marknadsmusik.

Christer Lindqvist och Karl-Johan Tallgård i marknadsstass. Året är 1992.

Marknadsskvaller 1992? Vad är det Christer Lindqvist och Sigrun Lillsunde diskuterar...

Göta Bäck har tillverkat "mosamattor" 1992.

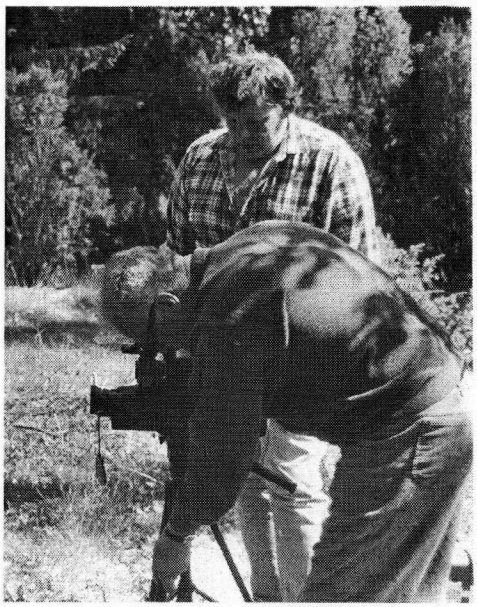

Christer Lindqvist och Bernhard Lillsunde videofilmar 1990 .

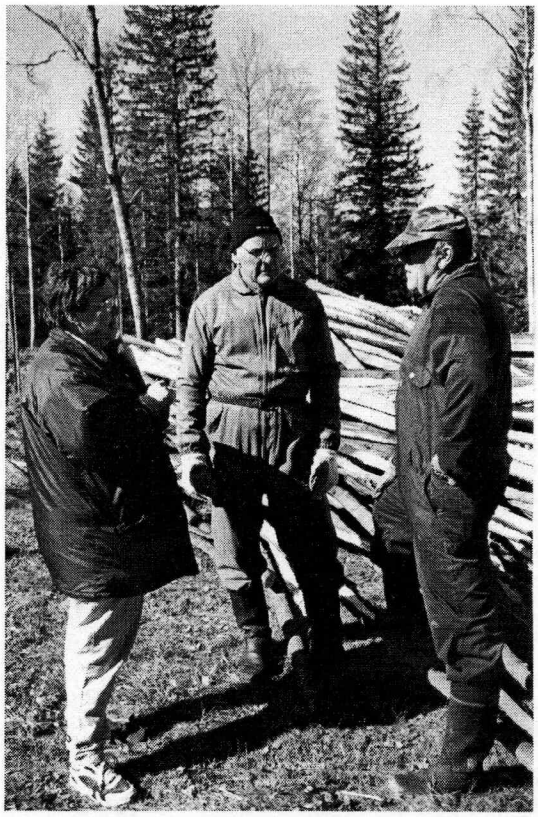

På talko vid skeppsvarvet 1998. Fr.v. L. Björkman, B.Wikman och M-E. Nynäs.

Ribygget har påbörjats . . .

. . . och stockvarven blir fler och fler . . .

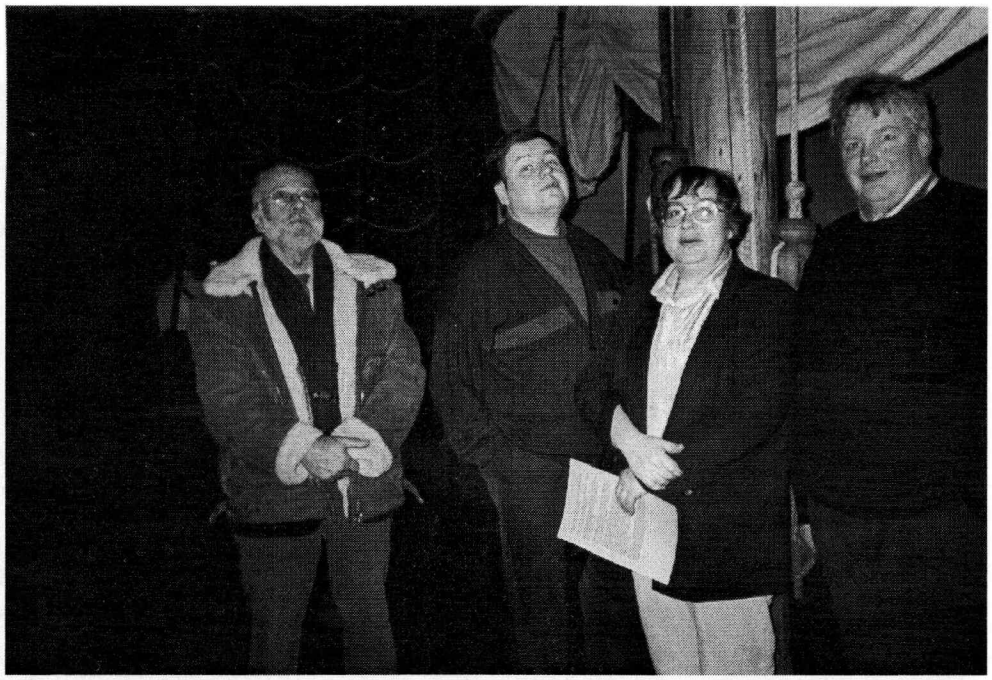

Styrgruppen för projektet Cronoholmens Skeppswarf på studiebesök i Karlskrona och Stockholm 1998. Fr.v. Pekka Toivanen, Peter Honga, Lolan Björkman och Christer Lindqvist. Foto: Lena Nyman

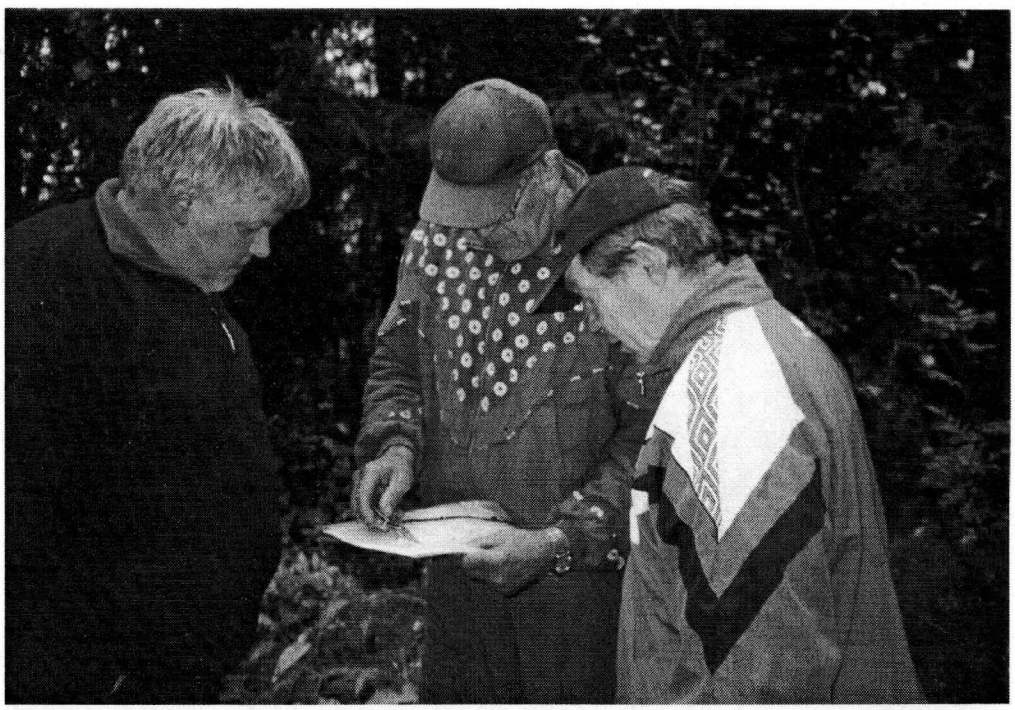

På mätningsuppdrag vid hospitalsområdet 2002. Fr.v. Christer Lindqvist, Matts-Erik Nynäs och Håkan Vikström försöker hitta platsen där hospitalskyrkan stod. Foto: L. Björkman

Minnesstenen över Påras kapell, som var den första kyrkan i Kronoby, restes vid Stråka 1957.

Minnesstenen över de österbottniska skeppstimmermännen i Karlskrona finns vid Jouxholmen.

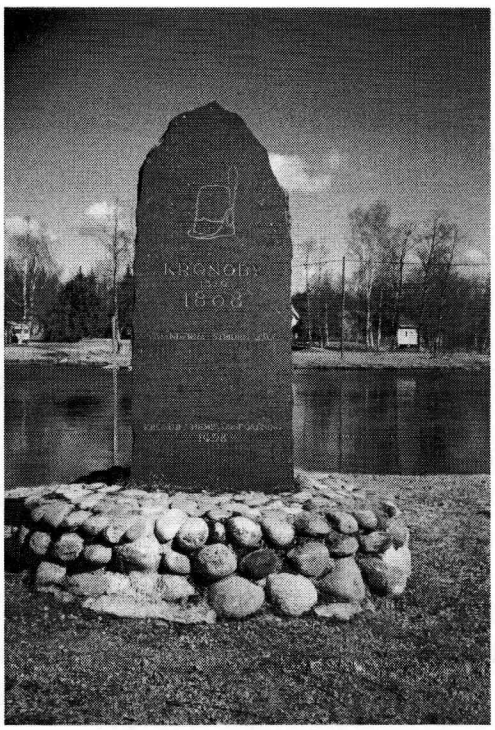

Minnesmärket i Forsnäsparken över striderna i Kronoby 15.9 1808.

Noterat under åren

1952
* Diskussionerna om en självständig hembygdsförening börjar i januari och konstituerande möte hålls den 6 december.

1953
* I samband med nyskiftet enas styrelsen om ett namn för området vid Korpholmen och besluter ge det namnet Hospitalskullen.
* I mars hade föreningen värvat närmare 400 medlemmar.
* Fil. dr. Helmer Tegengren festtalar vid en gedigen hembygdsfest 29 mars.
* Föreningen blir registrerad den 25 juni.

1954
* Hembygdsfest den 9 maj på Samlingshuset med kyrkoherde Weckström från Terjärv.
* En hembygds- och lotterifest 15 augusti med lektorn och författaren Hjalmar Krokfors som huvudtalare.

1955
* Vid Jouxholmen minnesmärks området då man hugger in en text i den gamla källarens stenvägg.

1956
* En stor fest med talrik publik ordnas den 29 augusti då minnesstenen vid Hospitalskullen avtäcks.

1957
* Minnesstenen över Påras kapell vid Stråka blir rest.

1958
* Föreningen inköper en lägenhet med huvudbyggnad, fähus och sädesbod i Hopsala (Tolvmansgården) av Felix Stordahl.
* Minnesstenen över 1808-1809 års krig placeras invid åbron i centrum.

1966
* Hembygdsfest vid Samlingshuset den 17 juli med Ellen Fogel som festtalare.

1967
* Hembygdsfest i juli med festtal av riksdagsman Ragnar Granvik, hälsningsord av Annie Krokfors och musik med Kronoby Stråkorkester och sång av Kronoby manskör.
* Fornstugan, dvs. loftet, flyttas till området i Hopsala.

1968
* Amerikaemigranten Agnes Vik – Wiese kallas till hedersmedlem.
* Hembygdsfest 21 juni med hälsningstal av Ingemar Jungner.

1969
* Fähuset vid området i Hopsala får nytt pärttak och brädfodringen på den gamla huvudbyggnaden rivs.

1970
* Styrelsen beslutar att samlas vid Korpholmen och Jouxholmen för att röja upp på dessa fornminnesområden. Släktforskaren Gösta Näse medverkar som ciceron.
* Kyrkoherde Sven Renlund har restaurerat två av föreningens votivskepp vilka överlämnas i kyrkans vård.

1971
* Den 25 januari styckas lägenheten i Hopsala och får namnet Tolvmans.
* Hembygdsfest för emigranter den 18 juli med början i kyrkan och kaffesits med program i församlingshemmet.

1972
* På årsmötet den 7 februari berättar författaren och redaktören Ingmar Nykvist om väderleksförutsägelser under gamla tider.

1973
* De många turerna kring Tingshuset börjar då museiverket besluter den 11 mars att byggnaden skall fredas. Inventarierna i Tingshuset delas lika mellan hembygdsföreningarna i Terjärv och Kronoby.
* Det första Bygdebladet ges ut.

1974
* Vid årsmötet den 13 mars är Tingshuset den största frågan.
* Henrik Åminne jämnar marken vid Tolvmans så att en smedja och en rökbastu ska kunna uppföras.
* Kronoby Båtklubb timrar och monterar brunnslock vid Jouxholmens skeppsvarv.

1975
* På våren transporteras virke till Korpholmen för att man skall ingärda området. Grindar från Torgare prästgård placeras på hospitalsområdet.
* En smedja flyttas till Tolvmans.
* Hembygdsfest firas den 18 juli.
* Magister Ing-Mari Ferm börjar katalogisera fornföremålen.
* På hösten börjar renoveringen av Tingshuset.
* Loftet lyfts upp och en ny brunnsvinda lagas vid Tolvmans.

1976
* Hembygdsfest den 23 juli med festtal av fil.dr. Ragna Ahlbäck.
* Rökbastun flyttas till Tolvmansområdet.

1977
* Den 10 juli invigs Tolvmansgården med 400 personer närvarande. Festtal av arkivarie Ann-Mari Häggman och festdikt av Hjalmar Krokfors.
* Utedasset från Hästö monteras upp.
* Föreningens första sekreterare Magnus Nynäs uppvaktas på sin 75-årsdag.

1978
* Hembygdsfest den 23 juli med tal av överinspektör C. J. Gardberg.
* Bernhard Wikman donerar stallbyggnaden till Tolvmans.
* Margit Larsson donerar ett markområde i anslutning till Tolvmans.
* Föreningen får en egen ordförandeklubba tillverkad av Fredrik Vibäck.
* Agda och Paul Nyberg utses till värdpar på Tolvmans.
* Ett stenmuseum öppnas med materialet donerat av Ulf Nyberg.

1979
* Hembygdsfest firas 22 juli med festtal av fil.dr. Peter Slotte.
* Stämpel med föreningens namn inköps.
* Tolvmansgården målas.
* Panu Kaila från museiverket bekantar sig med Tingshuset.
* Ansvaret för Hospitalskullen överförs till hembygdsföreningen från Ungdoms- och Nykterhetsföreningen som är ägare till området.
* En äldre modell av Kronoby hembygdsdräkt doneras av Edit Hellman.

1980
* Föreningen får brandsäkert arkiv i Andelsbanken.
* Hembygdsfest den 12 juli med hälsningsord av Annie Krokfors och festtal av kyrkoherde Erik Vikström. Lärare Edvin Vikström höll avslutningstal.
* Hum kand. Marcus Haga och stud. i hemslöjd Barbro Sandvik påbörjar katalogiseringen av fornföremål och fortsätter två år framöver.
* Ritningarna klara för väderkvarnen.

1981
* Torpstugan i Huderbacka inköps.
* 3000 postkort levererade från Vasa med motiv från Tolvmans.
* Sommarfest 19 juli med författaren Hans Fors.
* Vattenledning installeras i Tolvmansgården.
* Kurs i väderkvarnstimring.

1982
* Kalas på Tolvmans den 11 juli med köttsoppa och musikprogram, Kronoby Hornkapell och Terjärv sångkör medverkar. Elvi Björk läste egen festdikt.
* Rökbastun invigs med kommundirektör Gösta Svenfelt bland de badande.

1983

* Föreningen fyller 30 år och Bygdebladet firar 10 år med en festutgåva i 260 exemplar.
* Fil.kand. Mariann Söderström katalogiserar en månad. Antalet fornföremål som registrerats är nu 2427.
* Sommarmarknad på Tolvmans.
* Kommundirektör Gösta Svenfelt överlämnar Kronoby kommuns historia I och II med hälsning från historienämnden.
* Torpstugan får sin plats på museiområdet.

1984

* Partiet för de konstitutionella med G. C. Ehrnrooth håller sommarfest på Tolvmans.
* Filmförevisning för barn på Tolvmans i samband med kommunens kulturdagar.

1985

* Inget Bygdeblad utkommer. En väggkalender trycks med en bild av Tolvmansgården. Köpman Jarl Haga är finansiär.
* Föreningen ordnar hembygdskvällar i Söderby och Jeussen med en fotoutställning på 130 gamla bilder.

1986

* Tidningen Hembygden börjar komma till alla medlemmar.
* Bernhard Lillsunde får i uppdrag att överföra den gamla Kronobyfilmen till video samt göra en hembygdsvideo om Kronoby i helg och söcken.

1987

* Plåttak läggs på fähuset.
* Kurs i byaforskning hålls i Torpstugan.
* Saga Åland har sytt en Kronoby folkdräkt till föreningen.
* Liisa Riska håller en konstutställning på Tolvmansgården.
* Loftet lyfts på sin nya grund 21.11.

1988

* El installeras i Torpstugan.
* Föreningen skickar en skrivelse till skogsvårdsföreningen att gamla boplatser och fornlämningar skall fredas vid markberedning före skogs–plantering.
* I juli flyttas fornföremål från Drängstugan vid Torgare till Tolvmans.
* Byafest midsommarannandag.

1989

* Sädesboden från Jeussen restes på Tolvmans i september.
* 29 namnlösa svartmålade kors placeras på hospitalskyrkogården.
* Thor-Rolf Backman donerar en tavla om skeppstimmermän till föreningen.
* Gemensam stormarknad vid Centralskolan.

1990
* Höstmarknad den 8 september med 1500 besökare.
* Hantverkarkursen i MI har snickrat 10 bänkar och 5 kalasbord.
* Kammarhandeln ställs i ordning.
* 500 exemplar av videon Kronoby i helg och söcken levereras.

1991
* Området bakom ladugården på Tolvmans blir föreningens via en donation av Margit Larsson.
* Rian från Lappfors flyttas till Tolvmans.
* Inköp av Laggnäsgården planeras.
* Marknad på Tolvmans den 14.9 då väderkvarnen snurrar efter hårt arbete.
* Ett uthus doneras till föreningen av Osmo Tepsell.

1992
* Gammelmarknad 8 augusti med Alf Robertsson och över 1000 besökare.
* I loftsbyggnaden inreds ett utställningsrum med sävföremål.
* Kurs i schablonmålning i Torpstugan.

1993
* Tingshuset säljs till Finlands Renoveringscenter för 10 mk .
* Minnesstenen över 1808-1809 års krig flyttas en bit, så att Forsnäsparken skall kunna anläggas.
* Omfattande renoveringar i Tolvmansgården.
* Gammelmarknad 7 augusti.
* Båthuset byggs invid Tolvmans parkering.

1994
* En roddbåt som tillhört Hans Fors doneras till föreningen av Lena Fors.
* John Storvall donerar 40 lass matjord till gårdsplanen vid Tolvmans.
* Gammelmarknad med musik av Kronoby Hornkapell och Mikael och Maria Fröjdö på violin.
* Fredrik Vibäck erhåller 11.11 medalj från Hembygdsförbundet för sitt arbete föreningen till godo.

1995
* Håkan Vikström lägger fram en idé om projektet Pårasbygden – en första del av socknens historia fram till 1607.
* Björkmans mors stuga står färdig.
* Två äppelträd planteras bakom huvudbyggnaden.
* Välbesökt marknad.

1996
* Byggmästare Bengt Berg gör upp ett kostnadsförslag för EU-projektet Cronoholmens Skeppswarf som skall förverkligas under 1997-1999.
* Gravvården reses på hospitalsområdet med inskription av författaren Lolan Björkman.

* Gammelmarknad 3.8.
* Köpt tilläggsmark invid Tolvmans av Margit Larsson.

1997
* Projektet Cronoholmens Skeppswarf startar med Kronoby Hembygdsförening som huvudman.
* Paul och Rolf Törnqvist bygger en ny vindstrappa i Tolvmansgården.
* Bernhard Wikman donerar virke till en ny flaggstång till Tolvmans.
* Hospitalsområdet kommer i hembygdsföreningens ägo genom gåvobrev av den 29.12.
* Utfärd till Kimo bruk.
* Gammelmarknad 2.8.

1998
* Styrgruppen för projektet Cronoholmens Skeppswarf åker till Karlskrona och Stockholm på studieresa 9-11.1.
* Minnessten över de österbottniska skeppstimmermännen reses vid Jouxholmen.
* Ett gammalt ankare bärgas utanför Yxpila och placeras på skeppsvarvet.
* Diskussioner om Kronoby kyrkas renovering börjar. Föreningen uttalar sig och vill följa museiverkets linje.
* Nya kors snickras på folkhögskolan och placeras på Hospitalskullen.
* Ny infart anläggs till hospitalsområdet.
* Gammelmarknad 1.8 med gissningstävling om gamla föremål.

1999
* Kurs i läsning av gamla kartor 20-21 mars i samråd med Svenska Studieförbundet.
* Eva Spikbacka restaurerar miniatyrmodellen över "Bågas"stugan.
* Visningshuset på Jouxholmen invigs med besök av representanter från nämnden för traditionsfartygsregistret i Helsingfors.
* Gammelmarknad med auktion 31.7.

2000
* Samuel Wikström och Matts-Erik Nynäs gör utgrävningar och hittar lämningar av ett annat skeppsvarv intill det vid Jouxholmen.
* Matts-Erik Nynäs hittar på Wikars gamla karta en bild av en kyrka – troligtvis den s.k. Trefaldighetskyrkan.
* Mangelbrädet, som redan tidigare deponerats i kyrkan, får efter kyrkans renovering en mer framträdande plats. Det placeras i ingången mot församlingshemmet.
* Gammelmarknad med auktion 5.8.

2001
* Ett föreningsarkiv blir tillgängligt för kommunens föreningar på Säbrågården.

* De gamla dörrarna från Öurisbackan samt en klocka, som varit i B. Lillsundes ägo, inköps av föreningen.
* Carola Olenius anställs på kombinationsstöd för att i samarbete med sekr. Lolan Björkman arbeta med föreningens arkiv och påbörja en festskrift.
* Gammelmarknad 4.8.

2002
* Föreningen får tillgång till ett eget arkiv på Säbrågården tillsammans med andra föreningar.
* Camilla Granbacka hyr Torpstugan vid Tolvmansgården under sommaren och sköter om gräsklippningen som vederlag.
* Gammelmarknad 1.8 med auktion.

2003
* En gammal flygel i föreningens ägo doneras till Torgarestiftelsen.
* Arbetet vid hospitalsområdet har påbörjats med sikte på återuppbyggandet av kyrkan med klockstapel.
* Föreningen har verkat i femtio år som registrerad förening.
* Antalet medlemmar är 195 hushåll
* Gammelmarknad och 50-årskalas den 2 augusti.

Kronoby-bor

Intresserade för bildandet av en hembygdsförening på orten kallas härmed till möte i Samlingshuset söndagen den 22 jan. kl. 14.

Intresserade.

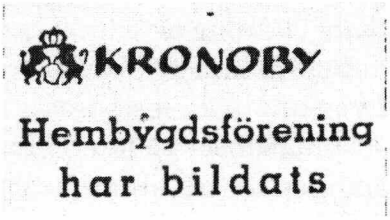
KRONOBY
Hembygdsförening
har bildats

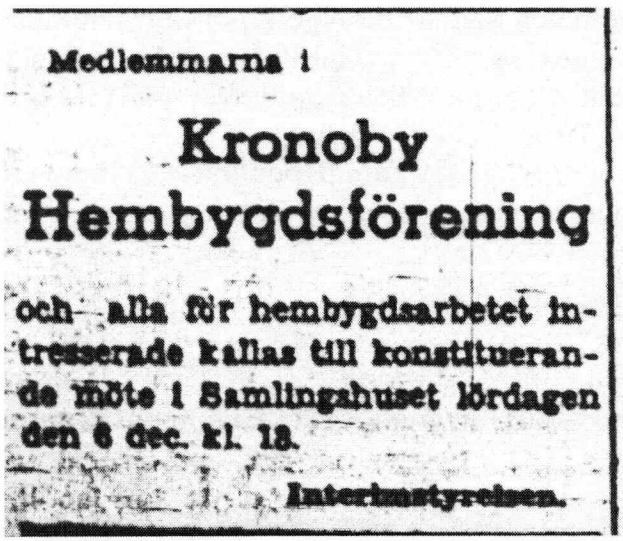
Medlemmarna i

Kronoby
Hembygdsförening

och alla för hembygdsarbetet intresserade kallas till konstituerande möte i Samlingshuset lördagen den 6 dec. kl. 18.

Interimsstyrelsen.

Karta över Tolvmansområdet med byggnadernas placering

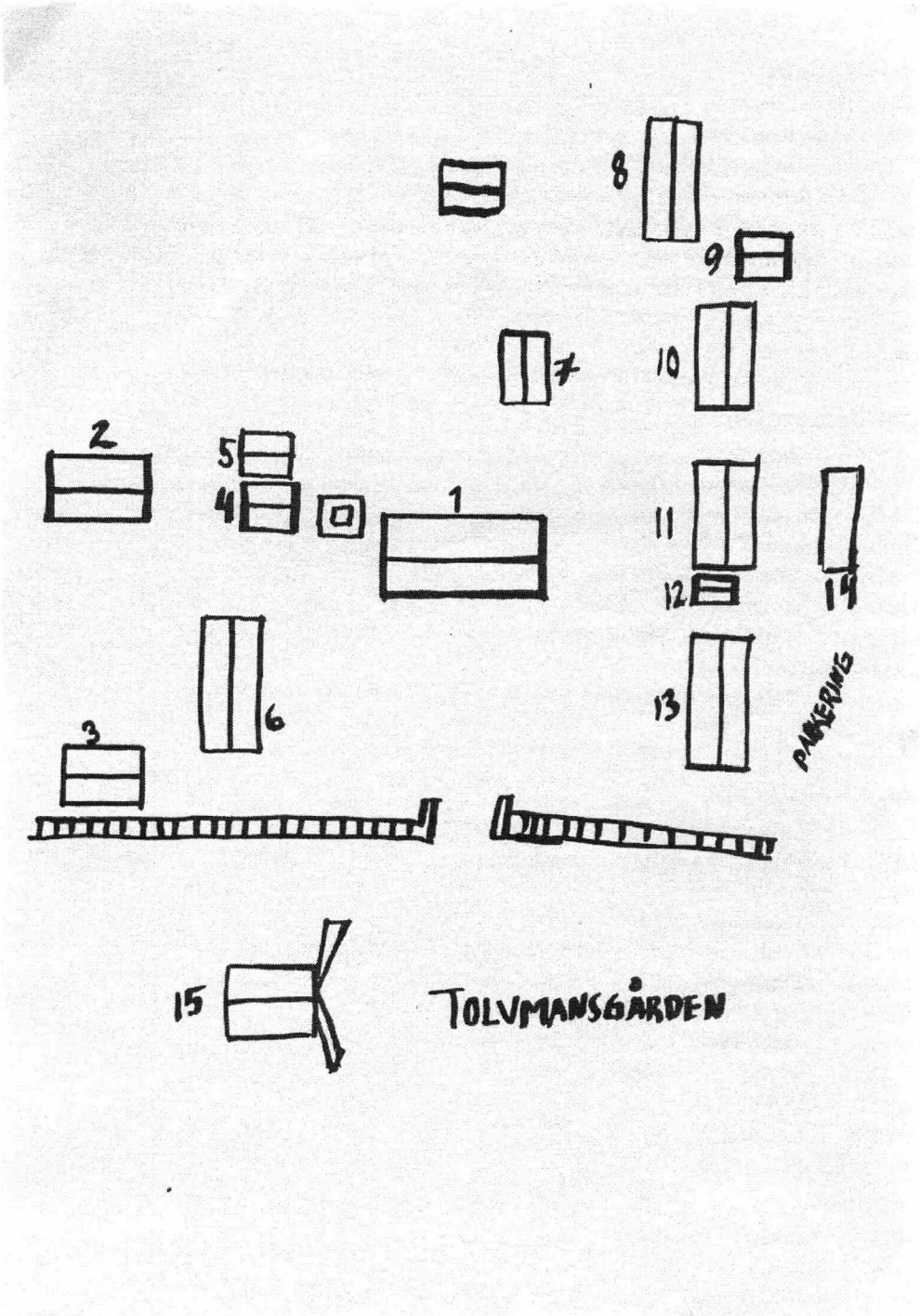

1. Tolvmansgården
2. Torpstugan
3. Björkmans moras torp
4. Sädesbod som tillhört gården
5. Sädesbod från Jeussen
6. Loftsbyggnaden
7. Rökbastun
8. Rian
9. Smedjan
10. Redskapslider
11. Stall och snickarbod
12. Utedasset från Hästö (flyttat)
13. Fähus
14. Båthus
15. Väderkvarnen

Kronoby Hembygdsförening r.f.

(Det finns vissa oklarheter och luckor i styrelsens sammansättning från de tidigaste åren. Protokoll från den här tiden har inte hittats. Vi har i de fallen förlitat oss på notiser i Österbottningen.)

Ordföranden:

Bertel Klockars 1952
Birger Åkerlund 1952
Ingemar Jungner 1953 - 67
David Hästö 1968 - 70
Einar Svartsjö 1971 – 75, 1981
Gunnar Tallgård 1976 -78
Thor-Rolf Backman 1979
Paul Nyberg 1980
Fredrik Vibäck 1982 -86
Christer Lindqvist 1987 -

Viceordföranden:

Birger Åminne 1952
David Hästö 1966-67, 1971-72
Ingemar Jungner 1968 – 70
Gunnar Tallgård 1973 – 75
Henrik Åminne 1976 – 79
Thor-Rolf Backman 1980 – 81
Stig Aspfors 1982 – 86, 1995 - 2001
Liisa Riska 1987 – 88
Karl-Johan Tallgård 1989 – 94
Kristian Tallgård 2002 -

Sekreterare:

Magnus Nynäs 1952
Bertel Klockars 1952 -53
Valter Jungner 1954 - 66
Eskil Andtbacka 1967 - 72
Rakel Bäck - Usvaala 1973
Alf Ödahl 1974
Georg Sandbacka 1975
Agda Nyberg 1976 - 80, 1982 -87
Birgitta Östdahl 1981
Marianne Nylund 1988 -90
Kristin Bäck 1991-92
Kristian Tallgård 1993 -96
Lolan Björkman 1997 -

Kassörer:

Alfred Grundvall 1952 -
Valter Jungner 1965 - 66
Georg Sandbacka 1967 - 72
Gustav Sundström 1973
Gunnbritt Åminne 1974
Börje Strandvall 1975
Einar Svartsjö 1976 - 79,1981
Fredrik Vibäck 1980
Christer Lindqvist 1982 - 86
Agda Nyberg 1987
John Storvall 1988 - 98
Paul Törnqvist 1999
Stig Aspfors 2000 -2001
Samuel Wikström 2002 -

STADGAR FÖR
KRONOBY HEMBYGDSFÖRENING R.F.

§ 1
Föreningens namn är Kronoby Hembygdsförening r.f. och dess hemort är Kronoby.

§2
Föreningens ändamål är att tillvarataga och vårda kulturminnen i Kronoby från såväl gången som nuvarande tid i både andlig och materiell bemärkelse. Den vill genom att upprätthålla ett museum understöda forskningen i hembygdens historia, dess natur, bebyggelse, näringar, levnadsförhållanden, språk, seder och bruk. Den vill väcka intresse för, och i mån av sin förmåga vårda och skydda, hembygdens fornminnen, främja kunskapen och intresset för bygdens historia och det för bygden speciellt kännetecknande. Den vill hos de växande släktleden stärka och vidga hembygdskänslan, klargöra betydelsen av förfädernas livsverk och binda bandet fastare mellan forntid och nutid. I detta syfte anordnar den föredrag, hembygdsfester och utfärder samt utger skrifter och publikationer om hembygden. I sin samling och museala verksamhet vill föreningen samarbeta med ortens kulturföreningar och inom landskapet och riket verkande fornminnesvårdande institutioner.

§3
Föreningen har rätt att förvärva och äga fastigheter, taga emot gåvor och donationer och på annat sätt skaffa sig medel för sin verksamhet.

§4
Till medlem i föreningen kan ansluta sig envar person eller sammanslutning, som intresserar sig för föreningens syftemål och som styrelsen godkänner. Medlemmarna äro stiftande, donerande, understödande eller årsmedlemmar. Medlem som motarbetar föreningens strävanden eller uraktlåter sina plikter gentemot föreningen kan, på förslag av föreningens styrelse, uteslutas av föreningsmöte. Till hedersmedlem i föreningen kan föreningens årsmöte, på styrelsens framställning, kalla i föreningens strävanden eller annars inom dess verksamhet speciellt förtjänta personer.

§5
Föreningens angelägenheter handhaves av en styrelse, bestående av minst 6 och högst 12 ordinarie medlemmar och 3 suppleanter. Medlemmarna i styrelsen väljes på årsmötet för tre år åt gången, varav 1/3 avgår årligen, de två första åren genom lottning. Styrelsen väljer inom sig ordförande, viceordförande, sekreterare och kassaförvaltare.

§6
Styrelsen sammanträder på ordförandes, eller om denne är förhindrad, på viceordförandens kallelse så ofta som omständigheterna det fordrar, dock minst fyra gånger om året, och är beslutför då minst hälften av styrelsen, bland dem ordföranden eller i hans ställe viceordföranden är närvarande. Vid mötena bör protokoll föras, varvid även övriga närvarande styrelsemedlemmar och andra funktionärer antecknas. Protokollet bör justeras antingen vid samma eller följande möte.

Styrelsen åligger att:
1. Sköta föreningens angelägenheter enligt årsmötets beslut under iakttagande av gällande stadgar.
2.Bestämma tid och plats för föreningens möten, samt bereda de ärenden, som upptagas till behandling.
3. Övervaka skötseln av föreningens medel och annan egendom samt ansvara för dessa.
4. Uppgöra budget för föreningen.
5. Årligen avge berättelse över föreningens verksamhet.

6. Välja en vårdare av fornminnessamlingarna och andra nödiga funktionärer samt bestämma deras arvoden.
7. Antaga medlemmar i föreningen, samt göra förslag om deras eventuella uteslutande.

§7
Redovisningsåret är det samma som kalenderåret. Bokslutet skall vara färdigt före utgången av januari månad. Revisorerna skola avge sitt utlåtande till styrelsen före utgången av februari månad.

§8
Föreningens namn tecknas av ordföranden och sekreteraren tillsammans. Vid förhinder för ordföranden träder viceordföranden i hans ställe.

§9
Föreningens årsmöte hålles under loppet av mars månad. Extra möten kunna hållas då styrelsen anser behov föreligger eller minst 10 av föreningens medlemmar skriftligen yrka på behandling av uppgivet ärende. Kallelse till års- eller extra möte samt uppgifter om ärenden som skola behandlas, delger styrelsen föreningens medlemmar genom rundskrivelse eller genom en annons i en ortstidning senast en vecka före mötesdagen. Föreningsmöten öppnas av ordföranden eller viceordföranden, därefter väljes ordförande, sekreterare och protokolljusterare för mötet.

§10
Vid föreningens möten har varje medlem en röst. Beslut fattas med enkel röstövervikt utom i 12 och 13 § nämnda fall. Vid olika röstetal avgör ordförandens röst utom vid val då lotten fäller utslaget. Valen förrättas öppet om icke yrkas på sluten omröstning.

§11
Vid årsmötet handlägges följande ärenden:
1. Konstateras att mötet är lagligt sammankallat.
2. Verkställes val av ordförande, viceordförande, sekreterare och protokoll-justerare för mötet.
3. Föredrages berättelse över föreningens verksamhet under föregående kalenderår.
4. Föredrages det gångna årets räkenskaper samt revisorernas utlåtande, fastställes bokslutet samt beslutes om beviljande av ansvarsfrihet åt styrelsen.
5. Fastställes medlemsavgift.
6. Fastställes budgetförslaget.
7. Väljes två ordinarie revisorer och två suppleanter för granskning av av det löpande årets räkenskaper.
8. Väljes medlemmar i styrelsen.
9. Behandlas och avgöres ärenden, som styrelsen eller någon av föreningens medlemmar genom styrelsen hänskjutit till mötet.

§12
Dessa stadgar kunna ändras på årsmötet, sedan styrelsen varit i tillfälle att behandla förslagen därom, om 2/3 av de närvarande medlemmarna understöda ändringsförslaget.

§13
Beslut om upplösning av föreningen skall fattas vid två på varandra följande föreningsmöten. Upplösningsförslaget skall understödas av minst 2/3 av de närvarande medlemmarna. Efter det att föreningen upphört med sin verksamhet överlämnas dess egendom att förvaltas av kommunen såsom föreningens syftemål förutsätter. Då museisamlingarna överflyttas på annan ägare skall meddelande om överflyttningen, före denna åtgärd, ges åt arkeologiska kommissionen i Helsingfors

En rejäl matvaruhandel
Reilu ruokakauppias
A fair Grocery

KRONO JÄRN
68500 KRONOBY
✆ 834 5003

- Bar
- Service
- Däck
- Avgasrör
- Snabbtvätt
- Kortsedelautomat

ESSO Service Backlund Kb
Kronoby, tel. (06) 834 5058

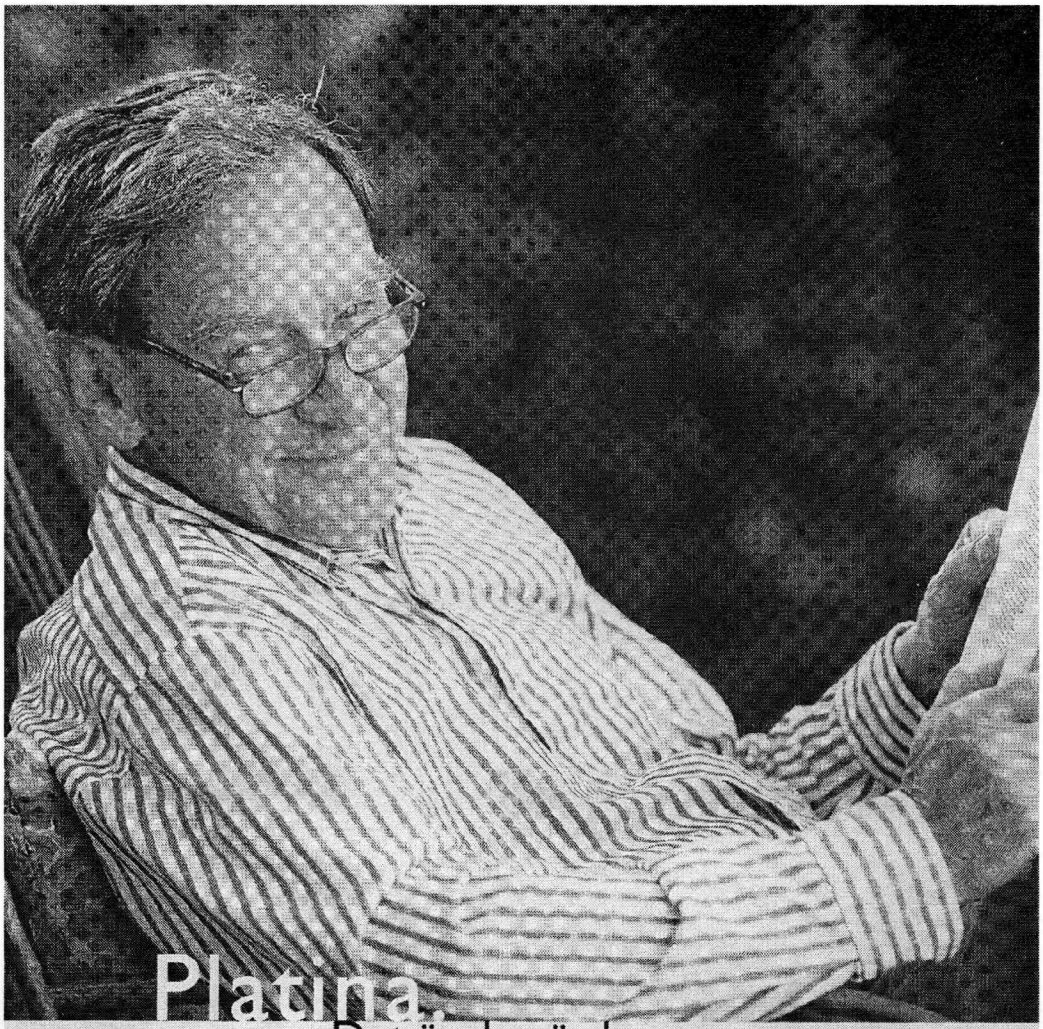

Det är du värd.

Bli ägarkund i Andelsbanken. Koncentrera dina bankärenden så blir du belönad med Platina. Du får många förmåner och dessutom värdefull bonus på dina bankärenden. Välkommen till Andelsbanken så får du veta mera om Platina.
www.osuuspankki.fi

KRONOBY
ANDELSBANK

KRONOBY APOTEK

Tel/Fax 8345004

Öppet

	1.6 – 31.8	1.9 – 31.5
M-F	8.30 – 17	8.30 - 18
L	9 – 13	9 - 14

Vi behöver dig i hembygdsarbetet!

Bli medlem i

Kronoby Hembygdsförening r.f.

Medlemsavgiften **5 e**/hushåll/år eller ständigt medlemskap **45 e** kan betalas in på **Kronoby Andelsbank, konto 555303 – 22850**

*

Tolvmansgården i Hopsala, Backfolkvägen, hembygdsmuseum
Hospitalskullen, Korpholmen, längs Hästövägen, gammal begravningsplats från hospitalstiden 1631-1848 med minnessten och gravvård.
Cronoholmens Skeppswarf, Jouxholmen, Kungliga amiralitetets gamla skeppsvarv från 1674-1703 med visningshus, smedja, kölsträckning och minnessten.

Visas enlig överenskommelse. Bokning per tel:06-8345232

Innehållsförteckning

Till läsaren, Lolan Björkman och Carola Olenius	1
Pärmbild från Bygdebladet 10 år	2
Ordförandens hälsning, Christer Lindqvist	3
Bild på Kronoby kommuns vapen och Kronoby kyrka	4
Värdefullt arbete, Stig Östdahl	5
Festdikt, Lolan Björkman	7
Historisk tillbakablick, Lolan Björkman och Carola Olenius	9
Det äldsta huset i Kronoby? Anita Nynäs	28
Kapellets olösta gåta, Håkan Vikström	29
Soldattorpet på Hästö, Matts-Erik och Anita Nynäs	33
En kärnkvinna, Kerstin Martinazzoli	39
Tankar kring ett gammalt papper, Matts-Erik Nynäs	41
Två verkliga hembygdsvänner, Lolan Björkman	46
Kan vi rädda ödemarkslandskapet? Bertel Klockars	50
Kinamissionären och Birgittaforskaren, Lolan Björkman	52
Mitt sommarhem, Birgit Klockars	55
Bildkonstnären Birgit Klockars	57
Hospitalet i Cronoby, Lolan Björkman	59
Ingemar Jungners anförande	66
Bokskatten på Kronoby folkhögskola, Lolan Björkman	67
Från bygd och by, Signe Strömborg	71
Ett brev från fronten	74
Från flydda tider. . .	75
Bildkavalkad	77
Noterat under åren, sammanställt av redaktörerna	86
Karta över byggnader	93
Kronoby Hembygdsförening r.f. 1952-2003	94
Stadgar för Kronoby Hembygdsförening r.f.	95
Annonser	97
Innehållsförteckning	100